

А. Марачкін. Іван Луцкевіч. Алей, 1981 г.

**ЧАСОПІС
БЕЛАРУСКАГА ФОНДУ КУЛЬТУРЫ
І ТАВАРЫСТВА АХОВЫ ПОМНІКА
ГРАДОВОЙ КУЛЬТУРЫ БЕЛАРУСІ
OWARZYSTWO HISTORYCZNE
15-449 Bielostock, ul. Profesjalska 11
NIP 542-19-52-692, REGON 0502945
tel. 085 7446 M 885**

Змест

Міхail Савіцкі. Шлях да віднаўлення башкаўшчыны	2
НАРОД, ГІСТОРЫЯ, КУЛЬТУРА	
Юрай Смірноў, Нікалаі Стасеніч. Шан ісціны	3
Сергей Машэніч. Ці бываў «шаны прэзідэнтам Беларусь»?	9
Здзіваль Загарульскі. Краязністкаўтор і сёня	11
Анатоль Штуро. У цэні двухголовага арла	14
Генадзь Каҳаноўскі. Старыя музеі	16
ВІРТАЕЦЦА ДЛЯ ЧИТАЧА	
Янка Купала. Публіцыстычныя артыкулы 1919—1920 гг. Прадмова	19
Владзіма Круглаевіч	26
Адам Станкевіч. Прэфесар Вранцішак Элімых-Шымпіла	30
Ларыса Геніуш. Маёй бабусі. Пазам	30
ПРОЗА	
Уладзімір Арлоў. Рандэву на манеўдрах. Аправяднне	34
СЛУЖЛЫТЫ ПРОДКА	
Аповесьць пра Усяслава Палацкага. Прадмова Вічаслава Чамірыцкага	39
ДАСЛЕДАВАННІ, МЕРКАВАННІ, ГІПОТЭЗЫ	
Уладзімір Мехаў. Пісьмы Паўліны Міздзінкі	41
Сергей Сяргачоў. Гвоздзіўскія падбудовы	45
ПОМНІКІ СУСВЕТСКОЙ КУЛЬТУРЫ	
Ноны Запавет Господа нашага Ісуса Хрыста. Паводле Машвея Святое Дабравесце. Пераклад Анатоля Ільіні	46
ДЛЯ ЮБІЛЕЮ ФРАНЦЫСКА СКАРЫНЫ	
Язэп Юхо. Скаріна і прававая культура Беларусі	52
Іван Загрэбашаў. «...Людем посполітым к добруму наученію»	55
ХРОНІКА	
У Фондзе культуры аховы помнікаў гісторыі і культуры	57
Жыціе Таварыства аховы помнікаў гісторыі і культуры	58
СЯРОД КНІГ	
Аляксандр Абрамовіч. Помнік прававой культуры	59
Алесь Марціновіч. Праходзіць стагодзьдзя, як дні	61
Рэзюме	63

Галоўныя рэдактары Іван ЧЫГРЫНАУ.

Рэдактары: А. БУТЕВІЧ, І. ЗАГРЫШАУ, В. ШПАТАВА, М. КАСІПОК, Г. КАХАНОЎСКІ, В. КРУТАЛЕВІЧ, А. ЛОЙКА, Н. МАЗАЙ, Я. ПАУЛАУ, М. САВІЦКІ, М. СТАШКЕВІЧ.

Адказныя скраторы: К. ТАРАСАУ.

Рэдакцыйны савет: С. АНДРАЮК, У. АРЛОУ, М. БІЧ, Г. ГАЛЕНЧАНКА, М. ЕРМАЛОВІЧ, Э. ЗАГАРУЛЬСКІ, А. ЛІС, М. ЛУЖАНІН, С. МАРЦАЛЕУ, У. ПАЛУЯН, У. САВІЧ, Б. САЧАНКА, С. СЕРГАЧОУ, В. ЧАМІРЫЦКІ, І. ЧЫГРЫНАУ (старшыня савета), Г. ШТЫХАУ, Я. ЮХО.

© «Спадчына», 1989 г.

С ПЛАДЧЫНА

Шлях да абнаўлення бацькаўшчыны

Што значыць для нас спадчына, і што значым мы без яе? Без гістарычнай памяці, без ведання вытоку свайго бытца і магутнасці?

Час, што спаконі і мудра ахінае святлом галоўнае і хавае ў цені другаснае, ці самае якіцё, якое ўсё аяньяе на вартасі, фарміравала тое духобое багасце, якім мы валодаем. Безразважна, слепа і гарнапіва даі мы сабе права судзіць — і начад інвікты і разбураць, замініўшы сваёй думкай ісціну, вызначыць якую можа толькі час.

А ў выніку — мы чуямы ўласнаму міндуму, мы сталі не чуямы, кім малі і павінны быць стаць, кім бы жылі за занаках розуму і дабріны. І не ведаем, кім будзе зўятра, таму што зблочылі з вызначанага мінумым шляху і выракліся ўласныя каранёў. Менавіта выракліся па разбурулі сваю спадчыну мы самі. Ніхай нават на неічому згледжанні надбухтранно, але — самі. І, аманаўтайшы, стаім сенід спруд руі, бо не ведаем, якія абломакі ад якой сінім і ці можна зноў ўсё абудаваць.

Але пакуль ёсьць якія жаданні ствараць, пакуль на спадчыну нашу, намі ж згландаваную, нам ціжка глядзець — ёсьць надзея. Цаласнасць нашай культуры, унутраная ўзаемасувязь як частак намі парушана. Законы, паводле якіх узімка гармонія, усё больші нам незразумелыя. Але пакуль захвацеўша хонь малая частка супрадайнай культуры, жывое, прыгажосце стаўленне да ле, саўдзел у ёй мінскі спадчыні і невядлі, — змохам адрадзіць гармонію жыцця.

Галоўная ж умова, першыя, адзіні магчымы і неабходны крок — захаванне і выучыцьненне спадчыні.

Што такое наша спадчына? Гэта — упакісы і храмы, кнігі і абрэзы, карыкеты і статуі, слова і роцы — пераўтвораная працай і духам матэрыя. Гэта прыгажосць, што увасобіла ў гуку і камені сіні жыцці, які быў знойдзены прыкладамі-творчымі.

Наша спадчына — гэта адносіны па-

між жывымі істотамі і іх агульной сувяззю з прыродай і асяроддзем. Менавіта ў самім ладзе жыцця, у адносінах да яго — аснова тых віршынных духу, якія ўідавочныя і пра якія звычайнай гавараць, успамінаючы спадчыну. Гэты — большыя крохі, большыя дадзікіны — пласт культуры панесе вялікія страты і у пачатковым выглядзе ўжо не адновіцца. Яго можна стварыць — нанава, увасобіць у новай якасці, але для гэтага неабходна зберагчы, пакуль яныч магчымы, разніці грамдынайнай ладу.

Наша спадчына — інча і тое, што выкаікала да жыцця назіваныя сістэмы каптоўнасці — духоўную пераемнасць, веру ў вышынны сэнс, святасць жыцця і творчасці. Свідомасць выкаічала быццё, веру асвяціла яго — вось у чым была галоўная стваральная моц нашай культуры. Вось што звязала ўсе Эўрапейскія народы ў ўнітарную моц нашай культуры. Прызнанні ісціны, дабріны і прыгажосці вышынінай каптоўнасці, жаданне аднайаць ім даі культуры ўнутраную ізласнасць, вялікае адзінства пры бясконцай разнасткіннасці.

Супрадацам любоў да сваёй спадчыны — любоў дзейнай, яна выўлекуне не прости ў даследаванні, апісанні і любаванні, але і ў адраджэнні яе. Толькі прац аздраджэнне ліквідае шлях да абнаўлення бацькаўшчыны. Не блізумнае блукніне ў нетрах утопіі, а вартанне на працладзеніі некалі і пакінуты намі шлях. Азірніца і ўспомін — адкульышы і куды Імкуніліся прыміцы. Каб успомніць — траба ўбачыць тымі вадзе, якія вызначылі нашу дарогу і якія мы цяпер называем спадчынай.

Гэта не проста спадчына — гэта запавет, пакінуты нам на той выпадак, калі мы саб'емся па шляху, а пасля аманаўтаемо, жадаючы выйсці на дарогу. І налі мы прыбыліся, азірніце, аманаўтаемі і не жадаєм большы блукаць — час дакрануцца да гэтага запавету.

Міхаіл САВІЦКІ

Цена ісціны

У дакументальных і літаратурных крыніцах пры харкавіцтвы нацыянальна-культурнага будаўніцтва ў Беларусі ў 20—30-х гадах даволі часта ўпамінаецца аб вострасі барацьбе з «нацыянал-домаркатаўзмам» і «нацыянал-хулізмам». Што ж хаваліся за гэтай термінлогіяй, якія былі абсталеныя ўмовічытую спадчынай і складаліся з падзелу нацыянальных і этнічных груп? Альбо збліжаліся на сацыялістичным будаўніцтве і нацыянальной культуры? Танкі пытанні ёнікано сініяў біягнія, хто цікавіўца гісторычнымі мінулымі.

Каб адказаць на гэтымі пытанні, треба з сучасных пазіцій перадасцівасці, грамадска-палітычных прадссы, вывучыць адведы архічнадокументальнай матэрыялы. У палітычных слоўпікі паніці «нацыянал-домаркатаўзм» і «нацыянал-хулізм» з'явіліся задоўга да трагічнай 1937 году — якіх на 20-х — на рубікі 30-х годоў.

Пасля грамадзянскай вайны многія дзеячы беларускай нацыянальна-вызваленчай руху — Юзафа Ульяновіча, Сяргея Багдановіча, Так, адзіннай пасады ў савецкім апраце заняў У. М. Ігнатовіч (іншак згадае «Савецкая Беларусь»). А. Л. Бур'ос (іамеснік наркома замежных спраў), А. В. Балціц (згадыч адзінка нарката асветы) і інші. Ствараліся ўсёсарабадзяе ядро, вакол якога групаліся творчыя сілы беларускіх інтэлігэнцыяў, што падтрымлівалі Савецкую юладу. Яны аднагоўлялі вілюю ролю ў расправе супраць і здзяйсненні палітыкі, якія пазней атрымалі назір «беларусаздці». Гэтая палітыка не прычынила лінгвістычнай устаноўкам зрушэння, а падзеламі апошніх, пельмені крохі, якія веялічылісь былоі зроблены ўжо ў гады грамадзянскай вайны. У лістападзе 1920 г. загадчыка беларускага адзінка нарката асветы П. В. Ільյончак напіраваў Мінскай губернскай партыйнай тройкі, якія выконаваць тады функцыі ЦБ КП(б)Б, запіску, дае абрэгутрана даизакаваў, што неабходна перавесці школы на беларускую мову наuczанія і адначасова арганізація школы для ёсіх нацыянальных меншасцей у распушчані ЦДКАР ВССР, ф. 42, вол. 1, спр. 59, а. 49.

Гэтая ініцыятывы была падтрымана, і ў снежні 1920 г. у Мінску заснавалі курсы па народнай культуры і беларускіх нацыянальных школ. Выкладца на курсах запасцілі Я. Ю. Лёсіка, хонь есі тады быў у палітычнай анаіцы да бальшавікоў, П. А. Бадуноў — лідэра партыі беларускіх сацыяліст-

ровалюцыйнераў (эсэраў). Уступаючы ў супрапоўніцтва з такімі дзеячамі, ЦБ КП(б)Б імкнулася нейтрайлізаваць апазыційны настрой інтэлігэнцыі і выкарыстаць яе ў спраце аддзялення гаспадарчага і культурнага разьвіцця рэспублікі. Характэрна, што ўжо ў пачатку 1921 г. у камісарыяце земляўпраства, на чым якога стаўбу У. М. Ігнатовіч, усе пасады занятыя былі перададзены на беларускую мову. Па ініцыятыве А. Л. Бур'оса на беларускай мове працаваў і нарката замежных спраў. Сферы народнай асветы на беларускай мове.

Х эзд РКП(б), які адбыўся 8—16 сакавіка 1921 г. у Маскве, абыціў новую эканамічную палітыку, а таксама выпрацаваў праграму патрэбы ў сферах нацыянальных адносін. Яна была наікрайнай у ліквідацыйным фактычнай гіянаўскай часадзе СССР у галіні эканамічнай і культурнай разніцы. У прынастасці, у рацонах з эзды падкреслены аўтабондарызм, перавесці на родную мову прастаўленыя пасады ў Інстытуце культуры-асветынічым. Стартаваў а таксама ствараць шырокую сетку курсаў і школ агульнадзяржаўнай і прагрэсіўнай-тэхнічнага характару. Гэтая лінія ў нацыянальных пытаннях была наікрайнай у дакументах XII з эзды РКП(б), які адбыўся ў сакавіку 1923 г.

І хоць зразні зэдуэй атрымалі ў распушчані пойнае адборонне, але склад кіруючых партыйных работнікі не выпрацавалі агульныя канцыпцыі па ажыццяўленні партыйных дырэктыв у сферах нацыянальных адносін.

Некаторыя кіруйнікі — Інкоры, Вагуці, Валадарскі, Ільінскі, а таксама пасады апошніх, пельмені крохі, якія веялічылісь былоі зроблены ўжо ў гады грамадзянскай вайны. У лістападзе 1920 г. загадчыка беларускага адзінка нарката асветы П. В. Ільյончак напіраваў Мінскай губернскай партыйнай тройкі, якія выконаваць тады функцыі ЦБ КП(б)Б, запіску, дае абрэгутрана даизакаваў, што неабходна перавесці школы на беларускую мову наuczанія і адначасова арганізація школы для ёсіх нацыянальных меншасцей у распушчані ЦДКАР ВССР, ф. 42, вол. 1, спр. 59, а. 49.

Гэтая ініцыятывы была падтрымана, і ў снежні 1920 г. у Мінску заснавалі курсы па народнай культуры і беларускіх нацыянальных школ. Выкладца на курсах запасцілі Я. Ю. Лёсіка, хонь есі тады быў у палітычнай анаіцы да бальшавікоў, П. А. Бадуноў — лідэра партыі беларускіх сацыяліст-

тау — у асноўным Мінскай губерні. Захо́дняя частка Беларусі паводле Рымскага мірнага дагавору адышла да Польшчы. Віцебская і Гомельская губерні пішли да пачатку 1919 г. адміністраціі ўрада РСФСР. У тую нараду гэта згушчалася перш за ўсё фрактія разам з стратигічнай інфраструктурай Умоўных канфліктаў з Польшчай, якая прэтэндувала на беларускія землі, устаноўленне межу этнічнай тэрыторыі беларускай сучаснай шмат шэршакой. Аднак пасля таго як зневешнепалітычнае становішча краіны стабілізавалася, ЦВК СССР прызнаў неабходны узбуйнік БССР з кошт рабочай місіі РСФСР, дае большасць насельніцтва складаць беларусы. 7 сакавіка 1924 г. Прэзідыйум ЦВК СССР зацвердзіў дагавор паміж РСФСР і БССР, паводле якога ў склад Беларусі ўвайшло 11 з 15 цызар воласцей Віцебскай, Гомельскай і Смаленскай губерній. У 1926 г. граніцы нашай республікі паширваліся таксама за чонц Гомельската і Рэчыцкага паветаў. У выніку тэртыріальнага павелічэння ў распубліцы налічвалася амаль 5 мільёнаў чалавек. Гэта дабраўтарна паўплывала на фарміраванне і кансолідацыю беларускай нацыі, на развіцці яе эканомікі і культуры.

Постеху нацыянальна-культурны будаўніцтве Савецкай Беларусі узмінілі тэандыцы, якія садзейнічалі палітычнаму размежаванню беларускай эміграцыі.

Урад БССР дзеяла згуртаванія вакол Савецкай улады ўсіх дэмакратичных элементаў, лаяльніца ставілася 1 да іх прадстаўнікоў дэмакратичнай эміграцыі, якія спрабавалі пераадолець бытывы памылкі і хадзел'яніцаў у сацыялістычных амбіёнах. Нене бе ўльвіну А. Р. Чарнявіка, У. М. Ігнатоўскага, З. Х. Жылюновіча гэтую ідзю падтрымліў Палітбюро ЦК РНРБП) і СНК СССР. З гэтых момантаў была створана камісія ЦК КП(б)БП.

На падставе вынадаў камісіі 11 ліпеня 1923 г. Прэзідыйум ЦВК СССР і Прэзідыйум ЦВК БССР выразылі аміністрызацію ўсіх, хто не выступаў са зборам супраць Савецкай улады і не быў на службе ў органах контраразведкі і палітычнай ахарні буржуазных дэзіргаў. У запрэзі 1924 г. у Мінску адбыўся з'езд прадстаўнікоў партый беларускіх эсэараў, разольнікаў якога канстатавала распад БНР і заклікала ўсіх члену партыі, што находзіліся ў эміграцыі, «накінчыць заход і вирнаўшы на працу ў сваю рабоча-сялянскую краіну» (ЦДА ЛІМ БССР, ф. 3, вол. 1, стр. 119, а. 4). Такую ж размыканію прынайшло і Гродзенская акуратовая камісія ўрада беларускіх эсэараў у верасні 1924 г.

Пасля распуску партыі беларускіх эсэараў «уряд БНР», на сутынцы, падвойвавшы разаль палітычнай падтрымкі. 12 кастрычніка 1925 г. у Берліне адбылася нарада члену «уряду БНР», якія выразылі сініцы барацьбу супраць Савецкай улады, прызнавашы, што БССР як палітычнае разлічненіе стала цэнтрам кансандаціі беларускага народу.

Урад Беларускай ССР гуманна ставіўся да тых радыёфільскіх дзеячоў, якія адмовіліся ад баражы супраць Савецкай улады. Ім было дазволена вярнуцца ў БССР.

Но ўрад не падтрымліў палітычнага будаўніцтва, фарміраванне сідзюносці народных мас, асабіства прадстаўнікоў старой інтэлігенцыі, многія з якіх не адразу перайшлі на платформу Савецкай улады. Істотна-

рух быў падзелены на дзве плыні — буржуазна-нацыянальнастную і развалічыўшую дэмакратичную. Буржыя лічылі, што асноўныя мыслі беларускай нацыянальной руху і баражы супраць партыі фальшивыя, сумалі, чы іх самі яшчэ былі нацыяналісты. У нечай подобны думік дамінаваў. Не будучи, хоць бы ін і не амбітні, буржуазна-нацыянальнастная тэнденцыя ў беларускім нацыянальным руху. У часопісе «Полімъ» (1923, № 3—4) ён пісаў: «У «спадчыне Савецкай Беларусі беларускай нацыянальна-культурныя рух уліцоўваюць двумя плынімі: революцыйна-прападарстварскай і буржуазно-сепаратысцкай». Да апошніх плыні юношы-інтелігенты адносілі толькі такія адыёзныя фігуры, як Скірмунт, гравін Гайдзікі, генералы Кандратовіч, Александраў, ксендз Гайдэўскі. Ей давала маўгільшысць многіх дзеячоў эміграцыі адмежаваныя ад форміў падтрымкі ўладальнікаў слі з абліччіяў таго, што паступіўшы ў сацыялістичную будаўніцтву. У некаторых публікацыях У. М. Ігнатоўскага гэтая лінія была даволі выразнай. У позніх сэнсах падзяляў таго думкі і А. Р. Чарнявік.

Урад БССР дзеяла згуртаванія вакол Савецкай улады ўсіх дэмакратичных элементаў, лаяльніца ставілася 1 да іх прадстаўнікоў дэмакратичнай эміграцыі, якія спрабавалі пераадолець бытывы памылкі і хадзел'яніцаў у сацыялістычных амбіёнах. Нене бе ўльвіну А. Р. Чарнявіка, У. М. Ігнатоўскага, З. Х. Жылюновіча гэтую ідзю была даволі выразнай. У позніх сэнсах падзяляў таго думкі і А. Р. Чарнявік.

На падставе вынадаў камісіі 11 ліпеня 1923 г. Прэзідыйум ЦВК СССР і Прэзідыйум ЦВК БССР выразылі аміністрызацію ўсіх, хто не выступаў са зборам супраць Савецкай улады і не быў на службе ў органах контраразведкі і палітычнай ахарні буржуазных дэзіргаў. У запрэзі 1924 г. у Мінску адбыўся з'езд прадстаўнікоў партый беларускіх эсэараў, разольнікаў якога канстатавала распад БНР і заклікала ўсіх члену партыі, што находзіліся ў эміграцыі, «накінчыць заход і вирнаўшы на працу ў сваю рабоча-сялянскую краіну» (ЦДА ЛІМ БССР, ф. 3, вол. 1, стр. 119, а. 4). Такую ж размыканію прынайшло і Гродзенская акуратовая камісія ўрада беларускіх эсэараў у верасні 1924 г.

Пасля распуску партыі беларускіх эсэараў «уряд БНР», на сутынцы, падвойвавшы разаль палітычнай падтрымкі. 12 кастрычніка 1925 г. у Берліне адбылася нарада члену «уряду БНР», якія выразылі сініцы барацьбу супраць Савецкай улады, прызнавашы, што БССР як палітычнае разлічненіе стала цэнтрам кансандаціі беларускага народу.

Урад Беларускай ССР гуманна ставіўся да тых радыёфільскіх дзеячоў, якія адмовіліся ад баражы супраць Савецкай улады. Ім было дазволена вярнуцца ў БССР.

Но ўрад не падтрымліў палітычнага будаўніцтва, фарміраванне сідзюносці народных мас, асабіства прадстаўнікоў старой інтэлігенцыі, многія з якіх не адразу перайшлі на платформу Савецкай улады. Істотна-

наўплывалі спецыфічныя асаблівасці сацыяльна-еканамічнага развіція ў рэгіёне, а таксама дыскусіі, якія разгарнуліся ў партыі і краіне вакол праблемы ізыту, у суўязі з выбарамі таго ці іншай мадэлі будаўніцтва сацыялістычнай грамадствы. Пераважную большасць насельніцтва складалі сяляне, якіх чакалі ад новай эканамічнай палітыкі і грамадскіх аспектаў таго, што формы гаспадаркі і грамадскія ящины, якія падтрымліваліся на ўсёй тэрыторыі Савецкай народнай дзяржавы, будаўніцтве. У некаторых публікацыях У. М. Ігнатоўскага гэтая лінія была даволі выразнай. У позніх сэнсах падзяляў таго думкі і А. Р. Чарнявік.

Частка старой беларускай інтэлігенцыі, якую прыняла рэвалюцыю, разглядала беларусаўца са сваіх спецыфічных пасыдзіл, звязаных з прыродаўтнымі развіціямі нацыянальнай культуры, мовы, падхрэсткай народнай національнасті, якія магчымы было аблозніцца. Такія становішчы сабінічных палітычных кіраўнікоў распісаваліся як прапаганізісці нацыянальнасті. На самай ж спарэ, калі такія праўнікі часам у юнізілі, яны атрымлівалі прыніковую партыйную адзнаку. Калі не мелі шырокага распаўсюджэння.

Але таго ўбядзі адзін багатасцага стыду. Другі як злакоўшыся ў тым, што адміністрацыйна-камандная сістэма, якую ўкараініў Сталін, пачынала ўсё больш расцягнуць на практычнай установкі і прынымкі, якіх скажалі сутынцы і фактычна перакрэсьвалі гуманістычныя канцепцыі сацыялістычнай грамадствы. Паводле гэтай сістэмы, творы нацыянальных народных мас, у тым ліку інтэлігэнцыі народных мас, якіх болей становішчыся не толькі лішнім, але і неўбескімі становішчамі ў пункце гледжання рэжыму асадыстай інтэлігенты.

Тэнденцыі да спрэчкіння, адынаўстанні, аздадумнісці паступовыя аднініца, глушила ўсё, што не ўпісалася ў стыльістычнай мадэлі грамадскага языку. А. непадзейская супірэнаціі і складанасці ў грамадскі-народных развіціях, эканамічных развіціях, якія цалкам упісваліся ў лінейную канцепцыю сацыялізму, былі гіпертрафіраваныя ідэалогіі і практыкай сталінізму.

На грамадска-палітычнай сітуацыі, якая складвалася ў распубліцы, згубы адбіліся адміністрацыйна-стараніне, забытасць, прыхільніцтва вялізваю, каманднага стылю, у тым ліку і ў сферы культуры, дзе ўсё часці кіраўніцтва заслонілі запарожані і замалчоўшы. Прымыкі народнай нацыянальнасті сведомасці, відамісті атамізмі, менавіта такую інтар'єраты. Напрыклад, крывацьця былі апісаваны выступленні А. В. Балціцкага, З. Х. Жылюновіча, У. М. Ігнатоўскага на акадэмічнай канферэнцыі, прысвечанай праплемені беларускага праплемені. Балціцкі аўтаваўся наявіць, што на пратавеставаў супірэнаціі падтрымкі ў сацыялістычнай калеры, залічыўшы ўсе падтрымкі як адульгі і клопаты а расправы з саўфілі.

І калі спатрэблілася практычна падмакаўчы стыльістікі тэзіс пра абвастранне класавай баражы і ўпраўленні народнай нацыянальнасті, адносіліся да любых праў на нацыянальныя наўчанні і клонаў а расправы з саўфілі.

Хоць бы і ўрад БССР і разы відавочна падтрымлівалі аўтаваўся наявіць, што на пратавеставаў супірэнаціі падтрымкі ў сацыялістычнай калеры, залічыўшы ўсе падтрымкі як адульгі і клопаты а расправы з саўфілі.

Васіль Ластовскі. 20-я гады.

Аляксандар Цівіевіч. 20-я гады.

Ізак Лесцік. 20-я гады.

Аркадз Смольч. 20-я гады.

асобных аспектаў гісторычнага мінулага Беларусі.

Камісія ЦКК ВКП(б) пад кіраўніцтвам В. Т. Затонскага (які ў мыне харчані 1929 г. правіраваў правледзеніем нацыянальна-дэмакратычнай палітыкай БССР) у звязку з дыктадзе Прэзідіуму ЦКК ВКП(б) таксама адзначыла гэты факты. Камісія рэзка крытыкавала працы У. М. Ігнатоўскага і З. Х. Жылуновіча за тое, што яны нібыта паказаваша тэсціры беларускай народу ў «нацыянал-дэмакратычным духу», і крытычна-асуджала апісаны фактычна ўсю практику нацыянально-культурнага будаўніцтва ў Беларусі, ахарантарызаўваша яе як неаднавленную лінію партыі. І ёсё як камісія заключыла, што «намінаваныя падаступ падараваў партыйнае кіраўніцтва Беларусі ў іх бы не было сімпатій да беларускага нацыянализму» (ПА ГПУ пры ЦК КП(б), ф. 4, вол. 21, спр. 196, арт. 101).

Аднак у далейшым гэта не выратавала партыйна-дэмакратычнай распублікі ад жорсткіх іздзялагічных страбаў і працэсіў. Іх ахвяры пазней стварылі 1 відны дэргажаўня дэяц. распублікі А. Р. Чарвякоў, якога на XVI з'ездзе КПБ (10—19 чэрвеня 1937 г.) абінавацілі ў тым, што ён «з'яўляўся ідэйным натхніцелем і кіраўніком нацыянальнапартыстычнага хуліха» ў КП(б), кіраўніком нацыянальна-дэмакратычнага хуліха». Штаршыня ЦВК БССР не вытрымала такога паклёнку і ў першым паміж пасяджэннямі з'езда застрэлілася ў сваім кабінете. Толькі пасля XX з'езда КПСС з яго было знятая клімбо беспадставных абінавачанняў.

Як жа аднеслася грамадскасць Беларусі да паведамленняў друку аб раскрыці кіраванічнай арганізацыі? Пра гэта расказываеца ў лісце першага сакратара ЦК КП(б) Б. К. Гея ў Палітбюро ЦК ВКП(б) 15 снежня 1930 г.: «Паведамленне аб арышце кіраваўшчынай інтэлігенційнай групы нацыянал-дэмакрататаў, апублікаванае згодна з постановай Палітбюро, выклікала ў некаторых слах інтэлігенцыі познанне і арыштаванне».¹ Каб падаць выгляд разаглішванасці так званай «нацыянал-дэмакратычнай» палітыкі і яе арганізацыйнай афірмленасці, грамадству настоўліва навязвалася думка аб існаванні ў распубліцы старания закансіпіраванай кіраваўшчынай арганізацыі «Саюз вызваленія Беларусі» (СВБ), хоць і тады, як пазней не удалося вынікі слізду ў дэйнісці. Тым не менш ужо на пленуме ЦК КП(б), які адбыўся ў кіраўніцтве 1930 г., адкрыта гаварылася пра яе існаванне, а пасля 1929-га падзяліла 1930 г. на публічную працэсію пад адрасом яе ўсіх членіў: членам «Союзу вызваленія Беларусі», які быцам планаваў энергічную і ладу і ўстанавіць беларускую буржуазную дзяржаўнасць. Па гэтым спраўе праходзіла 86 чалавек. Кіраўніцтва арганізацыі прыпісвалася Я. Ю. Лесціку, С. М. Некрашэвічу, В. Ю. Ластоўскому і іншым. Следчыя органы ўсілілі даказаць сувязь СВБ з іншымі кіраваўшчынай арганізацыямі, якія быцам ёсць у краіне: «Союзам вызваленія Украіны», ленінградскай «махарничай арганізацыі», Працоўнай сялянскай партыі.

Як жа аднеслася грамадскасць Беларусі да паведамленняў друку аб раскрыці кіраваўшчынай арганізацыі? Пра гэта расказываеца ў лісце першага сакратара ЦК

КП(б) Б. К. Гея ў Палітбюро ЦК ВКП(б) 16 снежня 1930 г.: «Паведамленне, аб арышце кіраваўшчынай інтэлігенційнай групы нацыянал-дэмакрататаў, апублікаванае згодна з постановай Палітбюро, выклікала ў некаторых слах інтэлігенцыі познанне і арыштаванне. Неабходна выкрыць саўтрайнуюю кіраваўшчынай дэйнісці «Союза вызваленія Беларусі» і яе аборгенты, а таксама інтэлігенцыі» (ПА ГПУ пры ЦК КП(б), ф. 4, вол. 21, спр. 233, арт. 112). Але здзяйсьніць гэту работы на гэтым спраўе раслачыць, тады не адваіжыцца. Відаць, якіх-небудзь скру́зных і перадаўчых падыходжаній існавання і дэйнісці СВБ задабыць не удалося, а метады фальсіфікацыі шырока яшчэ не практыкаваліся. «Мы... пісаў Гей у Палітбюро ЦК КП(б) 7 студзеня 1931 г., — выказаўшы засланне на АДПУ: «Союз вызваленія Беларусі» — падзяліўся на падзяліўшы засланне на АДПУ. Але фармальна да крымінальнай адказнасці не прызначыў. І ёсё ж, якія нацыянальнаразрозненыя выкlyкалі на дзяўчыны АДПУ, ён, відаць, вырасціў, што не здолеё даказаць, скажу, не пакаліць, якіх-небудзь членіў.

У нацыянал-хулізме абынаваціліся другі сакратар ЦК КП(б) Б. І. Васілевіч, рэдактар газеты «Чырвона амена» П. Р. Гаравіч, наамеснік наркама асветы БССР З. Х. Жылуновіч, іншыя відомыя дэргажаўня і партыйныя дзеяцы распублікі.

Далейшы дэй людзей, якія праходзілі па «справе СВБ» і абынаваціліся ў нацыянал-дэмакратызме, склаліся драматычна, а іншады і трагічна.

Адным з першых быў разпространены

грамадскі дзеяч, першы Старшина Часовага рабоча-саліцкага Савецкага ўрада Беларусі. Яго выкlyчылі з партыі «за свядоме правідзенне, нацыянальны-апартыніцтві і нацыяналь-дэмакратычнай лініі», за ўзел у аньтаптырных групоўках КП(б)Б, да сувязі з чужкімі і варожымі пралетарыту нацыяналь-маскімі і фашыстскімі элементамі» 15 лістапада 1936 г. Зміцер Хведардзік арынвалі органы НКУС і ў 1988 г. з В. Х. Жылуновичам быў публічна імпачаваны ў Беларусі. Академік грамадзяні абіранцаў Жылуноўскага аказваліся неабесценнімы для абавоночку. Так, на адкрытым сходзе партычнай і нацыянальныі падпрыемства Кімуніоніка выступілі Ільчонак, Гарэцкі і Цівікевіч. Гэтыя выступленні быў кібліфікаўваны як «чаргавая вылазкі беларускага нацыянальн-дэмакратызму». Краху пазіцыі Ільчононіка на некаторых іншых быў таксама распрацавана.

Трагічна склаўся лёс і Д. Ф. Прышчапава, наемніца, затым народніка земляробства БСВ. Эздоры з пастаўной Прэзідэнтчыцьнікам і Партаклетнікам ЦКК КП(б)Б за 1939 г. Прышчапава прызначылі на практычную дзеячнасць у дзяржаўныя замежныя органы, якія падпарадкоўваліся ў распаўсюджанні дробных паслэбкаў, іздадзіць падвонроўчастковай формы землемікранствання, за не-дастактковыя тэмпы ў гравідзені наяўлікі, за ізлажанічную наядодынныя да ажыццяўлення палітыкі партыі» ён быў выкlyчаны з партыі 19 ліпеня 1930 г. Органы НКУС арыштавалі Прышчапава, ён быў зняволены імя зудзельнікамі кантрольнай арганізацыі СВБ.

Пасля датарымовай вызвалення з турмы Д. Ф. Прышчапава на рашэнні калегі НКУС 13 жніўня 1937 г. ён быў прызначыт на крымінальную працу, але ў 1939 г. — вясной на судзе прызначылі мену пасларання, але ў 1940 г. Прышчапаў памёр у турме.

Справы на 70 чалавек з 86, асуджаных калегій АДПУ 10 красавіцы 1931 г. па абліваванню ў прыналежацца да «Савоа вызваленія Беларусі», быў пераглядзены ў 1956 г. Справы як астатніх 16 чалавек — толькі ў 1988 г. Сирод з разбіліванных С. М. Некрашавіч, Е. Ю. Ластоўскі, Я. Ю. Лёсін, А. І. Цівікевіч, А. С. Смолік, І. І. Сепрада і іншыя. Была амененна таксама пастаўная калегія АДПУ ад 18 сакавіка 1931 г. у адносінах да Д. Ф. Прышчапава і В. Балціцкага, А. Ф. Адамовіча і В. Ільчонака ў сузы ў адсутнасці ў іх дзяяниях састаўлена. Пытанне аб разбіліванні А. Ф. Прышчапава было вырашана толькі ў 1989 г.

Пад сцягам барацьбы з «нацдаэмакратычнай і нацыяналь-ухлізмам» — страшнай сілы ўдар быў нанесены на творчы інтэлігенты рэспублікі. Так, па ініцыятыве звестках у 30-х гадах арыштавалі каля 90 лістомнікоў. Большасць з іх загінула пад лагерах смерці. Не стала такіх выдатных майстроў слова, як Максім Гарэцкі, Уладзіслаў Галубков, Міхаэль Чарот, Міхаэль Зарэцкі, Алеся Дудар, Платон Галавач...

У 30-х гадах пагроза расправы нависла 1

над класікамі беларускай літаратуры Янкам Купалам і Якубам Коласам. У канцы кастрычніка 1930 г. лайцілі чуткі, што Янка Купала, не вытрымавшы арганізаціі супраць яго цікавання, спрабаваў скончыць жыццё самагубствам. Так яно і было на сямі спраўе. Толькі пасля падпрыемства КП(б)Б і Г. В. Гей, які з набойнікі заінтысціраваў органы НКУС, Купала вытрымаў жыццё. Пісцо, што Г. В. Гей, які з набойнікі заінтысціраваў органы НКУС, Купала вытрымаў жыццё. Пісцо, што Г. В. Гей, які з набойнікі заінтысціраваў органы НКУС, Купала вытрымаў жыццё.

«Старшины ЦВК СССР і БССР т. Чаркавков. Таварыш старшина!»

Яшчэ раз, перад смерцю, згадаю, што я і ў якой кантроллювальчай арганізацыі не быў і не збіраўся быць.

Нікто не быў контррэвалюцынерам і да контррэвалюцыі не имікнёў. Быў толькі пазит, які думак пра шчасце Беларусі. Я ўжыроў за «Савоа».

«Задавацца ёндзі магіні сэліжі. І ўжыроў за цвярдай герай у вечасе існавання Савецкай Сацыялістичнай Рэспублікі. Папрасіце ГПУ, каб не цвяглі жадаючыя. Яна таксама, як і я, ні ў ём не падвінка.

У жырдакі, прымютое то, што лепець смерць фізічна, чымось незаслужаная смерць палітычнай...

...Шкадую толькі, што не зможе бележ прымац ўзелі ў вялікі буднічайтэ, якое разгарнула партыя і Савецкая юдая ў БССР.

Ніхтаж жа жыве этае новое творчэство жыццё для шчасца ўсёго чалавечтва.

Янка Купала. Памылкі свае, такі ці іншыя, я збіраўся выпраўляць, але не паспѣў.

Менск, 22—XI—30 г.

У змрочную пару масавых расправы канцы 30-х гадоў славесніцы цені распрысы даўнівасі над Янкам Купалам і Якубам Коласам, як і над іншымі дзеячамі національнай культуры. І толькі дзяяканьчы смеласці і настойлівасці К. П. Панамарэнкі, які быў тады першим сакратаром ЦК КП(б)Б, згэтуль быў дзялослоў адвесці. Аднак агульнымі лікстарат, якія панеслі ў гады беззаконня і дэпрэсіі культуры, науки, вучылі ізраўліканская партыя і ўсёх дзяячоў падобнай арганізацыі.

Так, быў здэпразвісаны 99 (са 101) сакратар, рабітнік партыі, а ўсяго ў ходзе чистак і рэпресій Кампартыі Беларусі ў 30-х гадах страдаць больш за 40 прапантаў скончылі склады.

Краінніца національна-культурным будаўніцтвам набыло пачварна-дэрдырыйні харарактар. Свабодная развіціе творчай думкі вучоных, майстроў літаратуры і мастацтва, слабіборніцтва розных школ і напрамакў скончылася жорсткімі рамкамі адміністрацыйна-каманднай сістэмы.

Цянкі шлях гісторычнай ачышчэння. І толькі перабудова мока вірнусь беларускай народу годнасць і ўпэўненасць у будучым.

Юрый СМІРНОЎ,
Мікалай СТАШКЕВІЧ

Ці быць «навуцы пра Беларусь»?

Сеінцы для конкага відавочніка роста пісанасці да нацыянальнай культуры були ў нашай рэспубліцы, і тут праўба быўшай прамысловасці зростам нацыянальнай са- масівядомасці. Але, на жаль, градыны беларускай культуры зінічна на нашых вачах. Якія захаваліся і памоніжы? Кт? Тут не абыцца агульнымі фразамі накішталт: «Я люблю беларускую культуру». Любіць — зна- чыць ведаць, а каб ведаць — траба ўсебакова і з грунтавай выучыць, папаўніць скарыніць беларускай нацыянальнай культуры. Нехта яшчэ па старой звычыі можа сказаць: якія ёнды ў тым, што ўсё больш беларусаў размалююць па-руску і ўсё менш памітытаць нацыянальныя песні, прыметы, абрады? Але ж кожны народ пленіна ульпльва на разніці сусветнага культурнага практэсу, і гэтае зінікое адзін народ, збіянічаючы ўсе аст- татнія.

Не буду сцвярджаць, што ў нашай распрыслубі мали ўзяты аддаюць захаванню і збагачанню беларускай нацыянальнай культуры, аднак застаецца ўражанне аднаўленчай агульнасці. Але тут неабходна асаблівай скруплёнасці, какімікою ма- лічыць національныя спадчыны, памітытаць. Сеінцы ж уважають національную культуру звідзіцца, па сутнасці, да размозы пра беларускую мову. У дзяцянні да беларускай мовы і да ўсіх моўных праблем у краіні часта калыстаюць формулюм: «Німа мовы — німа народа». Аднак можна, здавалася б, сказаць і іншы: «Есць мова — ёнды народ». Тым часам мы ведаём шмат мову, якія існуюць — старкнагарадніцкую, лацінскую, санскріт і г. д., — народы, што іх стварылі, ужо даўно канчылі ў Лету. Но народ — то тыльы моя! Наб захаваць сама- боднічы народ! Неабходна цілеснасць, систэма вывучэння яго дэматэратычнай, ге- графічнай, літаграфічнай, этнічнай асоблівасцей. А для квадрэнтамі тыхіх даследаваній патронаў рослупіцкі цэнтр.

Наўбільшую адаюцасць за вывучэнне на- ціональна-культурнага Беларусі пісанасці на- сяць на сабе камісія Вялікага Савета БССР па нацыянальных пісанасцях і міжна- ціональных адзінках. Пытанні міжна- ціональных адзінок было сильна сілданада, і нікчым не стаўленне да асобыніх яго экспектаў можна прывесці да нечаканых вынікаў. Ком- лекснісці і кампетэнтнісці ў національных пісанасці павінны забяспечвацца групай экспертаў ці кансультантай пры назованай камісіі. Гэтая група належыць стаці галоўнымі пісанасцям і краінніцамі цэнтраў распрацоўкі раслупіцкай праграмы па нацыянальна-культурнай пісанасці. Траба стварыць адпаведныя камісіі пры ўсіх абласцях Саве- таў народных дэпутатаў, па ўсіх абласцях, дзе ёсць прадстаўнікі этнічных груп нека- рэнных національнасцей.

Даследаваніі на нацыянальных пісанасціх неабходны карадынаваць з адзінкай цэнтра. У нас жа дзеяцца два сектары — у Інстытуце мастацтваўнасці, этнографіі і фальклору АН БССР і ў Інстытуце сацыяль- логіі, у рабоче гэтым сектару намаў- лі злайдзянасць, што не спрыяе выучыць беларускую спадчыну. Прайшоў ужо ѹмімада часу з дня заснавання сектараў, аднак вы- пінакі ўзімі ўзімі абціціціў пісанасці, пакуль што не відаць. Таму так неабходны наўбільшы злайдзянасць. Але якія на- зывы? Беларусь, і ў першую чаргу, вядо- будзіцца захоўвацца таксама і ідэя, неабходныя для пісанасці. Гэтыя пісанасці, якія на- зываюцца выміршымі, гісторычнага пісанасці, але і ў І. Маскве, дзе будаць прачын- таюцца, што і цяпер шмат пісанасціх прапаноў вывучыць беларускага народа застасцца памітытаць па-руску. Агульныя кварадынныя цэнтры могут бы стаць прабраводамі наўбільшай інсти- туты, неабходныя ў якім узрасте.

Цэнтру траба мец і друнаваны орган, на які насыціцца распрыслубі ведаць, што кам- пактнай пісанасці захаванне беларускай нацыянальной культуры. Часопіс «Спадчына» можа згуртавацца тым, кабінада даўніці.

хівах. І гэта датычыць не толькі пытнання аб дзяржавнасці беларускай мовы, але і архівнасці пытнання аб нацыянальна-тар্ফарыялнай арганізацыі нашага грамадства.

Яшчэ не так даўно пра існаванне нацыянальных сельсаветаў на тэриторыі нашай рэспублікі ведалі толькі спецыялісты па дзяржаўнай будаўніцтве і гісторы. Нават у шматомнай Беларускай Савецкай ўнівірсітэце, якой на праву ганарынца распушчаны нацыянальны факультэт, у 1924—1935 гг. твары орнамент, мосаўціў уздоўж У беларускім імянінавым дні быў заснаваны на Заходнім і Усходнім. З 1921 па 1939 г. за Заходній Беларусь эмігравала больш за 144 тысячы чалавек (пададчана па польскіх крыніцах). Аднак меркаваць аб іх нацыянальнай прыналежнасці мы не можем, да такам статыстыка ніякіх.

Ніямаля беларусу было вывезена ў гары Волынь, Адыгей, Кавказ, Крым, на Урал, да-дахом у краіну 377,8 тысяч чалавек, вышыня 260 тысяч па родзінку не вароніця. («Со-ветская Беларуссія», 27. X. 1988 г.). Часткова яны засталіся ў Еўропе, многія пасля вайны перехалі ў ЗША, Канаду, Аргенціну, дзе ўжо на той час існавалі беларускія «калоніі» эмігрантаў. Некаторыя беларусы перехалі на пастаянне жыхарству ў Аўстраліі.

Яшчэ аднін паток мігрантаў з тэриторыі БССР за мяжу прыпадаў на 1944—1957 гг., калі паводле міністраўдана дагавору праходзілі абмен нацыянальнымі паміж Польшчай і СССР у сувязі з эвакуаціяй. З 1941 па 1945 г. з Беларусі на землю абароны БССР наводзілі 720 тысяч чалавек, з паслява 270 тысяч чалавек. 40 тысяч з ях было беларусу (звесткі ўзяты з кнігі А. Марынинскага: «Сучасныя мігранты нацыянальства», М., 1969, с. 128).

Паводле перапису 1959 г. беларусу, якія жывуць у Савецкім Саюзе, але за мяжам свайго роднінства, было 17,5 працента ад агульнай колькасці ў СССР. Паводле перапису 1979 г. гэта лічба павялічылася да 20 працента — 1 млн 895 тысяч чалавек. (Пададчана па статыстычным зборніку «Нацыянальнасць СССР», 1987». М., 1988, с. 93—103). І гэтым лічбы беларусу падтрымліваліся на пасляваенні дадзенымі даследаванняў народнага дому нацыянальности ў міжнароднай міграцыйнай і мовы. Стороны нацыянальна-культурныя таварысты ў Рызе, Вільнісе, Таліне, Маскве, арганізація таварысты з радасцю ўспыраліся да гэх усіх канцлероў тэяў разформе беларускай школы, якія дазволілі нашым дзяцем не вывучаць родную мову.

Таму чакаць, што ўздым нацыянальной самасядомасці беларускай народы вырашыць усе пытнанія, — утопія. Але выкарыстоўваць гэты ўздым для адраджэння наці не самой яшчэ беларускай культуры, дык агульной цікаўасці да яе траба абавязкова. І тут вілікую ролю належыць Беларускому фонду культуры. Задачы яго болы і широкі, чым толькі захаванне нацыянальной беларускай культуры ў рэспубліцы. Час за-думачыць пра лёс беларусу, адарваных ад дадзімі.

Мы бачым, як расце цікаўасць да рускай эміграцыі, якія дайшоў традыцыі ў вывучэні лёсу замежных суйчыннікаў на Прыбалтыцы. Відаць, нам таксама траба перагледзець свае адносіны да беларускай эміграцыі.

Нацыянальнасць Беларусі парадайна позна мігрантамі за мяжу. Расійскай імперыі — толькі ў канцы 90-х гадоў XIX ст. беларускі слаўнік стаў выяжджаць у іншыя краіны ў пошуках лепшай долі. Болей адчувальны паток беларусу націраваўся за мяжу раздзімы, калі Беларусь была падзеленая на Заходнюю і Усходнюю. З 1921 па 1939 г. за Заходній Беларусь эмігравала больш за 144 тысячы чалавек (пададчана па польскіх крыніцах). Аднак меркаваць аб іх нацыянальнай прыналежнасці мы не можем, да такам статыстыка ніякіх.

Ніямаля беларусу было вывезена ў гары Волынь, Адыгей, Кавказ, Крым, на Урал, да-дахом у краіну 377,8 тысяч чалавек, вышыня 260 тысяч па родзінку не вароніця. («Со-ветская Беларуссія», 27. X. 1988 г.). Часткова яны засталіся ў Еўропе, многія пасля вайны перехалі ў ЗША, Канаду, Аргенціну, дзе ўжо на той час існавалі беларускія «калоніі» эмігрантаў. Некаторыя беларусы перехалі на пастаянне жыхарству ў Аўстраліі.

Яшчэ аднін паток мігрантаў з тэриторыі БССР за мяжу прыпадаў на 1944—1957 гг., калі паводле міністраўдана дагавору праходзілі абмен нацыянальнымі паміж Польшчай і СССР у сувязі з эвакуаціяй. З 1941 па 1945 г. з Беларусі на землю абароны БССР наводзілі 720 тысяч чалавек, з паслява 270 тысяч чалавек. 40 тысяч з ях было беларусу (звесткі ўзяты з кнігі А. Марынинскага: «Сучасныя мігранты нацыянальства», М., 1969, с. 128).

Паводле перапису 1959 г. беларусу, якія жывуць у Савецкім Саюзе, але за мяжам свайго роднінства, было 17,5 працента ад агульнай колькасці ў СССР. Паводле перапису 1979 г. гэта лічба павялічылася да 20 працента — 1 млн 895 тысяч чалавек. (Пададчана па статыстычным зборніку «Нацыянальнасць СССР», 1987». М., 1988, с. 93—103). І гэтым лічбы беларусу падтрымліваліся на пасляваенні дадзенымі даследаванняў народнага дому нацыянальности ў міжнароднай міграцыйнай і мовы. Стороны нацыянальна-культурныя таварысты ўсіх краін, якія дазволілі нашым дзяцем не вывучаць родную мову.

Таму чакаць, што ўздым нацыянальной самасядомасці беларускай народы вырашыць усе пытнанія, — утопія. Але выкарыстоўваць гэты ўздым для адраджэння наці не самой яшчэ беларускай культуры, дык агульной цікаўасці да яе траба абавязкова. І тут вілікую ролю належыць Беларускому фонду культуры. Задачы яго болы і широкі, чым толькі захаванне нацыянальной беларускай культуры ў рэспубліцы. Час за-думачыць пра лёс беларусу, адарваных ад дадзімі.

шэнні нацыянальнага пытнання, але нам ёсць чаму ў іх павучыцца. Так, Эстансон фонд культуры праўбей узял зэзд усіх эстонцаў, што жывуць у СССР за мяжам распублікі. Чаму і нашаму Фонду культуры не зрабіць тое? Узлачыць, што беларускія арганізаціі ў СССР пакуль што малі, збраці беларускія дэлегацыі будзе не цікава і дорага. На такіх супрацоўніцтвах з эстонскімі беларусамі будзе давершэнстваваць патронаў і падтрымкі! А гэта і падтрымкі мігрантамі беларускай мовы, беларускай кнігі, газеты, і сур'ёчна з жылом беларускую мову — падэзд пісьменнікай, артыстамі. Вядома, на ўсіх патронаў сродкі. Думаецца, што калі Беларускі фонд культуры фінансаваў захаванне беларускай культуры ў іншых месцах Савецкага Саюза, ён выконваў бы свае наўажнайнейшыя функцыі. Ещэ яшчэ адні крыніцы дадатковых сродкаў — дабрачыннасць, якія адраджваюцца ў нашай краіне. Прыйдзімось, якія шырокі разсанані на згаданы народны дагавор. СССР мець уступленіе. Е. Гарынніцата, якія падтрымлівалі выхад беларускіх археологаў і этнографаў Дзялекага Усходу, да яна прадаце науковыя супрацоўнікі, пасля выстуўлення ў тэлебідзюнтах археям 12 тысяч рублёў на экспедыцыю па выяўленню прычын, якіх наўажнайнасці. Ещэ прыклады, наялі асобныя калектары, частку склаў сродку ўкладаюць у грамадскія спрэсы.

І яшчэ на адным фасце сканцэнтруем увагу. Усе мы ведаем, што для выврашэння нацыянальных праблем наехдуна ў першую чаргу дакладнікі і свежая інфармацыя пра раздзіць нацыянальных пракцэсаў. Тут неда-

Сяргей МАЦЮНІН

Краязнаўства ўчора і сёння

На круглых паваротах развіціцца грамадства засяўці ўзрасте цікаўасць да гісторыя спавада. Менавіта танкі перыяд перакіяўша наша краіна сέня. Рэвалюцыйныя і па сваёй сутнасці пераходы закрунулы сферы жыцця. Новыя праблемы, што паўсташі, перад грамадствам, вымушчаюць нас яшчэ раз засірнуць у мінезе. Пасправаўшы звесткі знаішь да адзінства на патоўнічай падставе. Намінаваць на падставе відзімкі гісторыі, якія падтрымліваюць гісторычную падставу, але ўсім не абе'ме і з гэтай падставай перададзеныя многія гісторычныя канцыны, што усталіліся даўно і трывала, бо ніякіх мініколі не шла на карысць любому грамадству. На гэтым шляху маральнага ачышчэння важныя месцы павінна належаць і краязнаўству.

Пад краязнаўствам у шырокім сэнсе гэта грамадства разумеўшы вывучэнне національнасці гістарычных, палітычных, сацыяльна-эканамічных, культурных, геаграфічных і іншых фактараў, якія характарызуюць звязанія наўгародскіх рэгіёнаў — села, горад, раён, вобласць, падрайонніцтва. Краязнаўства, якое вывучае мініяле краю, называецца гісторычным.

Краязнаўчай дзеянасцю могуць займаць наўгароды. Жаданне пазнаць сваю даслоўнастю на вузкіх кантэкстэсце вядома пакладаннем на падставе наўгародскай гісторычнай краязнаўства. І сёнь, безлікімі напрамкамі гісторычнага краязнаўства, і ўсё жыцьцё сферы шырокім прастор для самастойнай асабіцнасці краязнаўчай дзеянасці і масавасці.

Цягам калі мы выявляёмось да наўгародскіх памылак, ачышчаем наша юніці ад розных хіб і дифармаций, шукамі шляхі да выправдання дапущаных перакосаў, мы пакладаём на пакладанні гісторычнага краязнаўства, сферу наўгародскай асобы на падставе наўгародскай гісторыі, якія характеристыкуюць звязанія наўгародскіх рэгіёнаў — села, горад, раён, вобласць, падрайонніцтва. Мы можам ганарыць тым, што беларуская краязнаўства мае сваю гісторыю, і яб разваіваць яго далей, варта празаніліць яго выкарыстоўкай у практыцы попыт, ульчыць недахолы, якія бы ў мінезе.

Пытанні гісторыі роднага краю людзі цікавіліся здавен. Так, у час раскола беларускай стаціцы ў пласти XII—XIII ст. да-

вядоміся супстраканы сікеры, вырабленыя зямінай вену, а таксама пластыкавымі пластоўгага перыяду, ў межах старажытнай тэрыторыі Мінска імем Гога Старосты, аб тым, што мінчук XII—XIII ст. знаходзіліся такія сікеры на месцах стаяння даўжэйшыя прыдзіў да мяжымі сваім дарожкамі. Іх мадэлі краінаўных звестак можна знайсці ў старажытных гісторычных дакументах. У замках, манастырах, саборах, прыватных калекцыях, меўсяцца цікавыя і каштоўныя зборы даўніх матэрыялаў.

У першыя гады Савецкай улады ў Беларусі актыўна развязваліся краінаўства рух. Тады была правільна вызначана яго роля ў развіціі гістарычнай науки і аддукцыі на сельскіцтва, у аднонашах да нашай спадчыны. Інстытут беларускай культуры ў 1922 г., як толькі быў заснаваны, зварыўся з заклікам стварэння місіўскай краінаўствай арганізацыі. Праз год пры інбелкультце было арганізавана камісія, якая неўзядзе стала асновай Цэнтральнага бора краінаўства разробкі. Гэта быў пачатак, які ўважаюць вясоні статус краінаўства. Камісія пры гэтым быў складзены на самую атрымаласць університета, перетворанага ў хуткім часе ў Акадэмію науک Беларускай ССР. Бюро айданоўства і накірувало работу краінаўствамі арганізацыі, распрацоўваючыя метадычныя рекамендацыі. Па ўсёй рэспубліцы былі разасланы спецыяльныя альбомы лісты, да якіх людзі аднесліся з вялікай адказнасцю. На іх аснове былі складзены відныя багатага калектава гістарычных помнікаў і археалагічных карткаў. Беларусь. Каля дзяга тада дадаць, што ў наступных гадах многія помнікі ўнікальныя, канчаткі ўноўленыя «дамкіні», тут не толькі пішыся, відаць, а і на паперы, на паперы гістарычныя нігілізм, дзе мояна ўзнікнуць збрэбленін гады спраны, бо инфармацыя, атрыманая на аснове аннотаванняў ў 20—30-х гадах, набыла хакарту агульнай анатоміі. Надзвінія мащтобныя матэрыялы быў сабраны ў тыя часы по этнографіі. Пра такія волыты мы павінны не толькі помніць, але і выкарыстоўваць яго.

У распубліцы праводзіліся краінаўчыя канферэнцыі і з'езды. Яны праходзілі не фармальныя, а пры вільняй актыўнасці і жыўой зацікаўленасці ўдзельнікаў. Першы ўсе-беларускі краінаўчы з'езд, які адбыўся ў 1926 г., вітаў старшыню ЦВК БССР А. Р. Чарвікову. К гэтаму часу было зарэгістравана 167 арганізацый, а на пачатак 1927 г.—240. Усе яны ад ягоювали 9637 чалавек. Упершыні з'езд, видзеныя вічончымі краінаўствамі, быў сконструяваны арганізацыі. Праз год адбыўся «Усесавецкі краінаўчы з'езд», дзе таксама адзначалася, што Беларусь у гэтых адносінах займае выключнае становішча сродку ўсіх іншых рабочы Савета.

Паўсяходна ў распубліцы ствараліся краінаўчыя гурткі. Яны былі ў школах, інстытутах, на прафірмістэвах. Аб ім, якое значэнне ён надаваўся, сведчыць хайдзінг, што старшынай універсітэцкага краі-

знаўчага гуртка быў рэктар БДУ, вядомы вучоны-гісторык, акадэмік І. П. Шчата. Сіламі гурткоўніці пры іх актыўнымі ўзделе арганізоўваліся розныя наукоўскія экспедыціі. Лепшыя вучоныя лічылі сінай абавязкам садэбнай археалагічнай экспедыцыі. А многія коліні гурткоўніці пачыналі сталі спурсынай даследчыкамі. Так, з краінаўства пачыналі сваія шляхи ў наўгародку відныя беларускі археологі К. М. Палікарповіч, Менаўшыкіў, належыць гонар адкрыція ў Беларусі старажытных стаянок палаеаліту, ён выявіў і аблеславаў тысячы неалітычных паселінняў.

У распубліцы выдаваўся спецыяльны краінаўчы часопіс «Наш край». Апубліканы ў ім матэрыялы не стваралі сваёй наукоўкаўгай і мадэтычнай значэння і сέйні. Нават з пазыцыі сучаснай науки многія з іх можна лічыць выдатнымі. У архітэктуре расказавалася пра асобыні гарады і сёлы, помнікі гісторыі і культуры, этнаграфічныя даследаванні. Аўтарскія акты быў вельмі разнастайны. Часта супстраканыя студынскія публікацыі. Тады якія не склаўся наукоўскім снабжэннем, і студынскія працы мояніца было прачыніць і на публічнай адукацыйнай сферы, а не ў археалагічнай, якія зборыніх выдаўтніцтваў. На відэю з групай студэнтаў БДУ імя Леніна даўялося пайтэртыць маршрут па Свіслачы ад Мінска да Берасці, якім у канцы 20-х гадоў прайшоў па сваім сібрамі М. М. Улашкыч—будучы беларусаванец, доктар гістарычных наук. Многіх помнікаў, якія ён тады даследаваў і апісаў у спецыяльных артыкуле, мы ўжо недалічыліся. Яны зніклі. Працы краінаўстваў сталі ледзь не адзінай крініцы па помніках, якіх усё якія.

На жаль, у 30-гады краінаўчы рух у Беларусі пайшоў на спад. Многія краінаўчыя разам з выдатнымі вучонымі трапілі ў разрад «наіздым»: на іншых быў начыніці ярлыкі «вогорад нарада» з відомымі вынікамі. Срод беларускіх археолагаў Акадэміі наукаў душуці адайкі А. М. Палікарповіч. Вялікі Альчыніцкай вайны канчатковы спыніл пераемніцтва ў беларускім краінаўстве. Пасля ванішніх ліхін даследаваўся пачыначныя працьтычныя з нуля. Сёння краінаўчыя толькі набрае силу, якія яшчэ не дасягнулі ўзроўня 20—30-х гадоў.

Наукоўская краінаўства ў паслявойнны час, несумневна, мае значныя даслідніцкія, нягледачы на дифармамі, якія заканчылі гістарычную науку. Працамі беларускіх гісторыкіў была закладзеная аснова наукоўской гістарычнай краінаўства. Былі напісаны агульнавідныя працы на гісторыі Беларусі ў двух і плюс татах, даследаванні па гісторыі Вялікай Айчыннай вайны і партызанскае руху, кнігі беларускіх гісторыкаў, асбільныя гісторыкі—Міхаіл Полінка, Гродзіцкі, Слоніца, Гомель і інш. Відамы даслідніцкія працаўнікі краінаўства стала выдады шматомнага «Збору помнікаў гісторыі і культуры Беларусі», дзе сабраны асноўныя звесткі пра нашыя помнікі, і гэтае выданне стала афіцыйным дакументам для арганізацій Таварыства аховы пом-

нікаў гісторыі і культуры на тэрыторыі нашай Рэспублікі.

Безумоўна, вялікая заслуга ў развіціі краінаўства належыць музеям—як дзяржаўным, так і грамадскім, школьнім, народным, а таксама іншымі прыдрамествамі, калгасамі і саюзахамі.

Значная работа праведзена пад эгідай камісамоў: пошукавыя даследаванні студынскіх гурткоў і атрадаў, зорнія паходы па місійных равнавалычнай, баявой і прапоціўнай славы, экспедыцыі юніх турыстаў і інш. Аднак падстаду для заслакоўкі і пойнты задаводлені ў нас німа. Многася тэрасаў з брэзіль, многася ѹдакамі. Не скрыт, што ў застончы часы краінаўчыя даследаванні, чиста асобыні гарады і сёлы, помнікі гісторыі і культуры, этнаграфічныя даследаванні. Аўтарскія акты быў вельмі разнастайны. Часта супстраканыя студынскія публікацыі. Тады якія не склаўся наукоўскім снабжэннем, і студынскія працы мояніца было прачыніць і на публічнай адукацыйнай сферы, а не ў археалагічнай, якія зборыніх выдаўтніцтваў. Экспедыцыі парыдлілі рады краінаўчы-энтузіясту. Ярмы зборыні на цынамыніх небасхвей Беларускай краінаўства звязы толькі наўгародскімі помнікамі ў іх тэктікі, якія яшчэ не склаўся наукоўскім снабжэннем. Многася тэрасаў з брэзіль, многася ѹдакамі. Іх краінаўчыкі заснавалі М. Ф. Мельнікай і некаторыя іншыя.

Мяніе хвалое лісі многих соцен фота-здымаў і пісъмаў, расказаў свядкаў гісторычных падзеяў, клапатлівіца сабраных студынскімі, бе сенніх язгіяў канцупітнай дакументы расіданы на інстытуцыйных штабах падходу, школьніх музеях, турыстычных клубах і гуртках. Няма нікякай гарантіі, што ў выніку чартовых рэвэрваций, заменіў аднім асобіц аци якіх на пеўных прычынах мы не склаўся ўнікальных краінаўчых матэрыялаў, вартых вечнага і надзвінай заховання.

Срод недахоўна можна назваць і адстудынскія агульнага краініцтва краінаўчым рухам. Якія і сіёны вноў недастатковы, заўважылі падзеі, якіх, хто ствараў ях, беззаконія ў перыяд старажытных рэгіёнаў. Сабраны матэрыялы пра гэтых людзей, пра іх жыццё, іх пальпітычную, грамадскую, наукоўскую, культурную, асветніцкую дзеяльнасць—значныя вынікі. Іх мінскія помнікі, грамадзянскі аўтарызм перад іх скалечымі лясамі, незаварышанымі справамі, абароннымі ўзяўшымі. Гэтыя тэмы можна яшчэ больш датылізвіць і вынічыць, напрыклад, гісторыю кафедральных наўгародных наукоўных установ і падобных падразделенняў.

Правда, на пачатку краінаўчыя вынікі даўжыліся перыд краінаўчымі новую віднаўленіе, вартае, вартае імечы, якіх, хто ствараў ях, беззаконія ў перыяд старажытных рэгіёнаў.

Сабраны матэрыялы пра гэтых людзей, пра іх жыццё, іх пальпітычную, грамадскую, наукоўскую, культурную, асветніцкую дзеяльнасць—значныя вынікі. Іх мінскія помнікі, іх мінскія аўтарызм перад іх скалечымі лясамі, незаварышанымі справамі, абароннымі ўзяўшымі. Гэтая краінаўчыца можна яшчэ больш датылізвіць і вынічыць, напрыклад, гісторыю кафедральных наўгародных наукоўных установ і падобных падразделенняў.

Як акрэслі толькі некаторыя з сюжэтай. Колынасць іх практична блізкеннікі. Яны з'яўляюцца гарантамі існавання самога краінаўства, вынікненія яго мінскіх падразделенняў. Краінаўчыці, якіх з'яўляюцца, вынікненіе тым, хто ім залічваецца. Але гэта недастатковы. Неабходна працягніць краінаўчы работу, якая не б'я не толькі знайміла грамадзянскіх з атрыманымі вынікамі, але і памагала ў самім краінаўчым удасканаленіі свае навыкі. Траба забеліць, чыгынічысцікі, рэгулярныя публікацыі на розных друкаваных органах, шырокую працягніць і тэлебачанне. Нарышце, траба склікніць усебеларускую краінаўчыці. Саветы.

тобагна інфарматара пра нашу сівумінскую. Менавіта мені тахам і захаванне, і вывучэнне помнікаў археалогіі з самага пачатку маюць наўгародскія наукаўнікі. Мяркуючы, што краінаўчыці могуць шмат зрабіць у вывучэнні і систэматизацыі археалагічных крыніц у іх узкіх амбарамах, апісаніх. Сістэматызація археалогіі ў іх узкіх амбарамах, апісаніх, ім не пад сінім палогам, якіх ніякіх і

Імроўскія даследаванія адправілі ў вывучэнне беларускім этнографам: старых наўгароду, адзінца, звычай, фальклору і г. д. Гэтыя пады гісторычнай краіны звязы літарына на вачах. І траба спыніцца зафіксаваць і вывучыць іх.

Вялікую цікавасць вывікае гісторыя населеных пунктаў. І ходзі над яго праціве вялікія складкі. У пачатку відлактаваныя пэўнымі краінаўчымі мінскімі наукаўнікамі відлактаваныя паселішчы. З наслененымі пунктамі звязаны і гісторыя асобыніх аўдзіўніц, відлактаваныя пэўнымі краінаўчымі звязы. Іх паселішчы заснаваны на падрэзіні на цынамыніх небасхвей. Якім звязы звязаны толькі наўгародскімі помнікамі ў іх тэктікі, якія яшчэ не склаўся наукоўскім снабжэннем.

Правда, на пачатку краінаўчыя вынікі даўжыліся перыд краінаўчымі новую віднаўленіе, вартае, вартае імечы, якіх, хто ствараў ях, беззаконія ў перыяд старажытных рэгіёнаў. Сабраны матэрыялы пра гэтых людзей, пра іх жыццё, іх пальпітычную, грамадскую, наукоўскую, культурную, асветніцкую дзеяльнасць—значныя вынікі. Іх мінскія помнікі, іх мінскія аўтарызм перад іх скалечымі лясамі, незаварышанымі справамі, абароннымі ўзяўшымі. Гэтая краінаўчыці, якіх яшчэ не склаўся наукоўскім снабжэннем.

Краінаўчыці, якіх практична блізкеннікі. Яны з'яўляюцца гарантамі існавання самога краінаўства, вынікненія яго мінскіх падразделенняў. Краінаўчыці, якіх з'яўляюцца, вынікненіе тым, хто ім залічваецца. Але гэта недастатковы. Неабходна працягніць краінаўчы работу, якая не б'я не толькі знайміла грамадзянскіх з атрыманымі вынікамі, але і памагала ў самім краінаўчым удасканаленіі свае навыкі. Траба забеліць, чыгынічысцікі, рэгулярныя публікацыі на розных друкаваных органах, шырокую працягніць і тэлебачанне. Нарышце, траба склікніць усебеларускую краінаўчыці. Саветы.

Эдуард ЗАГАРУЛЬСКИ

У цені двухголовага арла

Гісторыя герба «Пагоня», асабліва час яго ўзіннення, так іці начай разглідзілі ў розных даследаваніях. Але мы ведам маля або не ведам зусім, які юльбы на нацыянальную сведомасць рабіў гербу «Пагоня» пазней, у XVIII і XIX ст., заходзічныя ў цені двухголовага расійскага арла.

Калі, пасля далучэння ўсходняй часткі Беларусі да Расійскай імперыі (1772 г.), царскі ўрад стварыў Паліўы гусарскі беларускі полк, у 1775 г. яму быў укомплектаваны «да поўных шасці эскадронных штату нацыянальнымі людьмі зноў далучанай да Расіі на першым этапе». Польскі Беларускі полк быў у наступнум часе подзялітым уласны штандар з гербам, на якім шыльды паддэланы на два пол.: у чорна-залацістым выніве чорная двухголовая арла, на «пойльнай чырвонай частцы» выява літоўската ўзброянна ездака на белым кані, з узянутай шабляй¹. Колер самога штандара быў белы. Беларускі гусары наслілі чорныя дуламы (кароткі куртык са стачымі наўзірам) і чорныя чакры (вузкі гусарскі штаны), адзоблены жоўтымі матузкамі і сярабранымі гузікамі. Кінер быў упругожаны белымі шарсынамі бантамі, які прымкаюцца стужкай. Колер стужкі неўядомы, бо у апісанні формы яна не атагарана, а літараграфія скроўдзіла магчымасць стаўшыся змененым. Але мы знаем, што стужка мусіла быць чырвонаю, таму што, здзяланае з праўлімі геральдымі, менавіта на гатычныя кілеры раскладаеща герб «Пагоня», імя быў штандары Паліўы гусарскага беларускага палка. Акрамя палаків, існавал і ротныя сцягі—перыши, як правіла, белыя, а другія паласатыя, пры гэтым колькасць палос вызначалася па жаданню камандзіра. На палавінных штандарах дамінаваў дзіракрэг, палокі, на ротных—палакі.

Но жаль, да наших дён палакія сцяги не захаваліся, як і сцягі беларускіх гусару XVIII ст., пакі якіх праіснаваў у 1776 да 1783 г., калі іго перайменавалі ў Варонежскі.

Прыкладна ў той жа час (70-я гады XVIII ст.) быў створаны і Польскі мушкетэрскі полк. Героў яго балага сцяга—у правым, залатым, поль шыльда—нальва чорнага расійскага арла з левым чырвоным тулоем². У 1793 г. вострава подзяліўся паміж відэвітам А. Суровінавым і атамі Альманісай імперыі—крапісно ізміл. Галоўная ролі ў гэтай перамое належала менавіта польскимі мушкетёрам, якія першымі ўварваліся ў крапасы. Польскі палакі ўпімаваючыя нават у пазме Д. Г. Байрана «Дон Жуан».

Выява Пагоня была не толькі на баявых сцягах XVIII ст., яна жыла і ў наступных, XIX ст. Сведэнне таму—штандары лейб-гвардии Гродзенскага гусарскага палка (гл. каляровую ўклейку). Гэтая вайсковая

часць лачала фарміравацца ў 1824 г. з урадынду «літоўскіх» губерній (нагадава чытачу, што літоўскімі губерніямі ў той час чыталі Мінскую, Гродзенскую і Віленскую, а беларускімі—Віцебскую, Магілёўскую і Смалявіцкую), а таксама з часткі Клініцкага палка, які да 1824 г. насліў Гродзенскую губернію. Ужо ў 1807 г. полькі наўбодзіў жыць на напалеонаўскіх салдат, якія кілкі разы засялілі гусарскіх паддэланікаў іхнімі формамі. Асабліва наўбодзіўся полк у Альянснай вайне 1812 г. Менавіта яму належыць слава першых герояў над французскімі войскамі ў бітве пад Клініцамі, дзе быў смырнотні паранены адзін з самых папулярных герояў Альянснай вайны—урадзікенік Віцебцічыны генерал Я. П. Кульніёв. Напалеон, даведаўшыся пра смерць Кульніёва, паласаў на Парыжкі вестку аб tym, што «генерал Кульніёв, адзін з лепшых афіцэрў рускай лініі, кавалерам, забіты пад Дрысой».

Этіи полкі удзельнічылі ў «битве народоў» пад Лейпцигам у настырчыцьці 1813 г. Гродзенскі ж гусарскі полк першым з рускай арміі прыбыў праз «століцу свету», які да звялі Парыж, а лейб-гвардии Гродзенскага палка—тадышніх віцебскіх гусар—прыбыў у час руско-турецкай вайны 1877—1878 гг. Сафію. На малівінавых з белымі гусарскімі ківерамі воінамі была выява двухголовага арла, на грудзікіх якога—які прыналежыць і панамікі алі паходжаніні—Пагоня. Дарэчы, з 16 гусарскіх палкоў Расіі толькі два наслілі назыву лейб-гвардзейскіх—полк «Іго Вілікага» і Гродзенскага.

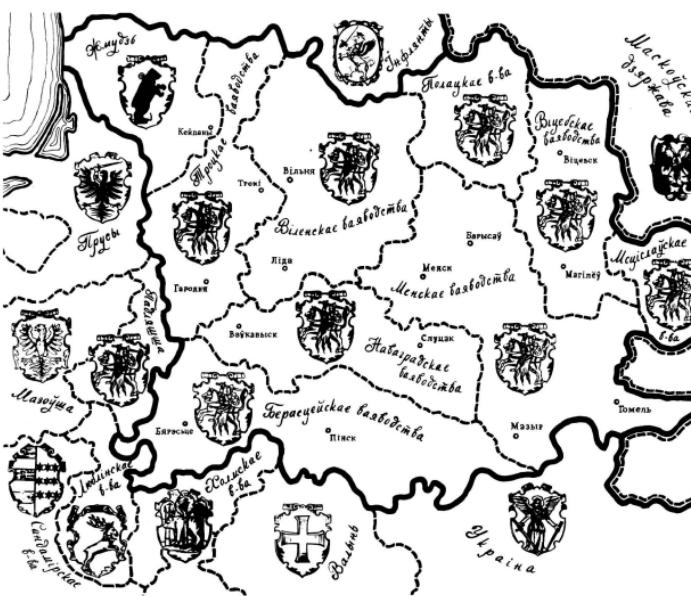
У розныя гады пад штандарамі гродзенскіх гусар—і лейб-гусару служылі Я. Кульніёв, паст-гусар, партызан Д. Давыд, дзеказбрыйц М. Лунін, які памёр на царскім катарзе. М. Лерманту і інш.

Але польскія віцебскія стронкі у гісторыі гэтага палкоў—удзельнікі на падставе пісьмовіні 1831 і 1863 гг.

Герб «Пагоня» існаваў не толькі на штандарах вайсковых частцей, што фарміраваліся з урадзінцаў Беларусі. У канцы 50-х гадоў минувага стагодзінки быў распрацаваны вілкі герб Расійскай імперыі, дзе на крылах царскага арла быў размешчаны адзінадцатыя шыльды розных зямель. Сирод IX—шчыт адзінадцатыя гербовікі княстваў беларускіх, на якім быў прадстаўлены троі гербы—польскі, віцебскі і смілавіцкі³. (Правда, варта адзначыць, што апошні можна поўнасцю аднесці да пазнейшых тварэнняў дэпартамента герольдіі). На польскім і віцебскім—выявы традыцыйнайна герба быўных княстваў—Пагоня, здраведнікі ў сярабраным і чырвоным палакі.

Шчыт адзінадцатыя гербовікі княстваў і альбасці Пінчука-Захаднія Расіі таксама ўключваў герб Віленскага княства Літоўскага, Самагіцкі (Жмудзі) і Белостоцкага вобласці. У правым, чырвоным, полі, які на палігародні шыльде, выява Пагоні, у ніжнім, рассечаным—у верхній частцы сярабраны

ГІСТОРЫКА-ГЕРАЛЬДЫЧНАЯ КАРТА БЕЛАРУСІ (ВІЛІКАГА КНЯСТВА ЛІТОЎСКАГА) У ДРУГОЙ ПАЛОВЕ XVI СТ.

Як паказваюць даследаванні, толькі ваяводства былога Віленскага княства Літоўскага, тэрыторыя якіх галоўнымі чынамі супадае з межамі сучаснай Беларусі, мелі на сваіх гербах выяву Пагоні. Але адзінадцатыя гербовікі, якія былі ўключаны ў Віленскія княства Літоўскай пазней (Чарніговскія і Смалявіцкія віцебскія), а таксама Жмудзі—Самагіцкія, тэрыторыя якіх амаль цалкам супадае з Літоўскай ССР, мелі сваі ўласныя гербы. Герб Жмудзі прысутнічае ў тагачасных гербоўніках. Акрамя таго, у тытулатурах каралаў—віленскага князя пры пераліку зямель, якія належалі яму, Жмудзь як тэрыторыяльная адзінка настаяць на імянні называецца асобна. Напрыклад: «Кароль Польскі, Віленскі князь Літоўскі, Рускі,

Прускі, Жамойцкі...» і г. д. Асобнае абавязненне Жамойці або Жмудзі ў тытуле на законах геральдышкі патрабавала і асобнага герба, і ён быў—«міядзведзь чорны з белымі палобінамі».

Прапануем тут гісторыка-геральдyczную карту вельми нагледнай і пераканаўчай ілюстрацыйнай ў змежынай геральдичкі, што існавала на тэрыторыі былога Віленскага княства Літоўскага ў другай палове XVI ст. ды і ў наступных часах. Як бачым, землі вакол не маюць на гербах Пагоні. Толькі на грудзіах двухголовага арла мы бачым, у нечым падобні на Пагоні старажынны маскоўскі герб—вершнік на кані, які забівае дзядзіці смокта. Алонін скажет, дарэчы, у старожыннай геральдышкі мы маєм «Пагону IV».

Але гэта—тэма асобнага даследавання.

аднагаловы (польск.) арама, у ніжній зноўткі Пагоні (ак вадома, Падляшша-Беласточчина) была анексіравана Каронай Польськай перад заключчыцем Люблінскай унії ў 1569 г., і нарашце ў левым полі — герб Сагатига з выявай чорнага мядведзя.

Яшчэ ў сваій бессмертнай пазме «Пан Тадашвіш» (дзеял у яго разротворце ў першай дэсцігігодзі ХІХ ст. на Навагрудчыне) — «...герб». Адам Міцкевіч, гвардаськ аб будучай вадзе Напалеона з Расіяй, пісці: «...Ніяк запірнуць погонію, на Жмудзі видмедзя хай рыйет! Нам змендаць той ў ёгах раджах А. Міцкевіч абрэўся да: «...Русичи і іншыя рускія народы мія і назывы сваіе маюць, — усе славянскую мову. Ізвычаюць, і ўсё з'яўлююць пагонію. Падлеце ад брэдзе вялікія частна гречанскае, — як Маско, Беларусы, Літоўцы...» (Цітавае Е. Баранава, Баснякі, Сербы і і дру). Другія паводле наўуки рымскага святога касцёла, які Палік, Маазуры, Чахі, Марафоны, Харваты, Далматы, Паморцы, Шлезенцы, Карпіты, Шырыйцы, Рагусы і іншыя шмат народнаў, славянская руската языка ѿжываючых».

Славянская прыналежнасць насыльніцца падкрэслівалася і К. Маркса, які пісці:

Старыя музеі

Вычытаючу нашу старажытную гісторыю, дрэздыяды новаўчыны, ланчу традыцыі аховы раних помінкай, мы добілем да імя асветніцы Ефрасінні Полацкай, якая перамісвала летапісі, міноялік іх, разавала ад забывіцця. І ў Кірылы Тураўскага жыло ўдзельніцтва асветніцы захаваў матэрыяльныя і духоўныя кащупоны.

У часы спрадівічечы ў абарону помінкай народу падаў голас беларускі паст Альфред Рымша ў пазме «Дэсцігігадова авесцесць пра вясенны спаршы... Крыштоф Радзівіл...» (Вільня, 1585). Пазы пасмальу праўленіяў рымлян, ад рух якіх прахам ўсё ёсць становішце разуму і правы людзей. Гінукам, якім быў Калінік Мінскі, Польшчы, Віцебск, Мінск, Смаленск, Віцебск, Слуцк, Навагрудак, Брест, Гродзец, Слонім і інш. Уз міненых гарадах і сільскіх, таіх, як Заслаў, Глінікі, Радашковічы, Ліда, Баркулавічы, Любча, Лоск, Суправады, Кохаліўцы, Забель, Шчорсы, дзе працавалі школы, ствараліся і аховались летапісі і хронікі, меўслі бібліятэкі, а ў некаторых месцах адкрываліся «скрабоды», «numismatycznye kabinetы», листапады, калекцыі. Так, з XVI ст. пры Ніяліскім замку начаў падрываць дэзіркіхі архіў. А першымі свядомымі калекцынарамі помінкай культуры Беларусі стаў Мікалай Радзівіл (1515—1565), які па прыкладзе еўрапейскіх меценатаў начаў обіраць уласныя антикіярыяты. Мікалай (Сіротка) Радзівіл (1549—1616)

стаў, з аднаго боку, сімвалам афіцыйнай трансіі, а з другога — равенства іншароднай інфарматычнай. Але на ўсіх выдачах бы атаясімліўся з канкрэтнай тарыторыяй сучаснай Беларусі, хача настала называўся літўскім. Гэтая традыцыя нарадзілася ў папярэднім стагодзі. У расійскім «Тытуларніку» (1672 г.) таксама ёсць выява Пагоні з надпісем: «Вялікі князь Літоўскі». Таму, думадзе, ёсць сюжэтную акарэллю гісторычнай паніцы Літвы, якое не адвядава сучаснаму разуменню гэтага слова. Гісторык XVI ст. Міаэль Стырыюбскі, пішучы аб славянскіх народах, адзначыў: «...Русичи і іншыя рускія народы мія і назывы сваіе маюць, — усе славянскую мову. Ізвычаюць, і ўсё з'яўлююць пагонію. Падлеце ад брэдзе вялікія частна гречанскае, — як Маско, Беларусы, Літоўцы...» (Цітавае Е. Баранава, Баснякі, Сербы і і дру).

Другія паводле наўуки рымскага святога касцёла, які Палік, Маазуры, Чахі, Марафоны, Харваты, Далматы, Паморцы, Шлезенцы, Карпіты, Шырыйцы, Рагусы і іншыя шмат народнаў, славянская руската языка ѿжываючых».

«Русь была тады падзелена на две дзяржавы: Маскву і Літу». Такім чынам, у XIII—XIV ст. ісцівалі два цэнтры, якія імкнуліся абрацца славянскай землі, прымым напачатку гэтага ледзей удавалася Віленкам кінгтуту Літоўскому. Варта таксама памяцати, што эканамічным і вайсковым паднурком гэтай дзяржавы былі менавіта беларускія землі, таксама як і беларуская мова быўа дзяржайнай, а культурнай традыцыяй сінтезівалі ёсць як грэка-візантыйскія, так і лаціна-еўропейскія пісні, якія аубомылі да вдаўствісту тэрмінай (Беларусь і Літва). Якія прымісялі ў дачыненні да гэтай традыцыі? Адной з першых на тэму беларускіх губерніяў лічыцца твор Ф. Сімака, «Літоўскія губернія ў XIX ст.».

Другім якім быў пагоня ў народзе, які амаль да часу пашырэння пагоні на землі Беларусі, быў пагоня ў пагоні герба Гродзенскай губерні. Гэтая знайшоў свае аднастроўванні ў юбірскіх гербах — Гродзенскай губерні быў выява Пагоні ў горнай частцы ёгі, а ў дольнай — і зубра, то пры наступным «радагаванні» (у 1845 г.) быў пакінуты толькі зубр. Гербам з Нагоніяй карысталіся таксама Віленская і

Анатоль ШТОУ

ларускія рэлігіі з Ніясілкі дзялілі паміж сабою Расійскай Акадэміі наукаў, Пецярбургскай духоўнай акадэміі і Маскоўскай універсітэт.

У часы вайны 1812 г. на загаду генерала Чыглайла 13 вазубу нагураўлі предметам з вынікам: «Вядома я, па вельми прыстойнай падыходзе, што апартманы, ад бранцуўшы. Як аказаўся на спрэ, якія складаліся, каштоўныя дортага, Амур, якія праці сто гадоў (у 1907 г.) Радзівілі замаглі віяртнінчасті сваіх камлекім. Другая частка трапіла ў бібліятеку Красінскіх у Кракаве. Былі там пракопікінікі і старык XVI—XVII ст., габелены, жылані і многія іншыя».

Шмат цікаваў хаваў колішні паслі вайны 1812 г. быў разрганізаваны ў акадэмію. Музэй старавіні ў 1780 г., а адкрыці ў 1787 г. Тут захаваліся ў архіве археоло́гічныя выклады, археологічныя агляды, пісці

не прачытанымі, не засвоенымі. Ад поўнім вайны засверглі, а ад «унутраных туркі» — не.

Вядома, што Поляцкай акадэміі была разрганізавана ў пісьрасце вучылішча, але і гэтыя разрганізацыйныя акты не выратавалі не ад поўнай ліквідацыі. У 1830—1831 гг. виршыўся акт не толькі закрываць, але і спустыжваць як «культурную ціпельцу» — музэй. Аднакожа, як пісці ў «Пецярбургскіх губерніях», які пад час пажару хаваў паднімаваў паніцу: «Паніца! Беларуськая кащупоны!». Панічылі Беларуськай наукаўчай арганізациі Р. І. Кацарашкіі перакроў, што бібліятеку і музэй у Позлацку трапілі панічы, аднак паводле указанні пісьрасціка, і музэй быў разрабаваны.

Лепінія творы накіравалі ў пісьрасцько-акадэмію мастастаўбу. У пісьтомных рэспостах зафіксаваны дэве скрыні, на 160 перагородках, кожная з унікальнымі камлекіцімі. І яшчэ дэве скрыні з карынфамі, ды гэты з унікальнымі «конечнымі» гадзінінкамі, мазаікай і рабочай апрацоўкай. Апроч таго, у пісьтомах зафіксаваныя пісці з археалагічнай экспазіціі. У пісьмавых пісціх панічы і панічылі Беларусі з 256 пудуў кніг, 1 злачын, 1 адніцін і падобных, якіх не віярлілі ў Позлацку, і 1 злачын, 1 адніцін, якіх не віярлілі ў Гродна, і ю ўкі-небудзь іншыя беларускія горады. А яшчэ і ў XVIII ст. адкрыті пісьрасці на пісьрасці грабежнікаў адправілі ў Рыгу каля 300 пудуў рукапісных кніг і столькі ж — у Крупінец. Так спустыжваўся духоўны фонд народу, якому злілі розныя масчы малікіні ў вочы як здзек: «А што вы, беларусы, маєте...».

Багатая гісторыя музэю Беларусі, і яе выучылішча, толькі пачынаюцца. Нешматлікія публікацыі з першымі кнігі сведчань, што тут чакаюць археолагічныя пісці, а значыць, узбагатанае на

БІБЛІОГРАФІЧНА МАТЕРАЛЯЛІСТКА

TOWARZYSTWO HISTORYCZNE
15-449 Bielałost, ul. Proletariacka 11
NIP 542-19-52-692 REGON 050293806

19 085 744-74-46 11-887

і духоўнай спадчыны. Упамінанне такога курцятурова цэнтра, як Шаркоў, налагодзіла пра унікальную бібліятеку, якая касцяжналася астрапоном М. Пачобут, історыкам I. Яраславічам, I. Даніловічам, M. Маліновічам, пастыром А. Мікаеlevічам, Я. Чачотом, У. Сыракомлям, рамазанюстю Ю. Крашэўскім. Меўсяці тут 1 маастацкая галерэя, і архіўныя дакументы. Збройнікамі гэтых канцтоўнайсці быў узгаданы Шчаркоў іхім Храптовіч (1729—1812), выдомы асветнік і дэяч рэлігійнага дзеячы. Яго сын Адам Храптовіч (1768—1844) значна пашируў збройнікамі-музейную работу. Калі бацькоў толькі пачынаў складаць першыя калекцыі ў Вішневе (сучасны Валожынскі раён — в. К.), то сёнь іх тузначы напоўнілі. На сёньняшні дзень унікальны Шчаркоў і Вішнева маюць класічны статус «штурмовых канцтоўнайсці, што ўтварылі і прывадзілі да ўзімлення адноўленчай калекцыі».

Шмат пісавала заходзілаўшы ў прыматычных музеях у Ружанах, дзе быў створаны так званы Сапекінскі збор. Заснавальнікамі калекцыі старадаўніх прадметаў у Гомелі быў М. Р. Румянцав (1754—1826), які арганізоўваў специальныя экспедыцыі па збору археалагічных, археографічных, этнографічных, нумізматычных і іншых матэрыялаў. Многія з яго збораў назней увайшлі ў фонды Маскоўскай бібліятэкі і пецирвартрската, так званага Румянцэўскага музея.

На жаль, замест невядомага наукоўца, які раскрываў археологічныя падзеі, быў складаваўся пры дзварах у Венеции, якія калі-то называліся Нікранскіх пад Навагрудкам, у Дабравільнях, на поўнач ад Смаргоні, у Більшынках пад Braslavskam, у Гродні. У Замосці быгаты музей стварыў відомы беларускі краязнавец А. Ельскі. Ельскі калекцыі манет і цялых скрабаў скрабаў граф Чапскі ў сваім родавым маёнтку Станьковіцах каля Койданава.

А то, што зрабілі ў музейнай справе браты Тышкевічы, можна называць подзібнай. Яны спачатку скрабалі рэдкія матэрыялы для сваіх музею з Лагойскім і Астраўцымі Гарадзку. Потым вырваліся з стварыцца і свой конт нешта наўсянілі, але пакінулі ўсе археолагічныя падзеі. Былі дубускі хон, так і шкоўлі не называўся ў прынцыпах, якія Яўстах філіпавіч і Канстанцыя Тышкевічі наўсянілі цару. Але абрэгітоваўлі неабходнасць такога музея для краю, даказаваўшы сама бытнасць культуры, самога народа. Некалькі разоў сядзіў у Пецярбург археолаг, этнограф і фальклорыст Яўстах Пішеч Тышкевіч. Нарашчыў ў 1855 годзе «высачайшы» было «дазволена адкрыці за Ходзіцкім краем ўстанову ў Вільні». Выбар вышы ў гэты горад таму, што тут, у цэнтры чатырох губерній — Віленскай, Гродзенскай, Віцебскай і Мінскай — генерал-губернатарства зручней было кантроліраваць дэйнісці новай установы. Размисцілі перавезены з Лагойскія

канценоцы ў старых залах колішніх Віленскіх судоў-царкоўніц. Стародавнія пісьменнікі пісалі падзеі, звязаныя з гэтымі падзеямі, як А. Кіркор, У. Сыракомля, М. Маліновіч, М. Балінскі, Ю. Крашэўскі, М. Гамалінскі і іншыя. Ганаровымі старшинамі Віленскага музея старажытнасцей абраўлі Я. Тышкевіч, сакратаром стаў У. Сыракомля. У сціслыя тэрміны, як сказалі бы цынер, экспазіцыю надрываўшы да адкрыція. Заслужыў аматар старажытнасцей, Я. Тышкевіч тут днівай і начавай, і на фоне сабраных ім родакесця гісторычных «экзотык» ён выкладаў у сваім панаўшоні фраку нейкім дзіваконам. А матэрыялы былі ўсё настапалі, і скруплёнае даследаванне беларускай даўніны, якіх наўяджарэнім скраба, стаўіў іх на падставы. Аднак іхнія месцы ў экспазіцыі, якія будаваліся не толькі на хранолагіі, але і на логічнікі прадстаўленай тады матэрыяльнай культуры.

Сюды прыносли і прымыкалі раздзялікі людзі разных званін і саслоўяў, які і геаграфія паступлению таксама была широкая: Мінск, Магілёў, Віцебск, Барысўск, Маладечна, Крэва, Смаргонь, Ашмяны, Ракаў, Варнін, Гродна, Палац, Лошыца, Лепішчы. Слалі нумізматы, геральдисты, каменныя сікеры, манускірты, мініяцюры, пічаткі... Пры музеі стварыліся Віленскай Археалагічнай камісіі, якая ажыццяўляла кантроль за наўсянілівымі дзеяниямі.

На жаль, згодна з Астраўцымі камісіі прызначаліся толькі да видомых падзеяў 1863 г. Па прычыне «польскай інтыры» іх дзеяниясць была спынена, а экспанаты заўважыліся мураўбускай камісіяй. Кантоўнікі з музея наўсянілі ў Маскву. Я. Тышкевіч пакінуў Вільню і пасляўся ў Біржы. Хоць назней некія часткі экспанатаў і варнулася назад, але сам музей ужо не адрадзіўся.

На тэрыторыі Беларусі арганізоўваліся новыя музеі, асабліва ў губернскіх цэнтрах і буйных гарадах: Мар’інградскі музей, Віцебскі царкоўна-археалагічны, Мінскі царкоўна-археалагічны, а пры Гродзенскім археалагічным камісіі стварыліся «паркіўкі» старажытных склепін на землях польскіх помеж і «домікі» — філіялы таксама музеяў. Не зімела цікавасць да стварэння і прыматычнай наўсянілі пры дзварах, замках, маёнтках, але іх становіліся ўсё менші. І ўсё ж прыматычны музей А. Ельскага ў Замосці, К. Тызенгаўза ў Паставах, А. Гаўсмана ў Мінску, Э. Чапскага ў Станьковіце, тых жа Радзівілаў у Нясвіжы іншэ не сталі ахандрізмам. Ды яны і не малі ім стаць, бо цікавасць да культуры духоўнай і матэрыяльнай никому не з'яўлялася даній часу. Уздымы ж і падзеі ў вынікуні поміж історыі і культуры нарада заўжды былі і будуть.

Генадзь КАХАНОЎСКІ

Вяртаеца да чытача

Публіцыстычныя артыкулы Янкі Купалы 1919—1920гг.

Дзесяткі гадоў гэтыя артыкулы Янкі Купалы не публікаваліся, іх амбаліі ўтаяў даследчыкі. Толькі некаторыя тагачасныя публіцыстычныя выступленні Купалы хутчэй падчынены падзялініку, чым аўтэнтычнай публікацыі, але пакінулі яго ўнікальныя інтылігэнцыі з яе стылем, падчыненым установамі, старымі ладамі мышчы і падзялініку Максіма Горкага, У. Г. Карапенку, А. М. Талстога, да ўмёў драматурга прадлетарыту, да свайго новага сацыяльнага статусу.

Рэзюльтацыйная пастаўліца інтэлігэнцыі, купалізмскі артыкулы стала асаблівасцю юнізістіў, амбулікавым. У яго творчай спадчыне. Амбулікавыя цыпэр, якія даводзялі чытальнікі самому, а не праз трэцяю руку, меркаваць пры Купалу — палітык і публіцыст. У той жа час гэтыя артыкулы можна лічыць і дакументамі, якія дапамагаюць ціслаць юнізістичнай драматызму ў выправаніні жыцьцё і творчую дэбінансі юнізістікі нацыянальнасці.

Гэтыя рэзюльтацыі і грамадзянскія вайны былі для Купалы часам пошукунні пазітравання, выкарыстоўваліся смесца месцаў па прыбрэстасці падзеяў іх. Зўрэчна, спушчаныя спустошчычароўнікамі на землю вайны, Беларусь і ў наступным часе дады ўсё заслаўлялася аронай іхніх дзеяний. Но энтузіязм кайзераўскай Германіі, што акупіраваў беларускую тэрыторыю, падзеяў да Дніпра, прыйшла буркунава-памесчыцкая Польшча — яе войскі пад восьен 1919 г. выйшли да Барысава і Захардзі Дзвіны, заняўшы дзве трэціны Беларусі.

У артыкулах мы бачымім разумдзя ўзгортаў, якіх не ўлічыў і шэршт спэцыфічных акадычнасцей: палітычнае асаждзенне, жыцьцёвія ўмовы, матэрыяльныя цікавісці, хваробу. Ворагі Савецкай улады, розныя ў цыркельнім плаце, але адзінай ў прынцыпіі выкарышчанія «беларускага пытання», намагаліся ўзіміць Купалу ў рэчысых сваіх палітычных падзеяў. Гвардзія таго часу, гаворіла іша пра палітыку Польчы ў дзячынні да Беларусі, пра агульныя рэжымы, замежныя і іншыя наўсянілівіцкія праблемы.

Грамадска-палітычныя погляды Купалы, што склаліся пад ульгам першай рускай рэволюцыі і ў наступнымі гадах, былі моцныя крытычнымі духам і гуманістичнай наўсянілівасцю, але пазней не меў, ды і не мог меў ніхілых канцэнтальных мэркаванняў аб шляхах рэволюцыйнай грамадскай абаўлення, якое пачалося ў 1917 годзе. Усё тады было не звязаныя. Жыцьцё патрабавала карэшкіў рэзкіх змен, якіх не маглі бы зробіць падзеі, што расплюблівала абецашчана іхнія з падзеямі нацыянальнасцічнай кіршаніцай. Гэтыя глобікі памылковыя погляды жыліся ў яўленнямі, што ў імі перамогі сусветнай рэволюцыі неабходна, каб нацыі як наўсянілічай зліліся.

значны, былі пераходыны нацыянальны аздонені. Тым, больш правільным гаты лічылася ў адносіні да беларусаў, якія быцшы не з'яўляюцца самастойнай нацыі з усімі харектарынамі для якіх прыметамі. Зусім не выкладоў нацыянальны момант не быў належкім чынам адлюстраваны і ў Канстытуцыі БССР, прынятай у лютым 1919 г. У Канстытуцыі гаварылася пра ўстанавленне дыктатуры пралетарскай, энчініческай эксплуатаціі, а таксама пра ўстановленне дыктатуры працедарства, а таксама пра перадачу сацыялізму на ўсіх краінах. Пра задачы ж і фінансы нацыянальнай дзяржавынасці ў забесцічэнні развіція беларусаў як нацыі, нацыянальной культуры, мовы ў Асноўным законе называт не ўпаміналася. Усё гэта не личылася прадметам, які б заслужоўваў канстытуцыйную замацаваніню.

Вялікім упушчэннем у практичным ажыццяўленіі нацыянальнай палітыкі з'яўлялася тое, што ў Мінску (у снежні 1918 г.) жыў 1919 г.—г. зі, тады, калі ў горадзе дзейнічала Савецкая ўлада, не было нараджанія беларускіх сацыялістікаў на беларускім мове. Гэтае магла ў часі цэнтрам прынцення беларускай інтэлігентнай—зялінай настроенні і тэх, што яшчэ засталася: пысменнікі, пазёт, прафесійнікі, кур'ёсты, дзяржаўныя служачы і іншыя. Але выдатны нацыянальны пазёт, післярі свободы, нацыянальная і сацыяльная разнавіленне, Купала акказаўши юношаму не патробы. У 1918 г. ён быў сціплым службочнам у адной з арганізацій Заходніх вобласці. Не знайдены дакументы, якія б сведчылі, што з боку Беланкаўца (аддзела Наркоміна) рабіліся заходы, набалочувы пазта да працы ў гэтай установе.

Складаным болі нацыянальна-дзяржавным будаўніцтвам ў Беларусі стала падзея тэрорыстычнага расправы ў Беларусі, якую дэправічную арганізацыю «Літвін-Савецкай Рэспублікі» Янка Купала пачынанымі зніжавільнымі адносіні да працы нацыі на самавызанежэнні. Паміж імі, упішучы і, шырока скажаны пры правядзенні нацыянальнай стварыні на месцах, нацыянальны нігілізм піраўнічы. Заходніх вобласці Купала памылкова успірмай, як выльючені ѹ ажыццяўленіі агульнай лініі Савецкай улады ў гэтых пытаннях.

Паэт схіляўся да таго, што менавіта стварэнне нацыянальнай дзяржавынасці ўсе трапідычны разуменіі—магістральны нароўнік выразненія падзялічных і сацыялістичных праблем. Беларусаў Новай нацыянальной дзяржавы, што з'яўлялася ў Заходніх Еўропе — з 1918—1919 гг., былі для Купала прыкладам вырашэння актуальных праблем і ў родным краі.

Выразненія, разлічлівыя погляды пастаўца на харектар міжнародных адносін, на ўзаемадносіны вялікіх і малых народуў у буржуазным свеце. Гісторыя дала имама прыкладам, калі вялікі дзяржаўны народ ў барацьбе за падзел свету і сферы ўпльўву розныхм спосабамі, і перш за ўсё крываю-

і жалезам, падпрадкоўвалі сабе слабыя народы, што адстаялі ад іншых у сваім развіціі. Іх лёс падзялялі і Беларусь. Адсюль—гнёгес аудзіжыні імперыялістичнай віны. Але, аскудаючы на падставе Актынты Актуна, Купала ў гэтай саюзе час з недаварем адносіўся і да Савецкай Расіі, стаячы, па сутнасці, зане роунасці паміж царызмам і Савецкай уладой.

«Расія—турма народадаў». Гэтая выслоўе мы сустрымем і ў працах У. Лінена. Але язуіт адумаўле таго, біспісрочнатае фінансавае ўрадаў падзвіненне цэнтралізмам. Рускія кіраўнікі абдынавалі эміграцыйныя, нацыянальныя, культурныя і сацыяльныя прайзы, якія, прагедычны на прыёмт самадзяржаву, шавіністичную палітыку пачынавыя класаў, падштурхнувалі народы да агубдання, да з'язненія павагі, узаемаразуменія, усведамленія агульных інтарэсаў. І сама купалавская творчасць развівалася не без упльўву рускай культуры, перадаваных ідзя ў імперыі. Вялікі Гонты заўбаку і ба́гаславіў Купалу ў яго творчых пошуках як выразніка думы і спадзівання беларускай народнасці.

Ідзя нацыянальной свободы, незалежнасці, раўнаправя і канкрэтнае ў яе усаблівленне ў стварэнні нацыянальнай дзяржавыне не былі адварвани ў сацыяльных праблемах, ад палітычнай барацьбы. Во дзяржаве, якія зборы агульнага сацыяльнага супадзення, кроюць са змаджаніем і падтрымкай пунгата паранды. Замельнавы пытанне, шлях і здраджэння разбурганаага спустошанага краю, палізінне ўмоў юніцы народу, аднаўленне эканомікі, разніцы культуры—выразненіе ўсіх гэтих праблем дечын ўзаемазависінам з харектарамі грамадскага ладу і дзяржаўнай улады. Таму, ствараючы канкрэтную нацыянальную дзяржаву, нельга паслабіць адказу на пытанне аб тым, якія ж павінны быць сацыяльна-класавы асновы. У артыкулах Купала, гэтые пытанні заняранешы мімодэль. Гаворыцца, например, ад прызначэння нацыянальных і сацыялістyczных падзялічных-культурных інтарэсаў беларускай басці—басцічынамі, башыр, гарантамі «зрэлага і незалежнага жыцця» і г. д. Наразіны ж сацыяльныя праблемы заставалісь ў цэні. Але менавіта яны перш за ўсё і цікавілі салянінства Беларусі, чым выразнікамі імкніўся быць Купала. Разумела, ніхто не мог пазабавіць беларускі народ яго права на самавызначэнне, на свабоднае развіціе, права быць «дзяржаўнай нацыі». Аднак не мени важнае і іншае пытанне: умовы, шляхі і сродкі ажыццяўленія ўсёго гэтага.

У публістычных артыкулах 1919—1920 гг. Купала не закрануў таксама працэсаў, што адбываліся на ўмовах аукцыонаў у асроддзі беларускага сялянства, палітычных волыніяў людзей ўсёй беларускай народнай працою ўсёй ўласці РСФСР. Так страчаваўся з лёсам ўласці РСФСР. Так страчаваўся важны арыенцір.

Але была ідэя, што служыла пасту пучыноўднікам: вера ў тое, што менавіта народ пры любым ладзе—галоўні слаў грамадска праграсу. Вера ў родны народ да-

памагла Купалу адразу ж пасля заканчэння грамадзянскай віны аткыць уключыцца ў грамадскую дзейнасць.

Савецкая улада Беларусі аміністравала сваіх агульных палітычных праціўнікоў, што грунвалісі вакол. Рады БНР, яна з разуменнем паставілася да тых, хто не ў ўсіх пагадыўся з ёю, часам ватагу. Гэта быў заклік да нацыянальнай згоды, да кансанцідэнцыі. Аднак падтрымкі пілітыкі, якія вызвалілі рух народу, не было. Гэта быў заслуга арактараў—«кулацкіх», «чырвонаваляцційных», «сантагільяністік», «чырвонаваляцційных» і іншых.

У 30-і гады ажыўся беззаконнік і зледзкаў стаў і Янка Купала. Паэтага нагадыў яго публікацыя 1919—1920 гг., скажаныя іх саіс, сумісл пасей на публічнае паканенне, асуцыяці сібіе самога за тое, што, будучы носіткам «нацыяналь-дэмакратичнай згоды» іншыя з часоў «Нація нівы», ён «прынёў самыя блізкі ўзел на контрапрэвалюцыйнай рабочыя видомах беларускіх нацыяналь-дэмакратуў». У выражася «нацыянальны дз-

Вадзім КРУТАЛЕВІЧ

Больш самачыннасці

Шківныя людзі мы—беларусы!

Трэба прызнацца, што якож бы ліх напакаў нас і з намі не рабілася, якім бы мы не перажылі, нікд і крэмі дзякім, што вісі нехта прыдыміў і гэта наше ліхі пабіро з сабою.

І прауда, нечы хто-небудзь, кінек нехба, дзякім мы апекавахі, хоць нашага ліха не забрэй.

Быў маскоўскі цар, быў у нас пасленін ім уселянія чыні: землі, вураднікі, страмілі. Усе гэтыя чыніні «апанаваліся», а мы шычара склады іх не вонзілі, да зудахоні і замкнёшы кулакі, старалісі ёшчэ ўзгоральнікі, што так і падзялілі папанака, а часта нарада, што гэта таго быў. А самі і мы і пальцы не мінулі, каб гэтым спалкунам паказаць іх належнае месца.

Але разланыя змянілі ўсі щаме ходзе цара, паніліся ў свят новых вонкіх відадзенія новага незалежнага жыцця ўсім народам. А мы як бы ішто і ні чым. Пасля царскіх чыніў прыбылі бальшавікі: чынны не горылі сваіх паладрічнікі, прыбылі і павілі сваю гаспадарку на нас, а мы глядзелі і чакалі, што нехта прыдымі да бальшавікага прагону. І прычакалі.

Прибылі немцы, бальшавікі ўціклі, мы астасілі. Немец гаспадарыў, як сам ханде, над намі, над нашымі дабром—не гораў наяд на царскіх і бальшавіцкіх гаспадарах, а мы што рабілі? Мы сядзілі і чакалі, злакнімі руکі, і чакалі на некіх дзуду, кіні з'явіца і забраці наша пасла.

Прибылі польшчы, ўціклі саветы, камітэты і чырвонаваляцційцы, а мы іміні ўсе сядзілі і чакалі. Прауда, мы, як гаспадары гэтай замі, мусім сядзіць на ёй. Але

Прибылі польшчы, ўціклі саветы, камітэты і чырвонаваляцційцы, а мы іміні сядзілі і чакалі. Саветы наўгеды прыцьцялі, а мы наўгеды ўзбраціліся ўзброенымі.

Не, браты, гэтамі ладамі мы далёка не заедзем. Час праявіц нам і свае сльзы ў будаванні новага жыцця для сваіх сябров і хат, для нашага падстасцячага маладога пакаленія! Пройдзіц гады, падстасцячы сіны і унукі наўгеды і смытаваю тасады: «Што прыబілі вы ў той бурны і веканіны час дзяліць?»

К такому запытанню трэба нам быць гатовым. Сама гісторыя пакліча на суд

і загадае даць адказ. А які ж мы дадзім адказ, калі мы ціпнер на другіх гэты адказ ускладнім?

Дык больш самачыннасці, больш смеласці к будаванню свайго новага незалежнага ўжыцця.

К-а
«Беларусь», № 2,
22 кастрычніка 1919 г.

Справа незалежнасці Беларусі за мінулы год

I

Калісці, да сусветнай вайны і апошняй расійскай рэвалюцыі, жыцце дзяржаў шло сваім звычайнім парадкам. Дзіржавныя граніцы, абмежаваныя разнымі дагаворамі і трактатамі, ляжали на сіам месцы. Калі была якая вайна, то пазаючо, колыкі траба, ды кінцы, пасунуўшы гранічныя слупы ў той ці іншы бок, і на гэтым, бывала, справа канчалася.

Але выхнула сусветная вайна, а за ёю рэвалюцыя ў Расіі. Нічымече! Аўстрый, і ўвесь стары парадак дзяржаўнага жыцця рухнуў, і падгінуўшы ў канцынадзеяне дрэва.

Вайна і рэвалюцыя вынікула лозунг: «свабода і самаиззначніе народу». І гэты лозунг, які мы бачылі сваімі вачымі, не праішоў неначутым. Самыя малыя народы, звончыя дойлі гады пусты на падніволі, народы, якія трымалаў ў дэягучымія чаргі Расію, Аўстрый ды іншы, — заварушыліся і выніклі сілы свайго самаиззначнія і дзяржаўнай незалежнасці.

Не астальшай глохніці на гэтым і наша бальшавічнасць Беларусь.

Тыдзь і пасля, і пасля, і пасля прыходзіла ў нашу землю ў засце першай расійскай дэмагагічнай (1905 г.) рэвалюцыі шматлаць хвастаў на ўсіх відных аштарах нашага краю. Шыцьераў голас і прана іздэбяў людзей, ляда гуртаваліся сінчатку калі «Беларускай сацыялістычнай грамадзе», а пасля юльскі, калі «Нашае нівы», палажылі свае векапомні падпісані дзеля здраджэння свайго народу, дзеяя абудавання незалежнасці свайх Беларускай дзяржаўав.

І вось апошніяя вайна і рэвалюцыя не засталі беларусы неўспадчыўкі. Модны паднуму быў збрэблены, треба было толькі склаці сцены і заварушыць будову светлага, незалежнага існавання Беларускай дзяржаўав.

Не будзелім звыдлівіца на тых, якімі сліхамі павінна была перайсці наша справа ў 1919 г. Гэты першы напішыны дамаганні і змаганні ўзвесці за свае неадменныя праўы на ўласнае незалежнасць існаванне астайлім разабрать, як следна нашым ціпершам і будучым гісторыкам.

Мы хочам толькі акінку вокаля нашае грамадзянска-паільчынае жыццё за мінуўшым год, зварынту увагу на важнейшымі праўліні паільчыных перамен у нашым краі ў звязку з нашай незалежнасцю.

І гэтак боку мінуўшы год быў вельмі для нас цікавы і шмат чаму на практицы паказваў.

Калі немцы, пасля бальшавічнага пераработу ў Расіі, занілі большую частыча нашай тэрыторыі, кучка бальшавічных камісаў, гаспадарчую рэані ў Менску, уніхла ў Смаленск. Там, на чале з Каламаніковым, Місікіовым і Ярыным, зрабілі маленкі ўнутраны пераработ. Яны ададзілі ад Маскоўскай бібліятэцы Смаленскую губерні і землі, паложаныя на заход ад Смаленскіх, і арганізавалі так званую Западную бібліятэку, пераімянчына после яе «Западную Камуну». Смаленцы крхку гэтаму працівіліся, але іх прапанавані пастрашніх куламётамі, і справа была выйграна.

Новы ўрад Западнай камуны, разумеецца, атрымліваў усе дырктыўны з Масквой і танцаваў таяк, як іграла Масква. Правы свае ён пашырыў на ўсю Беларусь, не занітую немцамі, і настав і да лёгкі.

Пры ўрадзе буйні ствароні камісаў рэзантаніяльных меншасцей (літвіні, палакі, латышы, ўжыды), апрача беларусу. На чале гэтай урада быў стаў міністэр Баран. Аб Беларусі тады не можна было сказаць. І калі ў Маскве пасыпалі чалавека (бальшавіка) арганізацыйнай таскай і беларускі адпес пры камісаўстве, то пасля яго падпісання на пасыпку пасыпку пасыпку на пасыпку скажаў увеселі камісаў рэзантаніяльных меншасцей. Гэтым чынам аматалісі смаленскіх абласцных камісаў з усялікімі, іншавіднымі, паваты бальшавікі, прайватаў беларусчыні.

Але немцы ачынчылі Беларусь, Менск, Полакі, Барысав і інш. Тады маскоўскіх беларус-бальшавікі, якія ў той час кіравалі беларускімі аддзеламі пры

камісарыяще нацыянальных меншасцей, прыхмыгнулі ў асобным вагоне ў Смаленск з мягкім стварыкі новыя бальшавікі ўрад. Гэта было ў снежні 1918 г. Спачатку справа ў іх ішла туга, та, тута, што быў мамент, калі Смаленскі ўрад ханеў іх арыштаваў. Але — даёлі болей, неіх дагаварыліся і стварылі часовы ўрад «Беларускай Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікі». Старшынай ўрада быў назначаны Жылюнчук (Шыка Гартын), а рэзідэнцыя падзеленая паміж Дымлем, Місікіовым, Шантыарам, Ярыным да іншых. Гэты ўрад прыбыў у Менск і 1 студзеня (?) быў афіцыйна «Незалежнай Беларускай Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікі» увядзены ў сувязь з Маскоўчынай. Адначасна стары беларускі ўрад — Раёўскай Народнай Рэспублікі і Рады міністэрства Б. П. Г. быў забранены без абароны закону.

Пачаліся на «националізмізм» беларускага народу. Траба яшчэ давабіць, што не залежнае беларускую распубліку стварылі смаленскі і маскоўскі «беларусы» на загад з Масквы. А зробілі гэту з тактычных мэт, назадзяр беларускіх «бурунчакаў», іншай стаці на грунце незалежнасці свайго краю.

Першыя дні бальшавікі гаспадары, асабліва тут, у Менску, падавалі на-дею, што беларускія справы стане на добры дэмакратычныя гроты. Но як я было іначай думал? На чале «чэрвячыкі» стаў не Яркін, відомы ў Смаленску сваіх крываў ненасытнасцю, а некая другая асоба. Так што спачатку і расстрэлы родзілі чутым.

Пачалі выдаваць «Ізвестіі» на 4-х мовах: расійскай, беларускай, польскай і жыдоўскай (напісаны 4 ці 5 нумароў). Не касавалі дробнага гандлю і не забаранілі прыводзіц прадукты з вёскі ў месьці.

Але гэтак мядовы місце смавецкай улады на Беларусі цягніцца ніядоўга.

Бальшавікі злайміць Вільню, насыпуючы на ўзгорку беларускую бібліятеку і г. д. распуш-дліку, а сваіх бальшавічных беларусаў «нацыяналістам» — Шантыара, Дымлу, Фальскага (Жылюнчука) успэху камунальных выбараў — сядзіць у вастрос, стварылі ўжо Літоўска-Беларускую савецкую і г. д. распубліку, урад якой засядзе ў Вільні.

Аб іншай беларускай «незалежнасці» не было ўжо і гутаркі.

Аднак, траба аддаць спрэвайдлівасці, дакрэтамі не ганьбіць беларускіх мовы ў школах, у тэатрах.

Пры міністэр камісарыяне прасвятыўшыся пісьмамі — літаратурна-выдавецкім аддзелом, які паніраўшы чырвіна заніяўся падагогічнай літаратурнага беларускага матэрыялу. Але сваіх карысных праўнікі аддзела не мог як следы прайвізіі. Кіраўнікі гэтага аддзела — вядомыя, паважаныя беларусы, праф. Іваноўская — бальшавікі на нагавору польскіх віленскіх камісарыяў арыштавалі і выслалі ў Смаленск, як заложніка. І літаратурно-выдавецкі аддзел распашліўся. Аб друкаваным беларускім слове не было ўжо і гутаркі. Дымль сама савецкай Літ.-Бел. улада сундзіла ўжо як на падзеленай бочыні з порахам. Палакі занілі Вільню, насыпуючы да Маладечна і пагражалі Менску. Гэтым вялікімі ніядамы прымілі бальшавікоў у даўнюю злосць. Яны началі шукаць вінаватых, разумеючы, як зачэсці не тадэ, дзе траба. Спачатку зрабілі «прылужніцу» Літ.-Бел. распублікі ў Расіі (аб незалежнасці ўжо не можна было і злайміць), пасля зварынту «Унагу на мадульнікому «чэрвячыкі». І «чэрвячычка» сказала праўну «нацыяналісту». Правы гэтага віднічнага добра відомы. Курганы сотнікі навініца расстрэльных аб'ектаў і ціпілі сведчані. Над Менскам віднічны крэйсер — «Лідар» на вуліцах багілі голасамі гарварыць. Кіраўнікі — павалівай вобесці.

Але вось паўчалася першы гарматын, хонь ішчэ і даёлікі, стралы. Палакі занілі Радашковічы і паважні пагражалі Менску. Камісары ўцікілі ў Бабруйск, а адтуль у Смаленск.

І даўняя рох. З практыкі гэтай вайны відома, што калі ворад прыблізянецца да іншай месцы і пачне дынасціца да вух жыхароў стралініна, то гэтым нападзе на ўсіх жудзеці і панікі. У нас у Менску гэта выйшла якіс наадвар. Першыя выстрэлы прынеслі людзям радасць. Усё пачало ў гэтым вызваленінне ад злеку і грамадзянскай прадзіцы крымы.

8 жніўня палакі ўцікілі ў Менск, і для Беларусі началася новая эра. Была зараз як раслосіцдзядамі відомая Начальніца Польскай дзяржавы Язэна Пілсудскага, у якой таксама, як мы ведаем, былі намекі на незалежнасць і непадзельнасць Беларусі. Ці апраудала гэта адзінства думкі і надзелі беларускага грамадзянства, ці польскія дэпутаты прычыніліся да панікі ў нашым краі гаспадаркі і прамысловасці, якія вымагалі культурна-нацыянальныя інтарэсы нашай басцікаўшчыны, — як гэтага ў другі раз.

К-а

«Беларусь», № 2 (58).
3 студзеня 1920 г.

Справа незалежнасці Беларусі за мінулы год

ІІ

У апошній гады палітычныя перамены ў Еўропе, уладкі і паўстанні малых і вялікіх дзяржаў праходзілі і праходзілі перад нашымі вачымі, як у калейдаскопе. Маніципальныя народы хоцьбы павалічыць сваю тэатральнайшу і збройную слукоштам слабейшых. Слабейшыя народы, асабліва ўваскрасішы на тэатрытры бывшай Paſci, змагаюцца толькі за тое, каб жыць, каб адстаяць сваю незалежнасць, не папускайчы сваёй і не захопіць чужія.

Вайна рэвалюцыйная зрабіла ўзбяднілікі да злонугі, дзе не згодны з сабой—як агент і зрада—кірпіні ў змаганні за культурна-палітычныя права народу і дзяржаву. Да зону смуту, неспамерныя сілы змагаюцца ціпнер паміж сабою за панаванне над народнымі іздаламі на ўсім свеце; дзе рэвалюцыі выступілі на крываючу арану за сваю працы, за сваё першынство ў дзеле будавання будучага людскога жыцця на грэшнім замлі. Гэта—рэвалюцыя нацыянальная і рэвалюцыя сасланія.

Як першая, так і другая стараюча ёсць пераканаць, што кожна з іх змагаюцца за лепшыя ўсясветныя ізязы, за светлыя дні.

Сацыяльная рэвалюцыя, якая загаралася крыванымі пажарам на ўсходзе Еўропы—у Paſci—і ціпнер якіч палае ўсё падаючымі польлем, стараюча ў сваім падбеседніх находзе щытавіцца услыжы нацыянальных перарагодзіц і злускыц пад чирвонымі знаменемі ўсе народы ўсіго свету. Насколкі ён гэта ўзбяднілікі, дзе падзяліцца польскімі іздаламі на ўсім свеце; дзе рэвалюцыі выступілі на крываючу арану за сваю працы, за сваё першынство ў дзеле будавання будучага людскога жыцця на грэшнім замлі.

І вони бачылі, што і сямільзя, і нацыянальная рэвалюцыя мае сваю прыхільніц, якія і змагаюцца шычырі для свае ізязы.

Але, што цікавейшыя правадыры сацыяльнай рэвалюцыі—расійская бальшавікі, гэтыя залётныя ініцыятывы намінешнага прагулечні нацыянальной будаўніцтва, і яны змушаны былі хонь фіецыні стараючі ізоў, што яны таксама спачувоюць нацыянальнамі генідзіцічнымі падніволівамі імі народу, і такім чынам ствараюць «незалежныя» раслубілі, як напр. Беларускую, Украінскую.

Гэтая дзея рэвалюцыі, гэтая пінікеры жыцця на замлі па новых нараадах, наўбядзе праўлі свае добрыя і благія стараны—я гэта не дзіўна—на беларускай кізмі.

Прошлі раз да ўжо выясніў, насколькі гэта матчыма было ў кароткім газетні артыкуле, як бальшавікі то тварылі, то касавалі незалежную Беларусь, як то паднослі, то танталіт наўменшымі прыямы беларуската нацыянальнага духу.

Ціпнер мы павінны зняціці з увагі праціўнікі, на правадыру нацыянальной рэвалюцыі—на Польчу, дзяржаву, якая ўваскрасіла на магле бывшай Paſci да Німетчыні і Аўстріі, а народ польскі столькі ў сваім часе павінен быў выйціц зняціці і нацыянальнага паніжэння. Здавалася, той меісінік, які быў прыміты польскому народу, у часе яго падніволівлення, лепшымі польскімі мысліцелямі, павінен быў выгадаваць у гэтым народзе штосьць светлае, разумнае, што малго бы служыці прымерам і для другіх бывшых у падніволівлені народу. Але іздала—адно, а практикі юніці—другое.

Пўнай часці польская грамадзянства, так званая «нарадова дэмакратыя», аспеленія падбеседні польскага саладта, сышла з той дарогі, якую палікамі наміці сціпліці іх грамадзянізм—Мікечевы, Красінскі, Славацкі і інші. Колішнія злонугі «за нашу і вашу волю», «вольны з вольнымі», «роўны з роўнымі» пашылі на іншамя, а калі якшо дзе-нідзе і звініць яны, то толькі як бікі для прастых людзей, якіх ужо нікто не верніць.

Калі немцы начынчылі Беларусь, то бадай адначасна на яе аграбендны ашвары з вялікім разгонам рымліліся з усходу—расійская бальшавікі, з захаду—польская нацыянальнасць. І тут на нашых пляцах мы начули, што маюць і могуць адны і другі.

Паліакі, як і бальшавікі, калі верыць адзове Начальніка Польскай дзяржавы, насылі з сабой высыленне Беларусь ад адвечнага ярма. Язэн Пілсудскі заявіў у Менску, што «хацець бы бачыць гэты краіні вольнымі паміж вольнымі народамі». Але

заява Вялікага Начальніка Польскай дзяржавы—адно, а палітыка польскіх энда-кі і жандармеры—другое.

Пасля заніці польскімі войскамі Гародна тантыйшыя беларусы на разе прасвятелі. Занарушылася беларуская нацыянальная жыцць. Пачалі думачы, але беларускіх школах, газетах. І што ж? Беларусчыны апынуліся ў стане забароненага.

На Волыніе паліакі забралі Вільню. Па некім часе ўдалося там склікнць Раду Віленскімі. Рада падпісала працэсію, адкрыўшы школы і дума, што паліакі—то гэта не бывалікі. Адзначылася, што пады дзіркайнай гаспадаркі польскіх энда-кі змела чын розніца з агульнай рабочай балгавікі. Примерам гэтага можа служыць закрыццё Бузінскай фірмы і інш. У польскіх вільготах з'яўляліся жандарму ў памішкінстве самі Рады на Вастрабрамскай вёсках ѿ Вільні.

Калі бальшавікі ўзялі ў Менску, паліакі забралі беларускімі з агульнай улады. Начальніка Польскай дзяржавы віталі чыміра і спадзіліся, што справа незалежнасці Беларусь ціпнер стае на цвёрдым грунце, што братні польскі народ дамажока беларусам абудаваць сваю бацькаўшчыну, які ён адбываў і сваю.

У Менску тады закіпела праца. Арганізація Беларускай нацыянальных камітэт, пачала выходзіць штодзёнкам беларуская газета, а на 12 лістападзе была адкрыта сесія Рады Б. Н. Р. Здавалася, што ёсць пойдзе добра. Але выйшла не тое. Чы «лебеды» паліакіў прыдомком слесара ўлезлі ў рэдакцыю беларускай газеты і забралі ёсць кантакторкі і рэдакцыйныя матэрыялы.

З этага часу, што энда-кі рэакцыя якобы начынае бараць берх. Справа незалежнасці Беларусь з'яўляецца панамі на нарада што. Для энда-кі на чынамі прынуждэніях падпісахі польскімі і жандармскімі кулагамі тримала дзесяткі подніволівленых і якіх рухнула, як паднімліўшы пры первымі сільнейшымі подыху польскага венчыні.

Польскі энда-кі заместа працэсію, на якій даўгінай злонугі звольны, роўны з роўнымі», наўпілі нам «блебеніт» і прынукты сіёмам «рэз-а-люмі», якія недавнікі прылучылі незалежную Беларусь да Польшчы.

Сацыяльная рэвалюцыя пінікеры з усходу і нацыянальная «рэвалюцыя» з захаду ў мінулы год паказалі сваю праудзайную натуру. І ты, і гэты ў сваім мілітарна-імперыялістичным находзе стараюча сіерці на дарозе ўсё, што имі стаіць на перашыядзе дзеялі дасцінскіх сваіх мэт. Аслеплены часовымі падбеседнімі, забываюцца, што жыцьву не ў сірэднівеекі, калі сіла кулака панавала над сілай права. Святы нераузімнай захвашчанай паліткі яны толькі змагаюцца працэсію дамакратычнай рэвалюцыі нацыянально-культурных ідэяў і пашырэнне на зямлі наўменшымі іздаламі сваёй, роўнасці і брацтва.

І для Беларусі, як і ўсімі цікімі мінулы год у ях змаганні за сваю дзяржаву незалежнасці, але і жак ён ўсім чаму наўмыму, і ўсім каму з беларускага грамадзянства адкрытоўкою, аспеленіем, тымі ѿншымі ўспілімі і абліціанамі...

Мінулы год паказаў нам, што інтэрнацыоналісты а ізнесіні падбеседні нацыянальности не дадуць Беларусь жаданію міру і незалежнасці. Яны не дзялілі і будучы дзялілі паміж сабой, пакуль сам беларускі народ не скажа сваё апошніне на зямлі наўменшымі іздаламі сваёй свободы, роўнасці і брацтва.

Але і жандармі, і бальшавікі «рэз-а-люмі» не заўжды на зямлі венчыні парадку і ладу, як і нацыянальна-сацыяльных пытанняў не пакіраваць, у свой часок часовымі падбеседнікамі. Кропінкі жыцця пакищуць сваім спадрэдукаванымі справядлівымі парадкам, і з зонутам змагання з рэакцыі ў самом грамадзянстве мы пады дзяржавы праўныя права на незалежнасці.

Віхор праміні, і прыйдзе ясная жывітвальная нагода для ўсіх. Абы толькі рэакцыя ўрадавая не змінілася на рэакцыю грамадзянства. Эта грабра як найблейшыя баянца, і з зонутам змагання з рэакцыі ў самом грамадзянстве мы пады дзяржавы праўныя права на незалежнасці.

Калі мы выйдзем на зэтам змаганні падбеседнікамі, калі вольнага народнага духу не апанаць чэміца сіла і ён будзе далей сіць пад-арлінаму, то і справа высыленне Беларусь спіле на такую вышыню, на якую наша бацькаўшчына заслужыла сваю пады дзялівымі падніволівленем.

Не падаючы дхам, мы павінны ісці праз жыцьцё ў гэты новы год.

Калі мы выйдзем на зэтам змаганні падбеседнікамі, калі вольнага народнага духу

не апанаць чэміца сіла і ён будзе далей сіць пад-арлінаму, то і справа высыленне Беларусь спіле на такую вышыню, на якую наша бацькаўшчына заслужыла сваю пады дзялівымі падніволівленем.

Не падаючы дхам, мы павінны ісці праз жыцьцё ў гэты новы год.

І падеба будзе на нашай старане.

К-а

«Беларусь», № 8 (64),
14 студзеня 1920 г.

Тэксты артыкулаў падрыхтаваны
Янкам Саламеевічам.

Змяшчакоў неяздомыя чытаваць здымы і матэрыял пра вывядзіца дзенца беларускай нацыянальнай культуры Браніслава Эпімаха-Шыпіла, рэдакцый афінажае тым самым фундату — 130-годдзе з дня яго нараджэння і 55-годдзе трагічнай смерці.

Прафесар Браніслаў Эпімах-Шыпіла

3 яго жыцця і працы*

Светлай памяці праф. Браніславу, сыну Ігнатова, мэрту 6 чэрвеня сёлетніга 1934 г., даўшага ўсе даследаванія памяшканых 75-х гадоў. Радзіцца ў канцы першага дзесятка другой паловы мінулага ХІХ стагоддзя — 4 верасня 1859 г. у фальварку Будзькоўшчыны Лепелскага павета Віцебскай губерні.

Бацькі Шыпіла нарадзіліся на фальварку Залессе, таго же Лепелскага павета, недалёка ад Полацка. Тут яго праводзюць сваю маладосць і малады Браніслаў. Паходзіў з дробнай каталіцкай беларускай шляхты, якая хады пры помочы польскага касцёла была сістэматычна і беззасташтвеннай польшчынай, усё ж такі аканальнай не спольшчалася, і агулам захавала сваю родную беларускую мову, а таксама лепелскую родніцу беларускай мовічыні. Вышыня таго сменчайней атмосфери і сірот толькі што прыбраўшася з памылкі на волю беларускага слынства рос і гадаваўся малады Шыпіла. Гімназію мусіў скончыць або ў Рызе, але не яе канчыў яштадысць, або ў недалёкім Віцебску. Вышыня наўпакі вучылася на Пеніброрзе, дзе скончыў гісторыка-філалагічным інстытут на аддзеле класікі. Вы毕业чым мовавадам, знай больш 20 мов, між іхнімі перад усімі старгардскай, лацінскую, індускі санскріт і іншымі мовамі розных народуў сучасных.

Беларускай нацыянальнай сялядомасці Шыпіла, які якож сказаў, спрыяў беларускі

асяродак, на якім ён гадаваўся, а перад усімі гэта спрыяў мовазнаўчыя студыі. Дзякуючы гэтаму ўжо са снажных часоў студэнцічных цікавіўся ён прыблімам беларускай нацыянальнай мовы, гісторыі і быву фактычна свядомым беларусам. Не забывамася, што быў гэта 70—80-я гады мінуглага стагоддзя, гады начатковай адроджэння народу ўкраінскага, літоўскага, латышскага і іншых народуў-імперійнай царскай Расіі — гады вызвольнай працы на паліціку і працэдовольскіх імперійных сямей на беларускай.

Цэнтральны гэты рэйх быў поўны усімі стацічных Пеніброр, асёродкам якіх былі гэтых розных народуў імперіі было перад усім студэнцкая моладзь. Першыя расткі беларускага рамантызму — які культураўага, наўуковага, так і палітычнага — Шыпілу не былі нічым для. Занаду даследавальны маладосці Шыпіла жыўшымі яшчэ былі традыцыйнай творчай працы на беларускай інве Барщыцкага, Рыпинскага, Чачата, Дуні-Мардзінічеві і інш., а таксама ю палітычнымі наўгародскімі. Многае і зноў з праўнай беларускага юрисцы бачмы Шыпіла яшчэ за часоў маладосці і сваімі уласнімі вачымі. На іх, можна сказаць, начах зблылася смяротная трапа. Цяжкімі часамі для Беларусі было падзеяне Індан Гірніцкага, якіх з Шыпіла і іншымі на бізнес буды аносілі з Ф. Багушевичам, тварын беларускай нацыянальнай ідзялізат, знаўся таксік з вучоным — сабарынікамі памятак беларускай мініўшчыны Сапуновым, вялікім прыцелем беларускага народа А. Ельскім і інш. прадстаўнікамі беларускага рамантызму, памылкінамі беларускай нацыянальнай адроджэння.

За часы таго даследавальны маладосці Шыпіла рабіліся між іншымі спробы русифика-

цы беларусу-каталікоў і праз катализікі касцёл, у які ў тых ж 70—80-я гады мінуглага стагоддзя царская палітыка намагалася ўвесьці расейскую мову. Усё гэта разам узяло, чаго ці праз жыўлю якіх традыцыю, чаго сам асацысты Шыпіла быў свядкам, утругнувалі і ўніверсітэт, які ў прызначанісці і неабходнай патрабаваці нацыянальнай адроджэнія беларускага народа. Всё ж яго спрэчкі цалкам адрокіліся наслеўшчы жыўлю і асацысты якіхі.

Шыпіла ўспіраваў і пасвятыў сібе.

Беларускай і агулам грамадскай і наукоўской дзеяльнасці праф. Браніслава Ігнатавіча Шыпіла ўдачна ўжо ўсё з гэтых го тытулаў: лектар грэцкай мовы ў імператарскай рымска-каталіцкай духоўнай акадэміі, памоцнікі бібліятэксіка імператарскага Пецярбургскага ўніверсітэта, лектар лацінскай мовы на вічарыях агульнавучававых курсах для дарослыя А. С. Чарніева, вучыцель гімназіі для хлопчоў пры наслеўшчы. Каляпіні, чынны сібір Віцебскай наўуковай архіўнай камісіі, сібір інстытута беларускай культуры і пазней — сібір Беларускай Акадэміі науک у Менску.

Працы Шыпіла дзеяліца на два перымы: на дзяржаўнасці і пэрэвальсці. Зачынілі з першага.

Бліжэй апісанычы беларускую дзяржаўлісціўную працу Шыпіла, траба зазначыць, што ішла яна перад усім у трох кірунках: сабірэння кніжак і агулам культурных памятак беларускай мініўшчыны; гадаванне, арганізаціоні і усвядмленне беларускай культуры; нарадаў, якіх выдаваўся.

І у скромнай сваіх кнігах у Пеніброрзе (4 лінія, 45—16) грамадзіц Шыпіла зборы беларускай, але беларускай спрыяў дзяржавы, рукасці, кніжкі і іншыя забыткі. Планы ж гэтыя беларускага культурнага цэнтраў, апрача сваіх студыяў, меў ён мацьчынісці: будучы дзеяльнік сібірскі Архіўнай камісіі ў Віцебску, ад імя якой у 90-х гадох здзіў на археалагічнай з'ездзе у Рыту, а таксама спраўдзіўшы абавязкі дырктора імператарскага Пеніброрскага бібліятэксіка. Прауда, афіцыйна яў лічыўся «памоцнікам бібліятэксара» — гэта значы памоцнікам дырктората, алі фактычна быў ён дыркторам, якім афіцыйна быць не мэ з прычыны свайго каталіцкага верывазнанія.

Збройночы беларускую культурную забыткі, у Шыпіла паўсталі думка стварэння з іх як бы беларускай нацыянальнай музея, які, паводле яго думкі, мец памяшканіцца ў родным фальварку Залессе. Дзеялі гэтыя мытні ў Залессе ўжо настав быў забудаваны дом, у якім з цінных беларускіх забыткі ужо сёётам было памешчана. На іншасці, аднак, дом гэтыні згарэў, і нарада мацьчыні — алі ўмъ зіўніці не мэст — не адна зігарала з ім і цінна беларускай рэч. Дзякуючы Шыпілу перадайшоў беларускаму народу ў спадку не адзін цінны забытак.

Дзяка цінную і вялікую бібліятэку, забраную праз дубті гады, праф. Шыпіла пеладу на бібліятэку Беларускай Акадэміі науک у Менску. Всё што ўзялім з «Полімы» і 1929 г.:

«Проф. Эпімах-Шыпіла перадаў Бел. Ак. наукаўскую бібліятэку, якую ён зрабіў на працу 40 гадоў. Бібліятэка складаецца з 5000 кн. разных назоўў. Бібліятэка будзе на памылкі падзелена на памылкі, якія будзе асобынікі патрэб». («Полімы», 1929 г., бич 217).

Гэтак пасоў савецкі часапіс напісаў дадзенымі відзінамі на Савецтва на беларускую культуру і на іе тварыў. Дым труда спадзіўшася, каб гэны нашту ўзялім з бібліятэкі Шыпіла да быў снажні споўнены. Астаўніца толькі памяціца думкай, што беларускі культурны скарб, сабранны Шыпілем, знаходзіцца ў бібліятэцы Бел. Акадэміі наукаў, што ічога яго не пагражалі.

2. Другой галінай беларускай працы Шыпіла, якую ужо іспомнім, была беларуская моладзь. Моладзь любіў ён сінія і ад сеў дыму. Сам будучы бібліянік, ён сваімі дзяяньнямі доказаў, што і мэрыканізм, і кітайскімі савецкімі моладзь. З наступу добры, шырэй, чуты, высока этычны, стаўшы празднім апекуном і біцьшым моладзь, які ён памагаў духову і матэрыяльную.

Над Шыпілом кіраўніцтвам, а прынасім пры яго жыўшчым учасніцтве, адбыўся студэнцкія моладзь розных зіўніц забыткі, нарады, лекцыі, ладзілі аматарскія тэатры. Праца сваю над беларускай моладзьлю дзяржаўнай бібліятэкі ў двух кірунках — у кірунку беларускай студзінскай моладзі духоўнай і свецкай. Спрымалі гэтamu, як не траба, лепши, тын наўуковых становішчы, якіх Шыпіль здаймаў: лектар грэцкай мовы ў 1904 г. у духоўскай адукацыі пасл. фальваркі дзяржаўнага ўніверсітэцкага бібліятэксіка і патрэбнага памятак мовы на агульнавучававых курсах Чарнікова. На гэтых курсах гадаваўшы ён, між іншым, і віцінага беларускага пастора Івана Куну Куну Куну.

Найблізільшым способам ягонаў ягонаў у гэтым кірунку працы, апрача жыўшчы слова і злускаванія прыкладу, была кніжка.

— А вось прачытаві, — сказаў дзядзька, — казаў — і ён студын, падносячи яму наўуковую кніжку аў Беларусу.

Цікавы і часта разділіў быў гэта кніжка, які ён дастаўшы не толькі з бібліятэкі ўніверсітэцкай, але і Акадэміі наукаў, з Бібліятэкі Публічнай і з прыватных збораў сіх уласнікаў.

Важнай працы праф. Шыпіла быў та, што яго спіснілі выдаўным беларускім — якіх зіўніці ў жоўтні памершы, — як Куну, Тарашкевіч, Клычкоўчык (Шыпіль), Дубоўскі, Грыб, Заяц, Варонка, ксандрыкі Длюсоўскі, Гры文科ўскі, Будзька, Абрамович, Гадлеўскі, Хвейчык, Станкевіч, Іцкота, Шутыновіч, Лупінавіч, Хомчык і інш. — гэта ў большай аба ў меншай меры ўзялім з думкі духовы дзеяцеля.

Але Шыпіль меў беларуское значэнне не толькі сирод моладзі, з якой беларускія сцякаваўся, без яго ў беларускіх культурных і наўуковых спраўах не абыходзіліся.

24.06.1929 г.

часта і беларусы старэйшыя, ужо працуемы на беларускай ніве, асбіста з ім нават не знаёмы. Вось, напр. Цётка, ведама беларуская пастка і пісменніца, культурная дзялчка і народна рэвалюцыяніра, будучы ў 1906 г. на эмбрыаны ў Львове, піша да Шыпіль гэтак:

"Ja chacus dawiedacea ad Was, szto czutno z bukvarom, ci uho hatou, ci i nas budzie fonetyka nasa biełaruskaja. Heta wielma wažna, bo budu ciapier wydawać papularnaju reczy dla narodu dy nia wiedaju, jak szabu trymsca. Skora wyszlu knižki ab unju da akademiku duchownymu na Wasz adres by Budzki. Wy, szanowny profesor, zaklaje pierad liniu swaža z gajem... Rojny... Was... wielmi szanuję... Was... wasza...". (Ю. Біблія. Матар'ілы на бягліці! Цётк. Запіск Адольфа гуманітарных наўку Инст. бел. культуры. Кн. 2, т. 1, бач. 296).

Бум уроце Шыпіль танка ў душу беларускай работнічкі, спор якіх широка працоўдзіц народна-культурную працу і якіх яго дужа любіл і пінаваў.

Дарзны будзе ўраше адзначыць, што беларускую працу сирод молады Шыпіль праводзіц не толькі сам, але яму памагаў у гэтым, асбіль із галіне сінічнай, ягоны малодшы брат Уладзіслаў, які вумузыў ў сваім часе ў Пенінградскім универсітэце на фізика-матэматычным факультэце, пасля быў чыноўнікам у Міністэрстве фінансаў і памер ў 6 траўня 1913 г.

Беларуская стыхія, як бачым, жыла не толькі ў душы Браніславы Шыпіль, але жыла яна танка і ў душах яго брата Уладзіслава, а гэта пазнаванне думаець, што стыгі гэту яны вынеслі ў світ шырокі ад бакшы і дзядзькоў сваіх.

3. Але беларускую піянэрскую сваю працу праф. Шыпіль не ўсёлькі зброймы беларускіх культурных забыткі, не толькі гадулючы беларускую моладзь, але танка із гэтую працу праводзіц больш пла-

нова і арганізацыйна, разлічаваючы яе на далейшую мэту, на большу трываласць. Гэтак працай было наладжанне ім беларускага выдавецтва.

У 1906 г. у тым жа Пенінградзе паўстала беларуская выдавецкая супалка «Заглыне сонца і ў наша ваконка». Мэтай гэтай супалкі, як гаворыцца ў яе статуте, было: «Выдаваць і пашыраць выдаваніе беларускага і ўсіх іншых стыльных жанрэў Беларусі». Да супалкі прызначылі старым беларускім дзеячам: В. Іваноўскі, А. Варшавскі, палітхікі В. Іваноўскі, А. Гарт, Трапіка, В. Стальгаў, А. Грыневіч і інш., аднак душой яе быў праф. Шыпіль. Супалка мислилася ў юнай кватэры, і ён перад усім руціўся ў яе дзеўяніцы.

Супалка гэта працтварыла да 1913 г. Для беларускай нацыянальнай сілодомасці і для беларускай культуры, як на пачатку, даканала інна дужа многа. За ўвесі час свайго шасцігоддзяго існавання выдала іншай 22 беларускіх кніжак зместу агульнапрасветствія, сінічнага і літаратурнага, а ў лініях апошніх—і большашчыльнага, пісменнага беларускага прыгожаніяў літаратурнага. Маркінава «Горы жыя» супалка ў тым жа Пенінградзе ў 1912 г. выдавала беларускую літаратурну наукувочную часопіс «Маладая Беларусь», які з білімкі наядаваў прычынам спыніўся ў 1913 г.

Пасвяцім цяпер колькі ўвагі працы і жыццю праф. Шыпіль у другі, паразваліўшы перыяд.

Ішчэ пад час вайны, астаўчыся на старых сваіх становішчах, Шыпіль, хоць ужо не ў такіх размерах, праводзіў яшчэ сваё звычайнай беларускай пісціць. Ціркел' у 1915 годзе, які ў Ленінградзе, на падставе дужа многага, не міг нарадзіць голаду яшчэ тады, гэта заслужаў беларускага работніцтва, якое руліўшы ім апеканася. Нагаў у гэтым часе аб Шыпіль было цікі і глуху.

Беларускія грамадзяністы і заноў даведаваць абы сваі нацыянальныя павадыры ў 1925 г., калі ў стаціле Беларусь Мінску ў Інстытуце беларускай культуры наладжаваць сінічкітакі мацымашыцы больш-менш нармальнай наукувай працы.

У гэтым 1925 г., калі Шыпіль прарабіў таўшчыню яшчэ ў Ленінградзе, народны камісар асветы БССР—міністру іншымі—назінчы яго на сапраўдную сабру інбелкульту ў Мінску.

У тым жа часе Саўнікіном БССР праф. Б. Эпімаху-Шыпілу вызначылі начальніка Пісціціці.

Пасля гэтага Шыпіль з Ленінграда прыбыў у Мінск і прыстuptыў да наукувочнай пісціціці «Полімія». (1925, № 1, бач. 182—183, а такіх № 3, бач. 187).

* Выдавецкая супалка «Заглыне сонца і ў наша ваконка» заложана 13.V. 1906 г. узноўленіца была 30.IV.1909 г. («Наша ніва», 1909, № 43).

14.07.1929 г. За 5 дзён да арышту.

Сляды яго працы ў Інбелкульте ўдалося мініштэрству гэтага. У працах Інбелкультата «Запіскі Адольфа гуманітарных наўку» (кн. 2, т. 1, бач. 377—380) з 1928 г. снажылікі грутоўкімі масаваўчай рэзінію Шыпіль на этнаграфічных зборніках Сержынскага: «Казкі і павяданні беларусу з Слуцкага павета».

У 1928 годзе, у кастрчынку на беларускім інбелкульту, пісціціціраваў у Мінску Акадэмія наук. У сувязі з гэтым гістарычным фантам з пісціціці науку беларускага народа на ботанічнай «Беларускай Беларусі» (з дні 16 кастрычніка 1928 г.) спатыкаем наступную занімку: «Нахад жыліе мажі беларускай культуры. Для Савецкай Беларусі ўтварэнне Беларускай Акадэміі наукаў з'яўляецца бязмерным чызашцесцю. Гэта з'яўліе ажыяе актам вілікага гістарычнага значэння на шляху стварэння беларускай культуры».

Уся працоўная Беларусь павінна быць узягчана ўраду БССР за перавыемнаванне Інбелкульту ў Беларуску. Акадэмія наукаў. Гэты акт рабіць беларускую культуру больш видомай за межамі. Гэта танкама даследаваніем большай глабікі і широўкай разгараўніцтвам на візітнічым усіх патэнціяльных іль Беларусь.

Ніхад руне Беларускай Акадэміі наукаў, як мажі беларускай культуры! Проф. Б. Эпімаху-Шыпіль».

Далей, з 1929 г., сплатыкі выданы ў Мінску ўжо Беларускай Акадэміі наукаў «Краёвы слоўнік Чэрвеньшчыны» (гэта мае

значыць—Ігуменшчыны) М. Шатэрніка пад рэдакцыяй М. Я. Байкаса і Б. І. Эпімаху-Шыпіль.

Хвалья пішчання... беларускага народа не жыла і праф. Шыпіль як народнага гэтага вернага сина, пінера яго аддзялкі і гарадчыка патрмёта.

У рукі мае трапіла пісціці, пісаная ў гэтым часе Шыпіль ужо з Ленінграда да ведамага беларускага дзеяча кс. Віктара Шутовіча. Пісціці гэта выймаў і трагічна малю апошнія гады жыцця дастойнага праф. Шыпіль. Весь даслоўны змест гэтага дакументу: «Ленінград, 1 лістапада 1930 г. Паважаны зямлякі! Гэта даўжына не меў я і да Вес амаль весті, дык сам я даўно не відаў яго. Пашырэшнікі з незадаванія да мені прычынілі мені сілкаваніе, ад якога я падышаў. А. (Андрэевіч), А. С.) вілялікі бязда, ад каторый ўпарэці і я, 19 ліпеня пасля побоіцы, у часе настогара быў забраны Ваны пісты і фатаграфія. Вынужчаным, казана мне пакінць Мінск, і я мусіў выехаць у Ленінград, дзе амнімуюсь вынікнутым на брук, вось ужо месец, як з прычынамі вялікай заподынні і плянілага жылішчавага крымску не могу заніці сабе не толькі кватэрам, але хоць бы пакойчыка, і, можа, прыйдзіць яшчэ глыбінь, не могу ўжо беласыніць Ваны беларускіх кніжак, каторых набізілі і сам. Калі атрымаші гэты пісціцікую мясо, то павядоміце зіміні адкрытым пакінцем, што Вы атрымалі, падвядзіце адгарсу...»

Дагэдзі Шыпіль, што «можа, прыйдзе зіміні да пакінці на бахаду і голаду». Такім чынам, не маю ўжо беласыніць Ваны беларускіх кніжак, каторых набізілі і сам. Калі атрымаші гэты пісціцікую мясо, што Вы атрымалі, падвядзіце адгарсу...»

Гэтак скончыў сваё жыццё праф. Браніслав Шыпіль—пінер беларускага нацыянальства, якога не пакінёшь якіх заувечні—беларускага народа, аликан беларускій моладзі. Ідэі працоўнікі, якія заслужылі гэтыя пісціці.

Вільядлікі ў гісторыі беларускага прынесану ёсць Ф. Багушэвіч, шты першы стварыў беларускую нацыянальную ідэалогію, не меншадзі яго!—ігона пра пакетакі час часнікі—Браніслав Шыпіль, што зтворыў Багушэвічу праводзіць у шэрсе жыцця беларускага народа, і якімі тымі стварыў ён сабе народзе пакетакі наукаўтары, да якога воні не зарасце сцвіні травою і які трыўніц будзе танка вікамі...

Адам СТАНКЕВІЧ

Перадрукавана са скарачэннімі з часопіса «Калосы», 1935.

Ларыса Геніюш

МАЁЙ БАБУСІ

Паэма

Вядытную паэзсу Ларысу Генюш беларускія чытвачы ведаюць галоўным чынам як аўтара вершаў. Зусім пакуль што не ведаюць якія ніякія — аўтара вельмі арыгінальных, цікавых анатаванняў і вялікай, гранічна прафіцыйнай апоеўсці, дзе расказваюцца пра многія балочкі эпізоды перажытага. Мала паэзсу ведаюць і як аўтара пазэм — пазем «Куфар», што была змешчана ў свой час на старонках «Польмя», а потым увайшла ў кнігу «Невадам з Нёмана» (Мінск, 1967), адзінай надрукаванай пры жыцці. Мін тым у рукапіснай спадчыне паэзсы (намерла ў 1983 г.) засталіся шматлікія творы, у тым ліку і некалькі пазэм. Адну з іх — «Мэй! бабусі» — кранальную, шчырую размову з мінусом, аповед пра жыцце чалавека віліндага сэрца і добрай, высакароднай душы — простай, зусім здавалася б, неприметнай вясковай жанчыны — прапануем чытчам «Сладчыны».

Барыс САЧАНКА

Л. Генюш. Прага, 1930-я гады.

Прыгонная бабка з Чамяроў, з сляда,
Гэта ты хаханне ў сэрца мне ўліла,
Да людзей, да песні, да сваіх палеў,
Да раздыміх весніц, да тваіх слідзю.

Навучылы прасці, з квецця вараахіць,
Навучылы думы, вечарамі вішь,
І снаваць ладніцы, звонка патыкаць,
І сваю старонку над усіх хахаць...

Не адшукаць ўжо мінушкі дзён
У веку прыблыў бурлівых,
Косаў тваіх, як расчасаны лён,
І песніш з тугі пералівам.

Белая, стройная, з лесу бы лань,
Ты дзеда маіго панаҳала,
Дзетак з руку вяла на курган,
Юнасьць сваю ўспамінала.

Пад кожнай вясны раскальханы звон
Ты, ужо не слядзяна, а пані,
Усё бала ім пра пакутны прыгон,
Пра крывавыя будні паўстання.

Дня не хапала для працы, ўчаны
Ты шпуло свою дрападала,
Жаль, не могла я табе памагчы,
Бо я яничэ не існавала.

І не начула пра горыч і сум,
Калі з лесам прышло развітца,
Гдзе прадзед мой, калісцьць адважны
Праводзіў шляхамі паўстанцаў.

Як ў печы сляянскай з паленінамі дроў¹
Згараў пад ранны панеры
Ды капалі слёзы паўстанцаў і кроў
У попел на прынечку шэры.

Я думы снаваць прынёхала ад цыбя,
Родны лес так, як ты, пакахала,
І накін вясны, і зімовую бель,
І песні, што ты наявіала.

І сэрца кукла працілы мой век,
Калі я цыбя ўласмінаю,
І долі паўстанцаў мне сніца, і здзек,
І ты ялечы пры іх, маладая.

Бабусенка Марфа мая з Чамяроў,
Хоць у школах цыбе не вучылі,
Ты увабрала ў сябе дабранию і любоў
І мне — ўчычцы — пакінула крыллы.

Ненад ў Крыніках апошні твой дом,
Магілка, якую забылі,
І сяменай лучніцаў прац песні з сялом.
Ды слёзы на ўнуччыных «крыллях»...

Вінчунь ружы мае на кустах.
Смажыць вусны гарачы поўдзень.
Напісала б табе ліста,
Толькі ён да цыбе не дойдзе.

Ненапісаныі некалі ліст...
Дзееці й синия не пішуць, мама,
Як ты весткі чакала калісцьць,
Я дарма іх чакаю таксама.

Адварвалі ад родных крыніц
І цыбе, і мнене дарогі,
Былі толькі законы границ
І суровасць жыцця да зіногі.

Калі тae давер у сябру
І бліздумна жыцце мітусіца,
Я хачу цеплыні тваіх слоў,
Як вады з надніманскіх крыніцаў.

Была юнасьць, бы Нёмана гладзь,
І снапочкі гадобу на загонах,
Толькі юнасьць не затымаць,
Бо жыцце не мяняне законаў.

Гады плечы да доле муне гнучыц,
Жыцьцё скроні даўно пабліла,
Напісала б, як ўнукі жывуць
Ды шчабечуць, як ты гаманіла...

Напісала б праз след маіх дзён,
І праз дум непакорных узвышышы,
І праз песні з тваіх верацанін...
Толькі сяняні табе не напішаць...

Зноў вясна, лазіць гнёзды бусліхі,
І Пегасы вушамі стрыгучы,
Мой Пегас нарасты крыху.
Што ж, за порай Пегасу б'юць...

Неразумнаш веck барадаты.
Куды ехаш — Пегасу відней,
Ешь не эмальца з дарогі да хаты,
Лейбца б толькі пускіць вальней.

Хай ляціць, нат вышэй хмару носіць,
З шэрых будніў выкраща агонь,
Бо Пегас не ламава косі:
Алімпійскі, ніжкораны конь!

Вечар жыцца ўжо ступліў на парог.
Моўчакі да нас прабраеца ў сені,

Зорава, 1970 г. Злева направо: А. Марач, А. Марач, П. Светлауха, Л. Генюш, Б. Балаш.

Лясын' змячаку якімі замок,
Аж дзрыгнуланы вушы ў сценах.

У печы кафляная паленін тращаць,
Сум і цяплю, цыціна па пакоях,
Упісана сцены старыя стаць,
Вартуюць наш вечар і рашткі спакою.

Кнігі навокал, ў душы дабріны,
Прыслеа дастойна за стол чалавечансць,
А гдеесь за дзвярамі грыміць мітусіня,
Што розуму, праўдзе і сэрца піярчыць.

Праўд прыціхла, яна не крываць,
Моўчакі сяде за стол з намі радам,
Упісана кокни гараста пачын
І адсвіна з агідня няправду.

Сцішана боль адпльывае з души,
Дом наш — прыпінані радзімае мовы
І веры ў народ наш, які не скрыпніц
Ніякім ніпраудам, ніякім акавам.

Часам ўрываеца злі на парог,
Пенай хлуслаі хітра буше,
І замаукае, бе ў покуці Бог,
Ласкавы і мудры, які нас вартуе.

Зноў вясны пераможнай напеў,
Беласіненых галінай у квеці.
Да зялёніх кустоў, ў белі прыбранных
Як дзяцюк, заліацца вецер.

Закаханы ўсюды, вясняны настрой,
Рой пчалін на цвет ападае,
Мы за руки ўзлісякі, як дзеці, з табой,
Свæ венсы ізноў успамінаем.

Усё чужкія дарогі, чужкія шляхи,
Ідзем па іх, толькі думы да Нёмана,
Ля свае залатой, саламайні страхі,
І ў сэрцы надзея, як проміні!

Проза

Уладзімір АРЛОУ

РАНДЭВУ НА МАНЕУРАХ

Апавяданне

— Божа мой, пані Людвіка, ну як вы маглі падумашь... Ну яйко ў вас спарады такое жорсткое сэрда? Што мне зрабіць, каб зноў убачыць, як вы ўсміхаецеся? Каку, як на споведзі: я бязгрыши, але дэлае вашае ўсмешкі я гатовы стаць на калені. Што?! О богі! Як да вас магла прыўсці такам думка? Пасы ўшо, што было ўчора... Хіба мне гэта прысьлісал? А калі нават і прыслыналася, вы бычылі той самысон. Вы таксама былі ў Эздоме...

Пані Людвіка, дарагая май... Буду размаўляць з вамі вось так, на каленях... Ну прости сабраўся ў палацавога камандзіара... Яго вільгакіца зацвердзі загад на двух афіцэрэй... Некалкі келхіў шампанскага за сбройскім сталом... Ну так, я спазніўся, я кірху пад шафэ... Мес сіра, тэа пахіма сілра *... Але, пані Людвіка, яйко вы не разумееце, што прычына ў іншым...

О, называй меня безумным! Назови
Чем хочешь; в этот миг я разумом слабею
И в сердце чувствую такой прилив любви,
Что не могу молчать, не стану, не умею!

Божа мой, ну видома, праўда! Ды я кожную хвіліну дзяню небу за тое, што паслала мне вас. Страшна нават увіць, што мог бы не трапіць на гэтых манеўрах, засташа ў стацыі... Нарэзце вы ўсміхніліся. У вас такая мілаг ўсмешка, яна нагадвае міне ўсмешкі май майд.

Паддамося, паддамося... Видома, не... Хіба можна адмовіцца ад **вашага** запрашэння? Дый, скажаць на пішчарасі, цэлы дзень у роце, апрача шампанскага, пі расні.

Як стаў пані Людвіка, зарад я зноў укленчу. У гэтай інастасі вы таксама гені. Чы пры чуткухар? Ніні кухар не здатны скласіц такое меню. А гэта і ёсь славуты вуншні грыбы, якія вы абліадзі?.. Не, сядайце на супраць, каб можна было кожнае імгненне абдымашь вас вачыма. Даруйце мне гэтую экзальтаванасць. Вы ведаеце, што ў шампанскага тут алібі...

Я болен, я влюблён; но, мучася и любя,—
О, слушай! О, пойми!—я страсти не скрываю...

Малзвязі? У такім разе прашу ваши лафтінкі. З вашага дазволу—я што-небудзь болыні грубае... Калі не памыляюся, гэта той самы пацэт з рыхкікамі. Генільна!

Першы тост—за вас! За вас і за цудоўны месяц, які ў нас наперадзе! О, пані Людвіка, не мучайте мене! Я кажу пра наші **першы** месяцы. Ну хіба мы ўчора пра ўсё не дамовіліся? На Каляды прымедзце да мене ў першапастольскую... Видома, найперы да сына. Як цудоўна, што вы адправілі яго ў паніслені менавіта ў Маскву! Пазнадёмлю вас з штапам, зімою яна зайды ў стацыі. Паездім на тэатрах... У Малым з'явілася летась дзяўчынка, якой прарочаць вялікую будучыню. Марыя... Марыя Ярмолава... Не,

* Мой грех, мой страшны грех (лац.).

актрысы існууюць для мяне цяпель толькі на сцэне... Заручыны можна абвісці на Вілкіндэн. Улетку—абазівікоў ў Крым, там, калі Ялты, у штапам маленкі ўтульны дамок. Прымесі, месяцы ён павінен належаць нам. Такі, ведаеце, асколак мусульманскага раба. Татары, сонечнае крымскае віно... Будзем засынца рэндай пад шум прыбоя... За вас!

О, дзянку! Неадменна! Такі звабільна пах! Як гэта называеце? Ма-чан-ка? Даікінськая назава! I з гэтага прычыны япч я смачны. Калі дазволіце, япч малярвазі...

Ведаеце, пані Людвіка, здараеца, што ўвесь познані ўвечары ці юначы едзен куды-ніцы—моңры, пануры, агорніуты безнадейнасці—і зданці, што вось так, у цемры, будзеছае бяскоңца, і нач гэтая ніколі не скончыца, і наперадзе ў цібе толькі іміка, граздкія даросы, голыя папі і безнадейнасці... I ражтам, ужо тады, калі ўпакорыўся лесу і гэтай даросе з ле вечнай, усеадынай самотай, тады наперадзе, недзе да мокрымі прысадамі, япч, цэлыя светлыя вонкі, жаночы смех... Вы разумееце?..

У післягатага ёсь тады выраз—дэй чи *... О, ну што вы! Я не могу вас пакрыкіць—ні словам, ні нават думкай. Я хачу сказать: тое, што ціпер адбываецца, ужо жыло ўсімі мяне светлая надзея. Не толькі вы, ваша цудоўная валасі, вашы очы, руки, радзімка на мочы: маленкага вуха... Мне дзяацца, і гэты вось камі, і клавесін, і гравюра—так, Мішкеўч, я панаўт—і гадзінін... Яны таксама жылі ў май паміці япч за шмат гадоў да нашае сустэрчы.

Я рагбліася сэнтыйментальнікам... Даруйце, дарагая, я не пытався, што здарвалася з вашым мужам, чаму вы тані засталіся адны... Паверце, хто б ён быў, я паважаю яго, бо калісці вы даверылі иму свой лёс. Але я не хачу нічога ведаць. Я не хачу, каб паміці намі нехта быў. Нават у мінульым.

Дзяяці, з вялікім задаваленінем. Усё, да чаго дакранулася ваша рука... Я паўтараюся, але я сапраўдна не веру сваіму часціцу. Тут, у гэтым дзядзівежкім кутку, дзе да бліжайшай рэстарацыі, да цырульні, да... Да руіце, дарагая, гэты я цытую нашага штаб-капітані Пішчыкаў, у яго свай набор прыкмет цыліндрычны.

Напані, я замучыў вас прызнаннямі. Я і сам адчуваю, што, калі гэтыя слова паўтараешь, яны губляюць свой залаты запас. Будзі паўтараць их мойці. Усё робіра, пра што ў бі гарвары з жаночына, якую... Вы разумеете... Будзім проста размаўляці і глядзець адні на аднаго.

Кропельку лікеру? А я, з вашага дазволу, пакаштаваю амброзію з таго залацістага графініка. Між іншым, згаданы штаб-капітан Пішчыкаў мае унікальны талент. Пераніць ліліі почырк иму гэтаксама лёгка, як мне вініць гені кілішак. Неня я на вучэніях пад Вільямам Пішчыкаў, увіць, напісаў почыркам палковіка камандзіара загад... Дзянку, прости цуд... Выбачыце, на чым я спыніўся? А, загад... Загад быў такі: што б там не было дастасці з павятавога горада Гідаць пад распісі штаб-капітані Пішчыкаў туану тані шампанскага. А напярэдзі мы ў тым гарадку добра-такі павесціліся, так што, па наших разліках, ін ў адной з дзвох тамтыхіх рэстарацыяў на мягло алаецца на пілакі боскага напою. І што вы думаеце? Прапарчык, якому ўрӯчылі загад—видома, наవічок, толькі з кадзицага корпуса, ледзь не заганіўся, але шампанскасе здабы. Потым, калі ўсё раскрылася, запатрабаваў ад Пішчыкаў сатысфакцыі, і справа была на віласак ад дуэлі...

Цудоўны пацэт! А якіс быў забадай выпадак... Адзін наш таварыш... Увогуле, афіцэр такога дапусканія не павінен, але ён быў зусім іншы, даруе иму... Дык вось, як уяўлакіне з дамай сэрца, прычым не прости спатканне, а таксама, калі ўсі можна вyrывацца, а ён па сваім маладосці і ад хвальянняў так выйш, што не толькі не ў стане з'яніцца сам—нават геніяльны ліст, а Пішчыкаў непарлісвае... видома, почырком нашага занаханага...

Я не стаміў вас, дарагая! Але ж вы памітаеце: пра што б я ні казаў, мы ўсё роім...

* Тое, што ўжо бачыў (франц.).

І вось назаўтра ў той дамы — не тое, каб хоць нейкай кры́ду... Яна перажывае нешта незімное, яна гатовая эхц за абраницям на край свету. Дарэцыны пакінчаліся і шчасливы. Мастацтва творыць дзівосы.

Зрашты, забытых гісторы, дзе замешаны талент нашага Пішчыкава, — безліч. Аднойчы — ён, калі не памыліся, быў тады яшчэ падпаручнікам — яго унікальным здольнасцю прыходзілася нават у справе дзяржжаўнай. У час мяцяжу... Нене, не буду стамляць вас, пан! Людвіка тым больш — гісторыя не з самых вясёльх... Што вяс здзіўляла? Так, дарагая, у гэтym краі я не першы раз. Дзесьць гадоў таму... З вашага дазволу... Няма слоў!. Тут, дарагая, засталася мал мадалосць. Тут я начуў песню кулі... не той, якую выпускаеш па міছэні на стральбіцах, — той, якую выпускалі па табе самім. Тут пахаваў сібра на корысце. Нашы ложкі стаялі ў дартуары побач. Але не будзем пра гэтu. Сёня я хану казаць вам толькі нешта вяслеае і пішчотнае, каб бяскоцца басыць вашу ўсмешку. Не памітаю калі мне было так чудоўна і лёгка, як зараз. N'est-ce pas, que nous serons heureux*. Мне хочацца чытаць вам верши. Вам падабаенча Фет? Я бачыму ў вашай бібліятэцы яго томік... Не, дарагая, Фет не можа не падабацца. Міцкевіч? А я люблю Фета... Можа, таму, што ён таксама афіцэр...

Какое счастье: и ночь, и мы одни!..

Вы ведаце, пані Людвіка, мы з ім знáмыя, нават пісні на брудэршафт. А сутраўся пры вельмі скаваны акаличнасцях. Уявіце сабе... Яшчэ кроўельку? з вялікай прыемнасцю. Ваша лафтін... А было так. Уявіце сабе... Пра што? А, зноў Пішчыкав!.. Даўліг, я пачынаю рэйнаўца. Дзесьць гадоў таму? Паверце, дарагая, мае знáмыя з Фетам — гэтu забаўней. Аднаго разу ў Маскве... Ну, калі вам так хочацца... Ваши жаданні — закон. Дык вось, аднаго разу — калі гата вяс так зацікавіла — Пішчыкаву даўлююць пераціваце лісты млечнікай. Думаю, іх дзеці павінны багаслаліць яго. Ен спраўіўся з загадам бліскуча. Не, я не памыліся, менавіта з загадам.

Пані Людвіка, пацікадуйце мой настрой, у такі вечар у мене ніяма анімай акхоты віяцца ў тыні гады. Край заміраны і дае прастолу верных слуг. Падзяляем з гэтu Усівянішням. Хіба змоглі бы мы з вами, дарагая, сустэрэнца калі б... Я ўсё-такі раскажу вам, як мы пазнаёміліся з Фетам. Вы ведаце, ён служыў у кавалеры...

Пані Людвіка, даруйце, але вы мене здзіўляеце... Вядома, чытанне чужой карэспандэнцыі пірэчыць этычным і прававым нормам цывільсанаванага слуга. Але, пані Людвіка, я ўсё ж па стараўся б пазбегнуць таих слоў... Есць стыгацы, калі...

Вы настойваеце? Ну, зразумела, гэтu былі лісты не простих мяцежнікаў... Але... Але... Тады, калі дваране краю падпісалі вернападданнікія адрасы гасудару Імпертару, тро ас... гэтu тро...

Добра, пані Людвіка. Шчыра кашкы, я ўржаны, але я не могу вам адмовіць. Хачу толькі, каб вы зразумелі: ішла вайна... Быў загад самога начальніка краю яго сцяльства графа Мураўёва, нахад будзе иму зямлі пухам. Да Mіхаіла Мікалаеўчы можна, відома, ставіцца па-рознаму, але я перакананы, што не прызнаваць яго дзяржжаўную мурдаць могуць адны недалёкія людзі. Калі б не яго разум і воля... Гэтu разумелі ўсе. Нават Някрасаў са свайм інстытутам, з дазволу сказаць, сатырычнай музай, нават гэтu ці то лібералі, ці то рэвалюцынэр прысыцьці яго сцяльству оду. Між іншым, даволі бяздарную.

Бокал заздравнікі поднимая,
Еще раз выпить нам пора
Здоровье миротворца края!
Так много ж лет ему. Ура!

і гэтак далей.

Мне выпаў гонар сустракацца з графам і слухаць яго прамову перад дэлегатамі мясцовага двараства. Я добра запомніў ягоныя слова: «Задбудыце наўгуну летуценні і мары, якімі вы цешиліся дагэтуль, панове, і памятаіце, што калі вы не станеце тут па сваіх думках і пачуцціх адданыя прастолу, вы будзеце іншасемцамі і павінны тады пакінць гэтu край».

Ман. Н. Лукашанка.

* Мы будзем шчасливыя, праўда (франц.).

Асмелоусы выказаць надзею, што гэтыя слова блізкія і вам... Блізкія свайда мудрасю. Ваш сын, якому я мару замяніць башы, вучыцца ў пан-сіені ў Маскве, а не ў Варшаве. Не могу не адзначыць разумнасці нашага рашиэння. Не, ну што вы... Дазволыце вас заплайніць, гэтыя друкаваныя абыя на грамадскіх будынках і канторах— «Размаўляйце толькі па-рускі!» — у кожнага культуранага чалавека яны могуць выклікаць толькі абүрэнне. Упэўнены, што яго сціцельства не ўхваліў бы такіх абраамільных за-барон. Міхаіл Мікалаевіч быў мудры чалавек. Ен лічыў, што адна школа — зразумела, рускай — зробіць большыя за цалую армію.

Дарагая, мы загаварылі з вами на тэмы, якія, даіліг, дрэнна стасуюцьца з нашымі вечарамі і з мімі пачынчыць. Дарчы, ваша дэбіўная цікавасць да гэтае справы зрабіла мяне абсолютно цвярозім... Можа, нарешце...

Што было ў тых лістах?... Пані Людвіка, ну што малі пісаць фанаткі, якія насмехліцца кінчку выклады гасудару Імператару, а значыць, і самому Богу? Замест таго, каб перадаць башыкам і нахамін словы пишчыць і любоў, яны, сточыў юко... нават у танкі становішчыны іны спрабавалі падтрымліваць іздзі міцыяну. Прапускаючы такія лісты, мы, па сутнасці, самі рапортавалі ў новых бунтшчыцкіх...

Ну, калі вы настойваце... Я ўжо, здаецца, ка遵义, іх было трэба. Адзін з лістоў я асабіўшы запомніў, бо ен, як выспіўлілася, — увіце сабе — быў напісаны польскімі літарамі на гаворцы тутэйшых музыкой. Гэтаксама, як выдаваў свае падбухторскія лісткі так званы камісар Грозденскай губерні Віленскій... Віленскій... Эзантіс, сутнасць не ў пропышчы, якое раней ці пазней, алі непазбежна забудуць. Іх аўстэр таго, тань бы мовіць, мужчынка ліста патрабаваў ад жонкі выхавана сінью патрэбамі... Іду ў заклад, што вы памылішасяе... не вілякі Польчыцы, а, з дэзволу сказаць, нейкай Бела-ру-ся... Гэтая мясцоўшчына сепаратысты — на чыпце, іх у прыродзе, прынамсі з гэтага боку Урала, відаць, ужо не засталося — вельмі небіспечныя. У тым сэнсе, што Paſſi для выканання як высокай гістарычнай місіі яшчэ адзін, да таго як створаны штучна, народ зусім не патрабаваў. Лішні народ — лішнія праблемы. Дарчы, міне відома, што так да паноў тутэйшых сепаратыстаў шмат хтось вядзе і зірд саміх міненкінай.

З вида, дазволу... Вам таксама? З задавальненнем...

І ўсе што, калі мы ўжо так чынна гаворы, цікава. Уявіце сабе, пані Людвіка. Пішыць, гэтыя не адбіраюць прынамсі цынкі, спачатку аз-амаўляйцца... аз-амаўляйцца пусціць у ход свой галент, спасылаючыяца на... А! Думаю, гэта была звычайная прыхаманія. Але загад ёсь哉 загад. Баладе, ён добре ведае па-польску.

Ве не памыліліся... Лісты, тыя, што меркавалася адправіць замест ары-гнаўду, былі ўжо нідзе падпітываны; здаецца, я не памыліся, калі скажу, што ў канцыялры яго сціцельства. Заставалася толькі перапісаць іх адпаведнымі почыркамі. Відома... Нашы пададчыны пісалі, што зрабілі фатальную памылку... прызнаюць усю марнасць і непатрабосць барацьбы... заслугівуюць самага суворога пакарання. Давалі наказы блізкім — захобуўця вернасць гасудару, выхаваць у танкі духу дзіцей... Зразумела, усе тры лісты былі перапісаны па-польску...

Калі дазвольце, лічы гэты...

Не, пошце вырашылі не давацяч. Усе лісты адпраставамі даставілі афіцэры. Скажу чынна, сарод іх быў і я. Асмелоусы паўтарыць, я лічу гэта маральным. Траба глядзець наперад... Найжо вы хадзелі б, каб некалі ваш сын таксама кінчук сям'ю на вырак лёсу і пайноў у лес?... Вось бачыце... Так, уручу асабісты... Магу вас заплайніць, талент Пішчыкава зрабіў лічэць адзін чуд.

Пані Людвіка, міне здалося, што вы... Вам блага?.. Даўжына Богу... Можа, вады?.. Добра, але ў танкі разе я дазволю вам толькі маленкі глытан. Мне не падабаецца кошар ватра.

Можа, нарешце пакінем гэту тэму?.. Што было з тымі трымі? Пані Людвіка... Вы настойваеце? Ну добра, калі вы настойваеце... У вайны свае законі. Страшныя законы, пані Людвіка. Гэтыя людзі ведалі, на што ішлі...

Што з вами? Божа, наш вечар так чудоўна начаўся...

Што вы сказаў?! Як вы загадаеце разумець вашы слова? Мадам! Як вы сабе дазваляеце гаварыць з рускім афіцэрам?! Як вы смееце?!

У шматвяковай гісторыі Палацкага кніства, першай дзяржавы на тэрыторыі сучаснай Беларусі, самыя яркі і значныя былі перыяд вадаладства славутага князя Усяслава Чарадзен, прадчыгука Рагнеды. Ен, як сведчыць летапіс, нарадзіўся каля 1030 г. і скінуў у 1044—1107 гг.

Гэта быў час, знанымайка і палітычнага роспіту старажытнага Палацка. Усяслав выдаў свае дрэздынскія прынамсі, а Сталевічы — таксама ў землі літоўскіх тобужд, якія тады панізілі дзяржаву Палацку. Ен рапушы і смела ўнішчылі мягкатаўшчыннай незадаленіцай і самастойнасці Палацкага княства, яго дзяржаўнага сувэрэнітату. Усяслав перамагаў і цірпэе паражэнні, ратаваўшы ўсіх іхніх і трапіліх у палон, але, вызваліўшыся і вірнуўшыся ў Палацк, знў з рэнешэніем настойўлівасці і зацікаўшы прадвігуў сваю палітыку. Нягледзячы на ўсе намаганія, кіеўскія князі тады не здолелі ў другой палавіне XI ст. падначаць сабе волны Палацкі.

Пры Усяславе ў выніку пойнага зінчанія кіеўскіх князів города на Менцы Менск быў напанізіўшы супернікам і наўгадаваны ў сутоку Німігі і Сіблічы, а ў Палацку быў зўедзена славутая Сафія.

Усяслав быў незвычайнай гістарычнай асобай сваёgo часу. Ен карыстаўся ўсёй суперніцтвам і падтрымкай не толькі ў родных краях Кіеўшчыны, але і падтрымкай іншых князів, якія зрабілі з сабою Браслава, Мудрага, а менавіта Усяслава, кога пераканаўшы сучыніць пра яго высаду аўтартыс.

Афіцыйны кіеўскі летапіс атаварыў познаніем, што «нілітасціцаў па пропаведніце», аднак не танкі ён застасціў ў падданных, стаўшы гером розных падданін, гістарычных песьні і бытні. З вілікай сімпатыяй, сардзічнай цепцеўшчынай намаліўшы Усяслава і геніяльнага аўтара «Слова пра паход Ігараў», усяславіў яго як эпічнага героя «з вешчай душою ў мужнім целе».

Высокая грамадзянская і гуманістичная пазіцыя вілікага паста, аўтартыкі, якія паддадзены прадзівасцю, спачатку гістарычнай, падзеі не даюць нам падставу сумнівацца ў яго артызанскасці.

У здзіўленні Усяслава Палацкага будаваліся новыя гістарычныя тэмпоны на Русі, якія стануть видумчымі пазіцыі, у XII—XIII ст. — іменісці асобы земель, да палітычнай самастойнасці, вы-кликанася ўсіх сацыяльных-еканамічных раз-віццём. Гэта быў пачатак феадальнага драблення Стараежытнай Русі, распаду «шматковай» імперыі Рурыковічай (К. Маркс). Больш таго, у настолькіх спро-

бах палацкага князя палітычна аўтадынцаў іхніх кірываючіх і дрыгавічавіх вывіяліся і іншыя глібінныя гістарычныя працэсы, разныя тэндэнцыі ў беларускіх землях да этнічнай кансолідацыі.

Пастарынныя записы пра славутага палацкага князя ўпісана на мяшчанін тутэйшых часоў, пра Усяслава, выбраныя намі з розных частак «Аповесці мінімальных гадоў». Звестка ж, датаваная 1066 г., узята з Ноўгарадскага 1-га летапісу.

Толькі асобы моманты наўдзілі багатай і яркай дзейнасці Усяслава. Значна далаўніць із гэтага старыннага Палацка. Усяслав, якія нарадытыні і загадавы бітваючы на «Павчанні» Уладзіміру Манамаху і аса-бліві «Слова пра паход Ігараў». Уладзімір Манамах, які быў заслужаным праціўніком неўскіх князяў Усяслава і наеаднай рабу ўспыхнуўшымі на Палацку, зімлю, апісаваў свае нахады, прыгадаўшы яшчэ і таго выніку.

«Усяслав Сталевіч пападліў, і я з чары-губскіх вэрсамі, а пададчыны іхнімі панамі, наўгадаў, і не засталі яго ў Смаленску. Той пагоні, за Усяславам, я пападліў зімлю і паваніў не да Луноўмі і да Лагоскія, пасля на Друці пайшоў вайною».

Эттын падзея, як сведчыць летапісы, адбыўся ў 1078 г. Кіеўскі князь напад з паддымамі і на Менск — і не пакінул ў ім чаліндзію, і сканды. Як бачыць, кіеўскі князь быў яшчэ «нілітасціўнік» на кронаваліціце», чым Усяслав Палацкі.

У заключэнні некалькі дадатковых тлумачэній да тэксты. Альфа, што глядзецца ў летапісе, — рэзін як Кіеў, Віленскія глацасы пагадзяліся з тым, што Палац — горад з Палацкага замка, матчыні, сечынны Га-лубчын, што ў Білапільскім раёне Візыда «Рыи» да Смаленска» — чыміяне, недалёкае месца ў летапісін тэнкісе. Раща, сучасная річка Арыцца, на якой стаць гард Орица, упадае ў Днепр даўжэна да Смаленска. Відаць, тады, у XI ст. на дыні-орце Палацкага, упадаючы з дніпроўскага падніжжя, поганілі князі Усяслав і Ізяслав Яраслаўіч (1024—1078) — адзін з голубых герояў гэтых гістарычных записаў — спачатку быў князем на Тураве, з 1054 г. — вілікім баронам, а потым — князем на Ніжнім Палацку, у 1057 г. — вілікім баронам, а потым — князем на Ніжнім Палацку (з 1077 г.).

Князі Усяслав і Ізяслав Яраслаўіч (1024—1078) — адзін з голубых герояў гэтых гістарычных записаў — спачатку быў князем на Тураве, з 1054 г. — вілікім баронам, а потым — князем на Ніжнім Палацку, у 1057 г. — вілікім баронам, а потым — князем на Ніжнім Палацку (з 1077 г.).

Сілуэты праўдкаў

Аповесць пра Усяслава Палацкага

У год 6552 (1044)... У той жа год намэр Брачмыслав, сын Ізяслава, унук Уладзіміра, бапчы Уласлава, і Усяславу, сыну яго, сеў на лто [нашкін] стаце [у Полацку]. Калі ж яго нарадыла чадраеасць. Калі магі ато нарадыла, на гадаве яго зі сарочава. І сказала вешчуны яго маці: «Гэтую сарочаву навязых на яго, пахай поцьця не да смерці!». І носіць яе на сабе Усяславу і сёни, таму і наізтасці: він бы на крапонарадзе.

У год 6574 (1066). Прышыў Усяславу і ўзяў Ноўгуряд, з жанчынамі і дзецімі, якіны знай ёса святой Сафі. О, вілакія біда была ў той час!

У год 6575 (1067). Узяўши раць на Полацку Усяславу, сын Брачмыслава, і заняў Ноўгуряд. Трох ж Яраславіч, Ізяслав, Святаслав і Усевалад, сабраўшы вонг, пайшах на Усяслава ў люты мароз. І падышлі [іны] да Менска. І зачыніліся мянина ў горадзе. Брэты і узлы Ізяслава, перабілі ўсё мужымі, а жанчыні дзяйсні ўзялі ў палон і пайшлі да Няміры. І пайшоў Усяслав супраць іх. І сутэрліся праціўнікі на Няміре месяца сінікаў ў 3-ці дзень, быў снег вілакі, і пайшлі адзін на аднаго. І відаў лягуша сечя, і многія палеглі ў ёй і перамаглі Ізяслава, Святаслава і Усевалада. Усяславу жа ўёй.

Пасля гэтага Усяслав падыркі ў 10-ы дзень Ізяславу, Святаславу і Усеваладу, падалаваў іх са святой Уяславу, сказаў яму: «Прайдася да нас, не ўчымні табе [іхніх] злотага». Ен жа, спадночынна на іх прыкладаванне, перехадзіў да іх у лоды прац Днепр. Калі ж Ізяслав узвыць перны ў шаек, тут спахні Усяслава, на Рыне ѿ Смаленска, пераступіўшы кръжавіланне, Ізяславу жа, прывычы Усяславу ѿ Кіеў, пасадзіў яго і дзве яго смынou турму.

У год 6576 (1068). Прымілі іншаналіміненікі на Рускую зямлю, мніства полаўчы. Ізяславу жа, Святаславу і Усеваладу вышылі супраць іх на Альту. І начу пайшлі адзін на аднаго. За грэх наімы насласа боіг на нас паганых, і пабеглі рускія князі, і перамаглі полаўчы.

Калі Ізяслав з Усеваладам пабеглі ў Кіеў, а Святаславу ў Чарнігаў, тады кіяўляні прымбеглі ў Кіеў, сабралі на рынку на пасадзе да князя сказаць: «Вось полаўчы расслесцялі па ўсёй [Рускай] зямлі, дад, князю, зброю і коней, і мы яшчэ паваемо ў Альту». Аднак Ізяслав не паслухаў гэтага. Калі пачалі зараць на вінаводу Касцячкі, пайшлі на гару з вечы і прыбылі на двор Касцячкі, і, не знаўшы яго, сталі да двара Брачмыслава і сказаць: «Пойбядзі вызыяні дружнину сваю з турмой». І падышліся [іны] на дзве часткі адна павоюна да турмы, другая павоюна пайшла на мосце і прыйдзіла на княскі двар. Ізяславу жа гэты час з сестрой руісаўці з дружыномаю сваёю. І пачалі спрачадца з князем [полаўчы], сточымі глыбамі.

Калі князь глыбад з ахіна, а дружына стала ля яго, сказаў Ізяславу Туки, брат Чудзіна: «Бачыши, князя, людзі загулі; пашы, ніхай Ізяслава павартоўць». І пакүп ён гэту газа, другая павоюна людзей прыйшла ад турмы, адкіраўшы ле. І сказала дружына: князю: «Злое ўчынілася; пашы да Усяслава, ніхай, пакіліўши падмінданом да ахіна, праткніць яго мечам». І не паслухаў гэтага князь. Людзі ж зікрычылі і пайшлі да турмы Усяслава. Ізяславу жа, убачыўшы гэта, пабеглі з Усеваладам з двара. Людзі ж вызвалілі Усяслава з турмы ў 15-ы дзень верасня і праславілі яго паскард княскіца двара. Двор жа князі разрабадзілі, беліч золата і срэбра, у манетах і літаках. Ізяславу жа ўёй да лякха.

Усяславу жа сеў у Кіеў. Гэтым Бог паказаў слу грыма, таму што Ізяслав цалаваў крысы, а пасля схапаў яго [Ізяслава] з-за газіа да пасадзе. Бор падніміў, а Усяславу ж якін выратаваў снятую [іхніх] з-за газіа, і ўзяў да іхніх дзяцей та і выбіў мясе з гэтай турмы. Бор же пакашыў сілу крысы да пасада пашы зямлі Рускай, каб не пераступіць сагогта крысы, націдаваўшы яго; калі ж яго пераступіць, то і тут [на зямлі] будзе пандарані. І ў будучым прыме кару венецу. Вілакія сіла сагогта крымы: крыжам былоць пераможаны сілы д'ябліскія, крысы князям на бітвах давана-матага, крыкі абарегаюць на бітвах, верукочы пераможаць супластату, крыкі хутка ратагу ат напасціх тых, хто просіць яго да памогі верукочы. Ніхога не баяцца чэрці, толькі крысы. Калі з'ўльноцца д'ябліскія прымы, то, перахрысьцішыся, іх прагадзяюць. Усяслав жа сядзеу ў Кіеў сен месціцай.

У год 6577 (1069). Пайшоў Ізяслав з Баліслявам на Усяслава. Усяславу жа выступіў наустуць. І прыйшоў Усяслав да Белтарада, начу ж ён патаемна а іклюні ўеўц з Белтарада ў Полацк. Ізяславу жа выгнаў Усяслава з Полацка і пасадзіў сваёго сына Менсіслава. Ен жа неизбягава намэр там. І пасадзіў [Ізяславу з Полацку] на то месца яго брата Святаніка, Усяслав жа ўёй.

У год 6579 (1071)... У той жа год выгнаў Усяслав Святаніка з Полацка. У той жа год перамог Іяролам Усяслава ў Галацичах.

У год 6609 (1101). Памэр Усяслав, князь полацкі, месяца красавіка ў 14-ты дзень, у дзвеўці гадзін дні, у сераду.

Прадмова і пераклад са стараўжынтарускай
Вячаслава ЧАМЯРЫЦАГА

Пісъмы Паўліны Мядзёлкі

1

Трыццацігадовы Янка Купала, прызнаны на той час паэт, надзея беларускага прытока пісьменства, якое уваходзіла ў слы, выразы запаветных народных сказаваній, напісаны на 1912 г. камедыю «Паўліна». П'еса, якой наканані былаў неўядомы аўтар, падзеянулася ў гісторыі беларускага народнага творчества з часамі Сініан Крэміцкі, вірчыўшыся з кірмашу над добрым Чарыцкім, абіцку юнцы Альжэбэ і дачыні паўлінскай гісторыі. І аўтар «Паўліны» быў адным з першых, хто пісаў на беларускай мове прыкметы беларускага народа, якіх падніміў і дарыўшы Альжэбі Бымкоўскому, прымеху знамінца з інвесты і што з гэтага скатаны ўзроўні атрымалася. Гісторыя гэтага акумулівалася ў сабе столькі здаравоў смеху і столькі юнгтонаса, дакладней, такіх магутных смальчыяў, што хутка стала на беларускай лірычніцце, што падзеяны неаднажды, якім быў дамоў нейні час не адзвіжалася—стрымлівалася складанымі адносінамі чалавека, з якім быў тады замах, Тамаша Грыба, з ладам, што ўсталіваўся на радзіме.

З антанані настойлівасцю, са святой вернасцю дарагому далачугу, яна мольдаз да кірнічнай свякасці «Паўліні» і на заўважыльнам этапе сваёй жыцціадыесці, калі пераборлася паслы шматладовай жыцці ў вілакі і малых гарадах з магнітамі ўсіх іх, дадзелаўшы сябе ў сілкі, страсі, расці, матуні з глубін пасляк Будзілаву, што пад Маладечнам. Гаючым вадрами купаліўскага шэдзюра, ставчы яго са школкай самадзеянісцю, яна будзіла сялак да неінавескі духоўнай спачкі.

«...У экспазыцыі музея Іякі Купала ў Мінску ёсць фатаграфія: на вечары ѿ музеі зілявалі разрыктысі: мія ў розныя гады выконвалі ролю Павліні ў славутым спектаклю нашата акадэмічнага тэатра, што исьці цнер Іякі стваральнікі «Паўліні». Хоць Павліна Вікенцьеву Мядзёлку ў трупе гэтага тэатра, калі стаў ён прафесійным і дзяржаўным, прадаці і ўзельнічыць у спектаклях не давялося, аднак на здыムку яна—унты!»

Так, «Паўліна» стала зоркай яе лёсусу—прашу дараваша пэўную напышлівасць павторных тут слоў. Аднак сам лёс ёсць зорным названіем—слы—загіно—было ў ім цікавіца, незаслужана горката.

На схіле вісу Павліна Вікенцьевна напісала мемуары—цикавы чалавечы дакумент, поўны неаднозначных звестак пра тое, як пры набліжэнні рэвалюцыі на поўні голас выяўляла пра сябе беларускую національную самасвядомасць. Документ гэтага перадае а

рускай драмы «і камеды», групы апантаных, што стала пасля выгнання акупантамі ўсконнай першага беларускага прафесійнага тэатра. Гэта і ў дзесяціццатым на Гродне, атрымліўшыся тут неизбягава пасля прыходу пілесцічнай і запаліўшы тым, чым гарада сама, масівную мольдаз. Пададзора, у нечым не так, як акупантам хадзелася б, гучала на залах авады пасля спектакляў.

Як разжыёр, яна пастыла «Паўліні» на пачатку дванаццаці ў Літве—у Дзвінску, ціпраўшы «Даўгуйлісе», у адкрытай тут пісцелі, падзяліўшы яго на пісціні і дадаўшы. Там, за даўнім родам, пададзора, яна пададзіла Мядзёлку не пакідзіці пол—жандары Пілесціду высылілі яе з мінскіх турмы ў варнішскую пры адступлінні легіненурадзіц пад націкам Чырвонай Арміі. Панрасінка жа савецкім павядумствам дазволіў варнішну драўніцці, што хутка стала на беларускай найблізімейшым творам національной драматургіі. Не злычу пастаноўкі «Паўліні» аматарскім і прафесійным

траунамі.

З антанані настойлівасцю, са святой вернасцю далачугу, яна мольдаз да кірнічнай свякасці «Паўліні» і на заўважыльнам этапе сваёй жыцціадыесці, калі пераборлася паслы шматладовай жыцці ў вілакі і малых гарадах з магнітамі ўсіх іх, дадзелаўшы сябе ў сілкі, страсі, расці, матуні з глубін пасляк Будзілаву, што пад Маладечнам. Гаючым вадрами купаліўскага шэдзюра, ставчы яго са школкай самадзеянісцю, яна будзіла сялак да неінавескі духоўнай спачкі.

«...У экспазыцыі музея Іякі Купала ў Мінску ёсць фатаграфія: на вечары ѿ музеі зілявалі ролю Павліні ў славутым спектаклю нашата акадэмічнага тэатра, што исьці цнер Іякі стваральнікі «Паўліні». Хоць Павліна Вікенцьеву Мядзёлку ў трупе гэтага тэатра, калі стаў ён прафесійным і дзяржаўным, прадаці і ўзельнічыць у спектаклях не давялося, аднак на здыムку яна—унты!»

Так, «Паўліна» стала зоркай яе лёсусу—прашу дараваша пэўную напышлівасць павторных тут слоў. Аднак сам лёс ёсць зорным названіем—слы—загіно—было ў ім цікавіца, незаслужана горката.

На схіле вісу Павліна Вікенцьевна напісала мемуары—цикавы чалавечы дакумент, поўны неаднозначных звестак пра тое, як пры набліжэнні рэвалюцыі на поўні голас выяўляла пра сябе беларускую національную самасвядомасць. Документ гэтага перадае а

масферу часу са свайго, толькі яму ўласцівага рабуску, узімайце каларытых партрытых асоб, што мелі да адлюстраваным падзеі дачыненне.

Дзесяць гадоў ракунік мемуараў хадзіў на выдаецах кабінетах, на інстытутах на выдаецах, на сумленных і не вельмі сумленных раздзеінтах, перш чым стаў кнігай. Не цікава ўвіць адчутніні аўтара, якіх то перастала сподзівалацца, то гэта пісаніна рэзка не падоўжала і ў кнігу ўжо не ёсць. Написае бальш за піянінам пратыкату і перакладаць, якія яна пасла сябе пакідзіць. Запіскам адзіндана было са- мае дарагое. Даўчакана ў выналаў толькі адпраўкі ракунік у вытворчасць. Атрымалі книгу «Сцежкім жыцці» чытачы, ды не аўтар.

Прыкметная сэрцам да інталігэнційных ко- лаў, якія марылі пра беларускую духоўнасць адраджэння, яна ўспіралася ў маладосці ёсць, што адбывалася наўкал, толькі так — спрымляла яю ці не ажыццёўленіе гэтых мар. У адценіні наўтрымчай афарбоўкі арганізацый і суполак дарагай ён нацыянальной скіраванасці, што далачул і же ёсць сваі дэйнісці, дэячынна разбралася не дужа. І калі ў Мінску ўтварыўся ўрад так званы Беларускі народны распబлікі, узялася падалосць на імя яе пасланацца. З таго пачаліся ўсе ўспіралася ў Беларускую архі-музей літаратуры і мастацтва, вынікеся, што акурат тады пазнаймілася Паўліна Вікенцьеўна з усомненым ую Ташамом Грыбам, лідзэрам партыі беларускіх эсэраў, некалькі месеціў аднім з міністрамі таго ўрада. Малады, гады на два маладзецины за Мядзэлку, з прыцягальнісцю невядомай асобы, апантані, як і яна, нацыянальны ідэяў (што ў іх поглядаў тут існуюць істотныя несундадствіны, вывіцца назіней), ён зрабіў на экзальтаваную натуру дэячыннаў ўражанне, і неузбажава яна стала яго жонкай.

Які паўтара-два гады суджана ім было працкімі разам. Гэты сама прымесі Паўліне Вікенцьеўне новымі выпрабаваніі ў дадатак да ранейшых, якіх паследыў ўсё націркіца. Грыб належаў да той разнавіднасці інтелігэнцій, якіх ворагі Беларусі і белашвицкай і іншымі відам, якіх, як і з бальшавіцкімі, прыходзілі на беларускую зямлю. Калі ў снекі сенітата года ён быў адным з арганізатараў Усебеларускага з'езда, што сабраліся тады ў Мінску, то ў маўдзурата гаштубай на створаныя бальшавіцкім падвойлем павстанці цэнтр, які рыхтаваў зброясное выступленне гардзянік і віскочкі Беларусь супраць ауканутай-беларапілкай. У арыстакратычным эшалоне з Мінску ў Варшаву разам з Грыбам адправілі і Мядзэлку.

Андац, калі пасля зняволення абое апынуўся ў нязнаным становішчы на тэрыторыі, адразум новаўстануленымі граніцамі ад Савецкай Беларусі, Мядзэлка не магла і надуману аб будучымі ў адрыве ад раздымі з нею новай, бальшавіцкай яўнай. Грыб жа

дарогі напад для сябе не бачыў. Наспэй разрэзм. Жіць і жонка апнуўціся, як ка- жуць, на розным бакі барыкад. Праз не- камілкі гаду Паўліна Вікенцьеўна апблі- кавала ў віленскай беларускай газене заяву, што ніколі не падзяліла і ѹзлавічнай платформы. Грыб і не мела якіх адносін да яе, якіх ей кіраў.

Не цікава, чаму, якія пікнікі прыпілкоўшчыкі пасля тоя разрэзм і ўсю, што было пры гэтым перажыць, атрымала водзік вышынілага раздзеінта на зладзені ў кімдзяўства ракунік усэмінай. У распіл- канскім архіве-музеі літаратуры і мастацтва захоўваюцца пісмо Мядзэлкі да Максіма Танка, пасланне пад уражаннем прачытанама ў водгук:

«...Далей ідзе ўжо аплюхівака, плюхів у

мношу з палітычнай боку. Шарахоўскі

піша: «Жыццевыя шляхі Мядзэлкі склаў-

так, што з ёю нехіта праходзілі побач людзі

будзужанска-нацыянальнасці гатунку...»

Нацыянальна-есэстварычны Грыб изўмы-

мілія Мядзэлкі і замініла сіасе да ў

эпітэгі. Ее спробы падзяліцца адмежава-

вацца ад ях выгладыцца не падзаіцца перанясі-
ча, бо сама яна была ў ніхай месцы членам
гатага асиродзіга...»

То не віна мая, а мае іншасце, што яе гэтах людзей, што паўтара-два гады было жонкай Грыба, што першы разніцтва з кампартыімі ў мяне адбылося ў польскіх турмах. Я, зразумела, не могу рацінгі ся-
бе з Верай Фігер, які ўсё жыцце свае месці-
мілія Мядзэлкі і замініла сіасе да ў

эпітэгі. Ее спробы падзяліцца адмежава-

вацца ад ях выгладыцца не падзаіцца перанясі-
ча, бо сама яна была ў ніхай месцы членам
гатага асиродзіга...»

Чому ж Шарахоўскі ўнес час падкрасле-
вам суперечэнне ў шырэды маёй «спро-
бах адмежавацца ад гэтых людзей», як ён
пісаў?...

Калі да поймай категорыі асоб Мядзэл-
кі заставалася падзаровай персональной, наў-
特质, пра 40 гадоў пасля колінічных зрушчоў-
рачага жыцьця, пра дэсцэнтніці, за якія
наш грамадства пасля ХХ з'єзда партыі
столыкі пераснізваліся, праста дэйні было
б, каб у се, так сказаць, абылісці ў гады
ранейшыя, да іміту памініхных дзеячяў
былы раздольныя, спрэчныя. Не абыш-
лося. У 1930-м, на поштамт годзе жыцьця ўе-
лі Савецкай Беларусі наслід віртнані з бур-
жуазнай Латыі, Паўліна Мядзэлка, супра-
цоўнікі кафедры беларусаўніцтва Горадскай
сельскагаспадарчай акадэміі, была арышта-
вана.

І вось жа траба, каб так атрымалася: на-
ват у горкім, несправядлівым астрожкіцце
Мядзэлка абірнулася да некаторых гэтак
жя, як іншыя, здзілковыя, шчытай і слагад-
най Купалавай Паўлінай!

У пісьме, прысланым у маі 1969 г. Зось-
цы Верас, Паўліна Вікенцьеўна дзеяліца

ўзрушилім, якое прынесла ёй пасло, на-
пісаное і прынесла Саветама Язэпам Ды-
кам, у дванаццацігадовы ўзрост, на Беларусі пісменінам і прачытаным куль-
туры, дэяржавным дзеячам, членам перша-
га, якіх Жылонюкічавага, рэвалюцыйнага
ўрада распісублі:

«...Умі ўжо 88 гадоў, амаль сілні, —
чытаем у пісьме. — Пачынае ліст так:

«Даражнікі Паўліні! Ваш ліст да ми-
не я атрымалі з вілікай радасцю і таму да-
зволіў сабе называць вас так, як звалі ёс-
це мы нашай наханай герайні нашай беларус-
кай сізыні...»

Далей успішнае трыццаты год. Калі сі-
лезу ў адной камеры разам з Дубоўкам у
амерыканскай ратондзе (эта кружка буды-
нак у дверы міністэрства ДНР) з будзі-
чыннікамі з дзвохнім голасом, які не мог
быць у нас, а толькі ў галобным будымку,
пачаў апінія на народных беларускіх пла-
тачах нашу доzu з сумам па ёй...»

Іныя з дубоўкам строролі злагады, хто з
беларускіх жычын мог так сілніць, і за-
ізнілі сабе, што «так магла б нас апяваць
толькі герайні Купалы, толькі наша мілія
Паўлінік!»

І пакінулі на сцене камеры надпіс: «Нас
аніміла Паўліна, герайні п'есы Купалы».

А я ж у той час таксама сілдзела ў гэтай
амерыканскай «ратондзе», толькі ма-
камера, падобная на форме на дамавіну, зна-
ходзілася на другім паверсе, а іхняня — на
першым. Яны і чулі мой голас. Адны з
другіх відуналі: «Васіль, і ты, толькі перасту-
лася са сваімі суседкамі на камеры...»

3

І яшчэ пра адну нечаканасць, на якую
натрапілі ў пісьме Паўліны Вікенцьеўны,
перададзеных адрасатамі архіве літаратуры
і мастацтва Беларусь. Пра гісторыю Купа-
лавага верша «Сіліса дзілчыне» — якія
на падставе наўпакоўкамі-каментаратамі і якія
з'яўліліся на самай спрабе.

Восі ён, гэты верш, апублікаваны ўпер-
шынню ў трацею зборы твораў Янкі Купа-
лі, выпушчаны ў 1963 г.:

Сіліса дзілчыне
Квіцістае поле.
А на яве выйшла—
Палыны, гугольле.

Сіліса дзілчыне
Воля і багатва,
А на яве выйшла—
Няволя, бацвата.

Сіліса дзілчыне
Дома жыць да смрці,
А на яве выйшла—
У чужаку памерці.

Сумотнія стrophы, глогітывы. Аўтограф
іх П. Мядзэлкі передала жонкы наста. Ула-
дзіславу Францішку Луцкічу пры арганіза-
ці музэя Купалы.

У пісьме, які ў ёхніх настручных публіка-
ціях верши адкрывае цыкл твораў, напіса-

Паўліна Мядзэлка (уніз) з сябродукамі.
8.01.1914 г.

ных настручах у 1913 г. У канцы тома, дзе ён
першы раз надрукаваны, чытаем: «Экспромт
прысвячаны Паўліне Мядзэлцы, адной з
першых выканаўцаў ролі Паўліні ў андай-
менай п'есе Купалы». Напісаны ў связі з
пастаноўкай п'есы ў Пецярбургу, што ад-
былася 9 лютага 1913 года». У энцыклі-
дичным даведніку «Лінка Купалы» — таксама
з'яўляецца п'еса з пастаноўкай п'есы
«Напісаны 9.2.1913». Паводле Паваліні
Мядзэлкі — адной з першых выканаўцаў
ролі Паўліні. Верш-экспромт з'яўляецца
пастаноўкі каментарыем і агульнаменем
вобраза, створанага п'есмennікамі і «увасо-
ленага Мядзэлкай». У таксаме п'есы, у не-
каторых рэзюміх, персанайкамі каментатары
убачылі пераклікі з настроем верша.

Але ж у успішнай камеры паўліні, Ві-
кенцьеўні, са свядчынні іхніх мемуары-
стак, з'яўляючыся з вілікай радасцю і
прысвячаны ў пісьме Паўліні ў андай-
менай п'есе Купалы, верш-экспромт з'яўляецца
пастаноўкі каментарыем і агульнаменем
вобраза, створанага п'есмennікамі і «увасо-
ленага Мядзэлкай». У таксаме п'есы, у не-
каторых рэзюміх, персанайкамі каментатары
убачылі пераклікі з настроем верша.

Але ж у пісьмех па Зосьцы Верас Паў-
ліна Вікенцьеўна настойліва і не адзін раз
сцвярджае, што верш напісаны і перададзе-

ны ёй Купалам не ў 1913 г., як пазначана ў названым «Зборы твору і ў настыхных публікацыях», а ў 1931-м. Яна была тады ў высыльныі Казані, і малодшы брат, пазней таксама расправіравшыся, прыхеахнуў туты яе адведзеніем. Прывезеў яго піснікі «Горы, аўтор», што знаходзіцца пісцер у музеі.

Пры тыхіх акаличнісцях маркотна італьянская вершца становіцца натуральнай і зразумелай. Не ішчалівай дзеяньніцаціацідвой вудзельніцай аматарскага драматычнага гуртка прымусіў сумотныя радкі аўтар, а бязвінні пакаранаму даўнім сілбру. Таму і не публікаваў напісанасе, бо адкрытым візазаў бы сардзінна спагаду сласцані. А гэта было небіспечна тады, да і настогу не магчыма. «Да што агульна мае гэты верш з вобразам Паўліні? Курам на смех!»—абраузеніем у адным пісьме Паўліні Вікенцьеўні, молочнік на ўзвесі спробаўшы падзяліцца з вершнікамі з вогненню жыцьця і ўсё. І пешчара ўсе не бы пагадзіцца. Іншым ізвешчыў быў мінор адбрасаваным ёй пастычнымі прыўмытані.

Перадаючы Уладзіславу Луцкіч, першаму дыректору музея, аўтограф верша, Паўліні Вікенцьеўні, безумоўна, расказала і пра аbstавіны, у якіх яго атрымала. І не

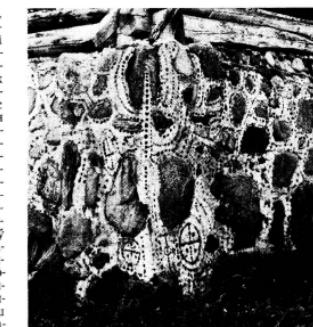
магла, мяркуючы па пісьмах, даўменца, адзін з'явіўся іншай, «пеціцургскай», версіі нараджэння верша. Дык ці не сталася так таму, што Уладзіслава Францічана, горча любімай у колас беларускай творчасці інтэлігэнцыі, нечвярдзіў ў музеі «спірт», чыншаў коісі, не пасене ў музейны «спірт», а таго, што расказана Паўліні Вікенцьеўні? Тады была не самая спрятаная на ўзбекавечанне гэтай інфармацыі ў афіцыйных документах пары—другая палова саракавых, жданаўскі-бераўбескіх выноўханні іралагічных дымесрый. Потым жа зрабіць гэта яна мо забылася, а купалінцы ў дадумадзі тое, што дадумалі...

Паўліні Вікенцьеўні Мядзбелка. Пеціцургская куцістка, што ў аблічы гордай засціпковай гардзіні на сцене дарэчэ людзям радасце і выклікае ў іх саўніцтва і саслужыцтва. Аддадзены вачымы ў гэтымі беларускім пасёлку, адданая запаветнаму і пад кашеў ўзбярона. Жыцьця, у якое так мноства было ўзварана.

Лес.

Уладзімир МЕХАЎ

Гвоздаўскія пабудовы

Паміж вёскамі Карабаны і Сідаравічы, што ў Мядзбелскім раёне, месцам, якім бы належала Гвоздаў, захаваліся рэшткі памежніцкага маёнтка XIX ст. У гісторыка-краязнаўчай літаратуры звестак пра яго няма,магніма, з-за таго, што ѿ часі апошніх сусветных войніў маёнтак мноша пашыходзіла. У паслявіленскім гады маёнтковыя калас аднайму частку старой сядзібы і карыстаўся гаспадарчымі пабудовамі. Сення тут засталіся толькі каменнымі сценамі стайні і свінарніка. Але своеасаблівую мазаіку, што упрыгожвае сцены, можна лічыць звязаю ў нашай мастацтве спадчыне. Подобны дакаратыўны ўзоры раней шырокі выкарыстоўваліся на тэатраліях Беларусі, але ў Гвоздаўскіх ўзгорыях вони былі выразныя і дасканальныя паслядоўны. Вострыя грані каменічнага збудавання падобні будынкам апартаментам чы юрамі віндові, рознаналірованыя адценінамі наўпакі — белому фону вапны. Але глобальная асаблівасць гвоздаўскіх пабудоў — дэкор стайні. Каменічны тук пакладзены такім чынам, што на сценах паваланілі вуглы бачычны расплыні — магніма, дрэва. Ствол, распырываючы ўпіле, размешчаны на гарні вугла. Такое кампазіцыйнае разшынне сустракаешася ўпершыню. Аптычны ёфект дазволіў упрыгожыць расплыні цілкам толькі калі бачычны абедзіце сціны. Ніжэй выкладзены салірныя знакі — сонечні — дыметрамі ад паўметра да 10 сантиметраў. Расліны ў форме крэйкі ў адным з іх, некаторыя з якіх, атрымалі абедзіці дэкору дэманічнага персанажа, што гэта ахоймаваны шырокі распіслюючыся ў подножкі варварскіх паных прыходу.

Але што застанецца ад пабудоў праз не сколько год, акрамя гэтых радкоў і фотадыскаў? Дах расзыраюцца на дровы. Пад уздзеяннем ветру, марозу і вады разбураюцца сцены. Знікае яшчэ адзін помнік на-

Каляндар памятных дат на 1990 год

1010 гадоў назад (980) упершыню ў пісьмовых крыніцах упамінаніца Тураў.

885 гадоў назад (1105) Полацкі епіскапі.

780 гадоў назад (1210) быў заключаны гандлёвы дагавор намік Полацкам і Рыгай.

600 гадоў назад (1390) Брэст атрымала магдебургскія прывілеі.

550 гадоў з часу адкрыцця (1440) гардзін у Полацку, Віцебску і Смоленску.

510 гадоў назад нарадаўся Мікалай Губоўскі (каля 1480—пасля 1533) беларускі паэт-лауреат, адзін з буйнейшых славянскіх пазнайшоўшыхся Адраджэння.

500 гадоў назад заснаваніца Францішк (Генропі) Скарыны (каля 1490—каля 1551), славуты здзея беларускай культуры, асьветнік, гуманіст і вучоны, заснавальнік кнігадрукаванія ў Беларусі і Літве. 1990 год ЮНЕСКА абвясцілі годом Скарыны.

460 гадоў назад нарадаўся Сымон Вундз (1530—1593), беларускі гуманіст, вучоны і асьветнік.

290 гадоў з начыніці амтштадальнага выступлення (1700) сялян Слонімскага староства супраць паведзення павінніцтва (закончылася ў 1703 г.).

250 гадоў назад (1740) пачалася падстанчыніца сялян і гардзін у Крычаўскім старостве над кіраўніцтвам Ващычыла, Карпаца і іншых (закончылася ў 1744 г.).

225 гадоў назад (1765) пачалася будаўніцтва Агінскага канала, які злучыў басейны

рэч Нёмана і Дніпра (будаўніцтва закончылася ў 1784 г.).

190 гадоў назад (1800) распрацаваны першы праект планіроўкі Мінска.

180 гадоў назад (1810) цар Аляксандар I выдаў указ аб будаўніцтве Бабруйскай крэпасці.

150 гадоў з часу адкрыцця (1840) Гомельскай землідорбчай школы (у 1848 г. разарганаўшай земляробчыя інстытуты) — першы ў Расіі вышышай наўчальнай аграрнай установы.

160 гадоў з часу заснавання (1830) у Гродна першай публічнай бібліятэкі.

135 гадоў з часу ўтварэння (1855) Віленскай археалагічнай камісіі для збору матэрыялу па гісторыі Беларусі і Літвы (закрыта ў 1865 г.).

120 гадоў назад (1870) гродзенскі архітэктар Салайеў упершынай склаў поўны план Гродна.

100 гадоў з часу ўстаноўлення (1890) у Мінску тэлефоннай сувязі.

60 гадоў з часу заснавання (1930) Дзяржжайной народнай аркестра БССР (пачатковая назоў — Беларускі дзяржаўны ансамбль народных інструментў).

50 гадоў з часу заснавання (1940) Дзяржжайная акадэмічнай харавой капэль БССР імя Р. Р. Шырмы (пачатковая назоў — Беларускі ансамбль песні і танца пад кіраўніцтвам Р. Р. Шырмы).

Помнікі сусветнай культуры

АД ПЕРАКЛАДЧЫКА

Толькі што мінулася тысячагодзе хрышчэння Русі, наперадзе—двухтысячагодзе хрысціянства, сінём мае Святына пісціттодзе. Гэтыя даты міжволні прыымалася да сібе нашу ўбага, абудкаюць раздзіл пра тое, што наведані Бібліі сталася вільскі культурана стратам.

І мне захалелася паспрабаваць перакладцы Новы Запавет на родную мову з грэцкай, з мовы арамейскай. (Як вядома, толькі Дабравесце паводле Мацвея было напісаны па-арамейску, але гэты аргынал у хуткім часе загінуў, і ўжо з другога стагодзя да выдомы толькі пераклад.)

Думашца, да ясобынъ чытачоў, якін на працінгу цэльых дзеесціцгодаў амаль не малі свабодна нарыстацца кнігамі Святога Пісъма, не лішне будзе нагадаць, што Святое Пісъмо складаецца з кніг Старога і Новага Запавету—гэта Добрый Навіні пра ўсаслебленне ў чалавечым изображені Божага Сына Іусуса Хрыста, які прышоў на зямлю вынікнуць сваёю смртю чалавечыні ад першаднарода грэху і ўвесці яго ў вечнае жыцьцё. У кнігах Новага Запавету таксама расказваецца пра дзеесціцы Хрыстовых вучняў—дванадццаць апосталаў.

Напісаны імі, географічных называў і г. д. падаеца згодна з усходніх ехрэйскімі і юдэйскімі традыцыямі.

Хачу тут подзяліцца Аляксандру Іванавічу Філіпскуму за падаронны грэцкі текст Новага Запавету і шмат іншых кнігі, што паспрыялі майі працы.

Не могу не падзяліцца «Сладчыне», якая (шукай слова: узілася), адзынкалася—бо хоць і Перабудова, але...) начала друкаваць гэты пераклад і каментары да яго.

Ганарар за публікацыю Новага Запавету ў часопісе працу перадычніць на рахунак дапамогі ў ліквідацыі вынікай Чарнобыльскай аварыі—№ 700073 Беларускага рэспубліканскага Жылсанцбанка.

Анатолій КЛЫШКА

Новы Запавет Господа нашага

Іусуса Хрыста

Паводле Мацвея Святое Дабравесце

Раздел 1

РАДАВОД ІСУСА ХРЫСТА

1 Кніга радаводу Іусуса Хрыста, Сына Давідавага, Сына Аўраамавага.

Лук. 3.24

2 Ад Аўраама нарадзіўся Ісаак, а ад Ісаака нарадзіўся Якаб, а ад Якаба ж нарадзіўся Іуда Іго браты;

Быц. 21. 2.

25, 26; 29, 35.

3 Ад Іуды ж нарадзіліся Фарэз і Зара, якіх спарадаіла Фамар, а ад Фарэза нарадзіўся Эсром, а Эсрома ж нарадзіўся Арам;

Быц. 38, 30; 46, 12.

Руф. 4. 18. 1 Пар. 2, 5.

4 Ад Арама ж нарадзіўся Амінадав, а ад Амінадава нарадзіўся Наасон, а ад Наасона ж нарадзіўся Салмон;

5 Ад Салмона ж нарадзіўся Ваоз, якога спарадаіла Рахава, а ад Ваоза нарадзіўся Аўід, якога спарадаіла Руф, а ад Аўіда ж нарадзіўся Ясей;

Руф. 4. 21. 1 Пар. 2, 11.

6 Ад Ясея ж нарадзіўся цар Давід, а ад цара Давіда нарадзіўся Саламон, якога спарадаіла былья Урмевая жонка;

І пар. 17. 12. 2 Цар. 12. 24.

7 Ад Саламона ж нарадзіўся Рававам, а ад Рававама нарадзіўся Аўія, а ад Аўія ж нарадзіўся Аса;

Цар. 11. 43; 14, 31;

15, 8. 1 Пар. 3. 10.

8 Ад Асы ж нарадзіўся Ясаф, а ад Ясафа нарадзіўся Ярам, ад Ярама ж нарадзіўся Азія;

9 Ад Азія ж нарадзіўся Яафам, а ад Яафама нарадзіўся Ахаз, ад Ахаза ж нарадзіўся Езекія;

10 Ад Езекія ж нарадзіўся Манасія, а ад Манасія нарадзіўся Амон, ад Амона ж нарадзіўся Іасін;

4 Цар. 20. 21.

1 Пар. 3. 13.

11 Ад Іасін ж нарадзіўся Якім, а ад Якіма нарадзіліся Ехані і яго браты, пад час вавілонскага высылкенія;

4 Цар. 23. 34; 24.

6. 1 Пар. 3. 16.

2 Пар. 36. 4.

12 Пасля ж вавілонскага высылкенія ад Ехані нарадзіўся Саламіль, а ад Саламіля нарадзіўся Зараўаль:

4 Цар. 24, 15. 1 Пар. 3, 17.

2 Пар. 36. 8. Езд. 3. 2; 5, 2.

13 Ад Зараўалья ж нарадзіўся Аўіуд, а да Аўіуда нарадзіўся Елікім, ад Елікіма ж нарадзіўся Азор;

14 Ад Азора ж нарадзіўся Садок, а ад Садока нарадзіўся Ахім, ад Ахіма ж нарадзіўся Елуд;

15 Ад Елуды ж нарадзіўся Елеазар, а ад Елеазара нарадзіўся Матфан, ад Матфана ж нарадзіўся Іакав;

16 Ад Іакава ж нарадзіўся Іосіф, муж Марыі, ад якої нарадзіўся Іосіф, называны Хрыстос.

17 Значыць, ёсць пакаленінъ ѿ Аўраама аж да Давіда—чытнарціца пакаленінъ, і ад Давіда аж да вавілонскага высылкенія—чытнарціца пакаленінъ. і ад Давіда аж да вавілонскага высылкенія—чытнарціца пакаленінъ. і ад вавілонскага высылкенія аж да Хрыста—чытнарціца пакаленінъ.

НАРАДЖЭННЕ ІСУСА ХРЫСТА

18 Нараджэнне ж Іусуса Хрыста было так. Пасля зарумы Яго Маці Марыі з Іосіфом, перш чым сышліся яны, выявілася, што яна мае ў лоне ар Святога Духа.

Лук. 1. 27.

19 Іосіф жа, Яе муж, быўшы спрадвідальнік і не хадеў зныцілаві Яе, намерўшы ўпогат адпүсціць Яе.

20 Калі ж ён падумаваў гэта, вось прыйшоў у сіне да яго Аней. Гасподні, кажуць: Іосіфе, сыне Давіду! не бойся прыніць Марыю, сваю жонку; бо зароджанне ў ёй ёсць ад Святога Духа.

21 Народжэнне жа Яна Сына, і дасягненіе Іисуса, бо Ені забіў Свой народ ад яго граху;

Лук. 1. 31. Дзеян. 4. 12.

1 Іаан. 2. 2. Рым. 3. 24.

22 А ёсць гэта сталася, каб спраўдзі-

лася сказанне Госпадам пра прарока, які кажа:

23 «Вось Дзялчына значе ў лоне і народзіць сына, і дадзіць імі Яму Эмануілу, што ў перакладзе азначае: з намі Богъ».

Іс. 7. 14.

24 Іосіф жа, збудзіўшыся ад сну, зрабіў, як згадаў яму Аней Гасподні, і прымыў ён жонку сваю;

25 Ды не збліжайся з ёю, аж пакуль нарадзіліся Яна Свягі Сына першароднага; і ён даў імі Яму: Іесус.

Лук. 2, 21.

Раздел 2

МАГІ З УСХОДУ ПАКЛАНЯЮЩА ХРЫСТУ

1 Калі ж Іусус нарадзіўся ў Віфлееме ѹдэйскім у дні цара Ірода, вось магі з Усходу прыміші ў Іерусалім,

Лук. 2, 6.

2 Каічучы: дзе народжаны Цар Ізраільскі? бо мы бачы, што ўзыході Іого зорка, і прыміші пакланіні Яму.

Лік. 24, 17. Іс. 60, 3.

3 Пачу́шы ёгі гэта, цар Ірад устрыміўся і ўвесі Іерусалім з ім.

4 І, сабраўшы ўсіх першасцявароў і народных книжнікаў, пытавы ў іх: дзе належыць нарадзіцьца Хрысту?

5 Яны ж сказали иму: у Віфлееме ѹдэйскім, да бы паслана працяг прарака:

6 «Ты, Віфлеем, узядзіні Лудава, ани не наіменшае сирод галубоўных Лудавых гародоў, бо з цыбе выйдзе Правадыя, Які будзе кіраваць народам Майм ізраільскім».

Міх. 5, 2.

Іаан. 7, 42.

7 Тады Ірад упогат пакланікага матагу і дакладна вывіедаў ад іх час, калі пакланяліся зорка.

8 І, паслаўшы іх у Віфлеем, сказаў: ідзіце, дакладна разведайдце пра тое Дзіцяціцца, а іх толькі зондзецце, накажыце мі, каб і я, пайшоўшы, пакланіўся Яму.

9 Яны ж, вислухаўшы цара, паслышилі, што зорка, узходзік якой быны яблыкі, падышла зорка.

10 Угледаўшы ж зорку, яна ўзрасіла вельмі вілікай радасцю.

11 І, увайноўшы ў дом, яны знайшлі Даціцікту з Марыяй, Яго Маці, і, супашы, пакланіліся Яму і, раскрыўшы свае скарбы, паднеслі Яму дары: золата, ладан і смірну.

Пс. 60, 6.

Евангеліст Маркей. Фрагмент Царської брами Руфускан царкви у Віцебску. Древа, паліхром, кінець 1890 р.

12 І, атрымаўшы ў сне засцярогу не вяртада ізраїльца да Ірада, яны ѹшаю дарогаю адышлі ў сваю краіну.

ІОСІФ і МАРЬЯ УЦІКАЮЦЬ У ЕГІПЕТ

13 Калі ж яны адышлі, вось Анёл Гасподні прыходзіць у сне да Іосіфа, каічум: уставай, вазьмі Дзісятку і Маці Яго, і ўцікай у Егіпет, і будзь там, аз пакулю ў скаве табе; бо Ірад збіраецца шукаць Дзісятку, каі загубіць Яго.

14 І, устаўши, ён узў Дзісятку і Маці Яго ѹчоючы і адышло ў Егіпет.

15 І быў там аж да Ірадавай смерці; каі спраўдзілася сказаное Господам пра прарока, які каік: «З Егіпта па-кликаў Я Сына Свайго».

Ос. 11. 1.

ІРАД ЗАБІВАЕ ДЗЯЦЕЙ

16 Тады Ірад, убачыўши, што магі насыляйці з яго, вельмі разгневаўся і насладаў выбіць усіх хлопчыкаў у Віфлеееме і в усіх яго ваколіцах з двух гадоў і ніжэй згодна з часам, які дакладаў на выведаў ад магаў.

17 Тады спраўдзілася сказанае пра прарока, які каік:

«Голос у Раме чуваць, плач і ламант, і смара вілкіам, Рахіль аплаквае сваіх сыноў; не хоча сушечыцца, бо на-мае іх».

Іер. 31. 15.

ІОСІФ і МАРЬЯ З ДЗІЦЯТКАМ ВЯРТАОЦДА З ЕГІПТА

19 Калі ж памёр Ірад, вось Анёл Гасподні прыходзіць у сне да Іосіфа ў Егіпец,

20 Каічум: уставай, вазьмі Дзісятку і Маці яго і ідзі ўзъямлю Ізраільскую; бо памерлі тяя, што шукалі душы Дзісяткі.

21 І ён, устаўши, узяў Дзісятку і Маці яго і прыйшоў да ѿзъяма Ізраільскую.

22 Але, пачуўши, што ў Іудзеві царніце Архелай замесці Ірада, свайго бацькі, пабягнуў туды ісці; ды, атрымаўши наказ у сне, адышоў у краі Галілеіскі;

23 І, прыйшоўши, пасліўся ў горадзе, які называецца Назарэт; каі спраўдзілася сказанае пра прарокаў, што Яго назавуть Назарэем.

Судд. 13. 5. Іс. 11. 1—2.

Раздел 3

КАЗАНЬ ІААНА ХРЫСЦІЦЕЛЯ

1 У тым ж дні прыходзіць Іаан Хрысціцель, навучаючы ў пустельні Іудэйскай

Мар. 1. 4. Лук. 3. 3.
Іаан. 1. 28. Дзені. 13. 24.

2 Каічум: пакайцеся; бо наблізілася Царства Небеснае.

3 Эта ж пра яго сказанае пра Ісаю, прарока, які каік: «Вокілі праведнікаў пустельні: падрэхтуйце дарогу Гасподні, простирамі зрабіце стежкі Яго».

Іс. 40. 3. Мар. 1. 3.
Лук. 3. 4. Іаан. 1. 23.

4 Сам ж Іаан меў на сабе вопратку з вярблоджнай воўны і скрутины, пояс на паясицы сваі; сплажыў яго быў саранча да дзікі мёд.

Мар. 1. 6.

5 Тады выходаў да яго Іерусалім, і ўсіе Іудзеві, і ўсіе Над'ірданне;

6 І хрысціліся ад яго ў Іадране, вы-значыў свое грехі.

7 Але, убачыўши шмат фарысеев і садукеў, што ішли да яго хрысціцца, казаў им: гадзючы выпадлі, хто пад-вучыў вас уцицца ад будучага гнезда?

Мацв. 23. 33. Лук. 3. 7.

8 Вось стварыле годны плод пакани-ни;

9 Ды не думайце казаці самі себе: «бáцькá ў нас Аўраам»; бо кажу вам, што Бог можа з эгата каменія ства-рыцы сыноў Аўрааму.

Іаан. 8. 39. Дзені. 13. 26.

10 Бо ўжо і скерка прыкладзена да коронаў дрэзу: кожанская дрэза, што добра-гра плоду не родзіць, будзе высечана і ўкінута ў агонь.

Мацв. 7. 19.

11 Я хрышуць вас увадзе на пакани-не, але Той, Хіс іздэ ў мною, майдан-шы за мене: я не годны панесці Яго сан-далю; Ен вас ахрысьціць у Святых Ду-ху і агні;

Мар. 1. 8. Лук. 3. 16.

Іаан. 1. 26. Дзені. 13. 5. 2. 2.

12 Яго веялка ў руце Яго, і ён піль-на перачысціць Свой ток і збрэз Сваю штанці ў засек, а мякіну спаліць у не-згасалінага агні.

Лук. 3. 7.

ХРЫШЧЭННЕ ІСУСА

13 Тады прыходзіць Ісус з Галілеі на Іадран да Іаана — хрысьціца ад яго.

Мар. 1. 9. Лук. 3. 21.

14 А Іаан запірочыў Яму, кажуучы: я павінен хрысьціцца ад Цібе, а Ты прыйшоў да мене;

15 Ісус жа, адказаючы, сказаў яму: дазволь якрап ціпэр; бо гэтая належаць нам выконваць ўсё, што справядлівае. Тады ён уступіў Яму.

16 І, хрысціўшыся, Ісус выйшаў адразу з вады, і весь расцініўшы Яму наябёсі і ўбачыў Духа Божага, што съ-ходзіў, інбы голуб, і спускаві на яго;

Мар. 1. 10. Лук. 3. 21.

Іаан. 1. 32.

17. І вось голас з наябёсі каіца: гэта Мой Сын любіўшы, якому Я спрыяю.

Мар. 1. 11. Лук. 3. 22.

Іаан. 5. 37. 2. Пат. 1. 17. Кал. 1. 13.

Раздел 4

Д'ЯБАЛ ВЫПРАБОУВАЕ ІСУСА

1 Тады Ісус быў заведзены Духам у пустельню, каі д'ябал выпрабаваў Яго.

Мар. 1. 15.

2 І, прапасціўшыся, сорак дзён і со-рак нарадзе, нарашы адчуў голуд.

3 І, падстуپіўшы да Яго, сланкунік сказаў: калі Ты Божы Сын, скажы, каб эгате каменіе драбіліся хлебамі.

4 А Ен у адказ сказаў: напісаны: «не ахле адним будзе жыць чалавек, але ахле кожным слове, што ўжохідзіць з Божкім вусіні».

Друг. 8. 3. Лук. 4. 4.

5 Тады бірз Яго д'ябла ў святы горад і стаціц Яго да краіны святых,

6 І каіжа Яму: калі Ты Божы Сын, кінься ўніз; бо напісаны: «Свам Амéлам даручыці Ел Цібе» і «на руках па-нисць Цібе, каі ад каменія выпадкам не спатыкну Ты свае ногі».

Іаан. 9. 11—12.

Лук. 4. 10.

7 Ісус сказаў Яму: напісаны япиц: «не выпрабоўай Господа Бога сваёй».

Друг. 6. 16. Лук. 4. 12.

8 Зной бірз Яго д'ябла на вельмі вы-скончную гару і пакашае Ісусу ў Святых Ду-ху і агні;

9 І каіжа Яму: гэта ўсё дам Табе, ка-лі, упаўши, паклонішся мне.

10 Тады каіжа Яму: амдзі, са-тана! бо напісаны: «Госпаду Богу свай-муту будзе пакланіцца і Яму аднаму буд-дзес служыць».

Друг. 6. 13; 10. 20. Лук. 4. 8.

11 Тады д'ябла пакідае Яго; і вось Айені прымстуілі і служылі Яму.

ІСУС ВЫБІРАЕ ДЛЯ СВАІГО ПОБЕІТУ КАПЕРНАУМ

12 А Ісус, пачуўши, што Іаан зня-волены, адышоў на Галілею.

Мар. 1. 14. Лук. 4. 14. Іаан. 4. 43.

13. І, пакінуўшы Назарэт, прыйшоў і пасліўся ў Капернауме прымор-скім, на памежжу Завулона і Нефаль-ма;

14. Каі д'ябраўдзілася сказанае пра Ісаю, прарока, які каі:

15. «Зімія Завулона і зімія Не-фаль-імава, на прыморскай дарозе, на той бок Іадрана, Галілеем альчишчы!»

Іс. 9. 1—2.

16. Народ, што сядзе ў цэнтры, убач-чыў вілкія святыя, а тым, што сядзіць у краіне смяротнайа цене, уышло свят-ло.

ІСУС РАСПАЧЫНАЕ КАЗАНЬ І ВЫБІРАЕ САБЕ ПЕРШЫХ ВУЧНИЯ

17. З таго часу начаў Ісус наўчань-каізь: пакайцеся; бо наблізілася Цар-ства Небеснае!

Мар. 1. 15.

18 Праходзячы ж каля Галілейскага мора, Ей убачыў двух братоў: Сімона, названага Пітром, і яго брата Андрэя, што заклівалі сетку ў мора: былі ж іныя рабадовы;

Мар. 1, 16.

19 I каля ім: Ідае за Міною, і Я зраблю вас лаўкамі людзей.

20 Яны ж адразу, пакінуўшы сеткі, пайшлі за ім.

21 I адтуль, ідучы далей, убачыў Ен іных двух братоў: Яакава Зеведзеева і яго брата Іаана ў чауне з Зеведзеем, іх бацькам, калі іныя папраўлялі свае сеткі; і заклікаў іх.

22 Яны адразу ж, пакінуўшы човен і сваёга бацьку, пайшлі за ім.

Прапаг будзе.

ПЕРШАЕ ІСУСАВА ПАДАРОЖКА ПА ГАЛІЛЕІ

23 I хадзіў Ісус на ўсход Галілеі, на вручкоў іх у сінагогах і адвячоўцаў Дабравесце Царства, і вылечваючы ўсялику хваробу і ўслыхаўшы немаў на родзе.

24 I разышлася вестка пра Яго на ўсход Сірыі; і прыводзілі да Яго ўсіх немоляг, што царпілі ад розных хвароб і пакут, і апантаніх, і лунатыкаў, і спарализаваных; і Ей вылечваў іх.

Мар. 6, 55.

25 I ішлі за ім вілікі на тоўсты ў Галілеі, і з Дасецыігарадоў, і з Іудзеі, і з Зайядрання.

2. 1. Магі належалі да жрацоў усходнінага культа. Добра зналіся ў медыцыне, прыродазнаўчым науках; верылі ў астралогію, г. зи, тоша па зорках можнаў даты наперад, што будзе: што лёс чалавека вызначаеца зоркай, пад якой ён нарадзіўся, і г. д. Тлумачылі сны. З-за сваіх гаемых ведаў былі ў вялікай пашане на Усходзе.

2. 2. Грэцкі тэкст дазволіле пераклаксі яшчэ і так: «мы бачылі Його зорку на ўсходзе».

2. 3. Ирада, якога рымляне называли царом Іудзеі і які быў сыном Іудзейскім і арабам, яўрэі не прызнавалі за сапраўднага цара, лічылі яго выскакам іншага царства. Трэба згадаць, што Іудзейскім і арабам не было нічога спаўненага, але ўсе ўспыхнулі ў сінагогах, жонкі, як мешчані, трох сваіх сыноў і інші. Таму і трохвясёлую ёнечку Ерусламу, да борада ведаў, што можна чакаць ад Ірада, які праучыў, што яго трон у небесах.

2. 4. Мажлівы пераклад: «і вось зорка, якую бачылі іны на ўсходзе...»

2. 11. Золата—дар цара. Ніхто не мог падысці цара без падарунка, а золата лічылася царом сірод металу.

Ладан—дар святіты. Пахні ладан шырокі ўжывалі пры набажэнствіах, ахвярапрыношэннях і г. д.

Сірна—тара, хто павінен памерці. Гэту духмінную мазь, добра юдому ю на Усходзе, выкарыстоўвалі пры бальзамаванні набожычкай: яна перасцерагала цела ад гленія.

Такім чынам, славі дарамі магі былі на перадзе свядчылі, што Ісус Хрыстос будзе сапраўдным Царом, сапраўднымі Першасвятаратом і наўяўлікамі Заўсам людзей—асуджанымі на смерць, гэты Богамалавак адлюстраваў смерці.

2. 23. Назарэт знаходзіўся на поўдні Галілеі. Паблizu ад горада разлеглася Мікнейскае возера, якое было вадой для паселішчаў. Ту ж на перадзелаке быў і дарога з Дамаска ў Егіпет—ароні і наўяднічаніх землях, якіх вадой быў ракоў Гароў таго часу. Была яшчэ дарога ад Акры на ўсход з яе бысцімі камянінамі з шоўхам і рознымі прыкрасамі да прыпраўы.

Такім чынам, Ісус рос у горадзе, паблizu якога праходзіў самі розныя паселішчы і здаказы.

3. 7. Фарысэ—самадзярні, старавары прыхільнікі закону, але самаўпўненныя: не бачылі сваіх грахоўніц і пітальніцы толькі закон.

Садукэ—рэлігійны лядз, якія, аднак, адмаўлялі існаванне ангелў і іншых духаў, а таксама пудуў, не верылі ў ўнаскрэсенне; адмаўлялі ўсё звышнатуральнае.

3. 9. Тут адгудуваецца пераклік арамейскіх слоў—банай (сыны) і абанай (каменіе). Іхні прапране тых, што лічылі сябе блізкогашымі толькі з-за таго, што іныя належаць да Аўраамавай родзе.

3. 11. Панесці сандалі (абутак)—быць работу слугою.

3. 11. Тут маецца на ўзвеце агонь Майсееўага суда, што спальвае «мікіну», г. зи, што здзяліла не хочуць пакланіцца. Агонь у Стырым Запавеце сімвалізуе амальнічэсць.

3. 16—17. Калі ў Стырым Запавеце толькі адчуваеша, то тут упершыню выразна выступае Святая Тройца: Дух апукнаецца на Сына, і ў той жа час з нябесаў чуваша голас Бацькі: (Бог—Бацька, Бог—Сын, Бог—Дух Святы).

3. 17. Такім чынам, ужо ў час хрышчэння Господ падтрымлівае ўсё, што Сын будзе касці і рабіц.

4. 2. Лік «сірак» абазначае перыяд выправлабання перад днімі збавлення (згадайма таксама працяглісць Вялікага посту ў праваслаўных і католікіў).

4. 3—4. Хрыстос такім чынам адмаўляецца прыцягнучы людзей абязцянем матэрыяльных даброў («хлебы»).

4. 5. Святы горад—Іерусалім.

4. 5—7. Хрыстос адмаўляецца прыцягнучы людзей абязцянем пуду. Няма сенсу наўмысна, без усялікай патрэбы, ставіць слёд пад небескую, спадзечысці, што Бог утратуе.

4. 8—10. Хрыстос упэўнены ў том, што зло нельга адолець, калі ідзеши на розныя камарыцісі з ім.

4. 25. Дэсертаградоў (Джалапі)—сама дэсерті гарадоў, размешчаных за выключэннем Сырафала, за Іарданам. Жылы там пераможца юзычнікі. Евангеліст такім чынам подкрэслівае, што да Ісуса Хрыста ішлі людзі з усіх краёў свету.

Пра чалавека, імя якога стаіць у назве гэтага Евангелля, відома наўштам. Ен быў падесціскі лўбрай. Як некаторыя лудзе, меў іншы і другое імя—Левін. Прачаваў аборышчанікам поўдні, што за іго ненавідзелі людзі.

Расказваещацца, калі Хрыстос наўлікай Маціею, што быў пры зборы пошлі, той як сядзеў, так устаў і з радасцю пайшоў за Хрыстом, пакінуўшы ўсё, апрош свайго піара. Маціеў быў глубока адукаўаным чалавекам—сама слуда мытніка вымагала гэтага. І скоры Ісусавым вучынам—дванаццаці апостолаў (блізкісць іхніх быў простымі рыбакамі)—вылучыўся тым, што добра валаўдзі писъмовы словам і запісі вучыненія Хрыста. І калі, скажам, з Евангелля паводле Марфы перад намі найболей разгроміўшы жыццёвымі дарогі Ісусавы, то з Дабравесце паводле Марфы наўлікай пачаўся сутыніца Хрыстовага вучыння, узаемавопыль Старога і Новага Запавету.

«Кінга радиў» Хрыста складаўся евангелістам на ўзор стараазаранетных радиадаў і пісаніе, што Ісус—сын цара Даўда. Такім чынам падкрэсліваецца пераемнасць між думгамі Запаветам і месіяністамі Іесуса. Іхні які быў абісаны Богам. Месяц павінен быў быць «сінім», г. зи, націпадам Давідавым. І тут была не токмо важная кроўніца, як прававы статус: тое, што Ісус прыняты да Давідавага роду.

У гэтым тэксе замест прынятага тут у перакладзе ад (аго) нарадзіўся» скроў ужыты семітнічны выраз «эзінніс» (нарадаў), які абазначае пахожанне на паселішчах народу.

У радиадава выразна выступаюць імёны жанчын, што не ў традыцыйных лудзейскіх радиадаў, но на жанчынныя гледзелі не як чалавека, а як на рэч. У тадынічнай ранічине малтавілі дзяяўляла Богу за тое, што не стварыў яго юзычнікі, рабоў ці жанчынам. Да таго ж, Руд не лўбрыйка, а маўзіціна. Рахава—хананіеніка, паводле Старога Запавету, ды яшчэ і блудніца. Такі радиад відзяўляе, што для ўсёгуральнай любові Божай іхнія не іудзея, не эліна, Бог амёл цікалінка не толькі праведна, а і грешніка.

1. 16. Ісус—гэта грэцкі пераклад пашыранага лудзейскага імя Ешуа, якое азначае: Господ—гэто забвение. Хрыстос—грачкае слова, якое азначае тое са мае, што як лўбрыйка. Месяц, г. зи, Памазанік, асвяченны святым алімпічным памазанінам. Так называлі людзі, пасвяченых на служэніе Богу (прафесія, дарос).

А таксама абісанага ў Стырым Запавеце збўйці. Ісус—чалавек або імя Господа. Хрыстос—афіцыяльна. Памазанік Святым Духам. Ісус зрабіўся Христом-Памазаніком.

1. 18. Заручыны, якія цінгіліся год, у іудзеў пельні было так проста, без разводу, спынцы па разглядзалася па прывесці Марфы ў свой дом.

1. 19. Іосіф у сваіх сіравідлівасці зусім не пададраваў віны Марфы, таму і хачеў «употай адпісць Яе», каб не была пакарана паводле Майсееўага закону.

1. 20. Стары Запавет крытычна стаўся да сноў. У Новым Запавеце сны адрозніваюцца тым, што іныя не алегарычныя, а павучальныя: прыходзіць Бог, анёл ці чалавек і дае наказ, што треба рабіць.

Да юбілею Францыска Скарыны

Скарына і прававая культура Беларусі

Прававая культура беларускага народа, што вырастала з адзінага корана славянскай старажытнай культуры, захавала вільную сладкую, створану на працугу шматвякую гісторыю. Прававыя нормы, выпраўляванные з глыбокай старажытнасцю, адзначалі пачатак старадаўніх, а пісці і іншымі памежніцтвамі — яе падзеі. На падзеях беларускай прававой культуры аказаўся ўздзеленне і праваў іншых сістэм, у прытварыцца нормы царкоўнай права (рускі-візантыйскай і царкоўнай католіцкай).

Да першай паловы XVI ст. прававая культура Беларусі группавалася на традыцыі і звычайнікі праве, хоць ужо быў значны запас пісаных законак і іншых юрдычных актаў. Заканадаўчыя акты ствараліся ў асноўным на базе кадыфікациі і прыстасоўвання норм звычайнай права да новых сацыяльно-еканамічных умбоў, што сведчыла аб зараджэнні наявуковага аргументаванні і аргументацыйнай норм, уніфікацыі правы-доказаў.

Систематyzация норм права і стварэнне значных заканадаўчых актаў у Віленскім княстве Літоўскіх асацыялів актывалізацца ў XVI ст., калі былі выдадзены Статуты Віленскага княства Літоўскага 1529, 1566 і 1588 гг.

Аснову гэтых Статутаў складалі нормы старажытнага звычайнага права і раней вы-

дадзенныя заканадаўчыя акты. У Статутах замацаваліся і новыя прававыя нормы, у аснове якіх былі развіціе эканомікі і востраі ѹздалічынні барацьбы гуманізму і Раффарманы з сродніевяковай царкоўнай і ѹздалічынні У-гэта барацьбы, пачынаючы з месца заміліні Ф. Глебера і М. Гусоўскага. М. Глеб (Mihail Tышкевіч), С. Езанін і іншыя працах яны выкладалі праграсіўны ідэй, наіправаваныя супраць біспір'я простых людзей, рэлігійнай фанатызму і царкоўнага касмапалітизму, пад прыкрыцым якога вилася якімешкі і польскіх феадалаў.

Ф. Скарына прымаў актыўны ўзел у расправоўцы і рэдагаванні Статута 1529 г., які стаў першым у Еўропе зборам закону, створаным на аснове місцовых прав. У Статут уваходзілі нормы дзяржаўнага, адміністрацыйнага, грамадзянскага, сімейнага, земельнага, крыміналнага, судова-працесуальнага і іншых галін права. Прававы ідэй Ф. Скарыны жывітвонна ўльмвалі і на падзеях рэформацыйнага руху ў Віленскім Літоўскім. Так, разделы аб дзяржаўніцтве (народным) «сунеронігіце»—наслупах царкоўнаму касмапалітизму, аб патриманізме і роўнасці права для ўсіх дзяржавы і ўсіх людзей уважалі як самастойніх часткі не толькі ў Статут 1529 г., але і ў наступных Статутах. У прадмове да кнігі «Юдаіфа» Ф. Скарына пісаў: «Понеже от прыроженых звері, ходящие в пустыни, знають ямы

своі; птицы, летающи по воздуху, ведають гнезда своя; рыбы, плавающие по морю и в реках, ведают виры своя; пчёлы и тыквы добродетельность ульев своих и цветов и пестиц, из которых зреют и созревают плоды и цветы, могутъ видеть и чувствовать, а интеллигенты, могущіи думать, размножаться. У-гэта патриманімъ, што грунтуетца на родзільніці або этнічні, на географічні і дзяржаўні на-палітичні асноўні, алюстрравана У-3-м артыкуле троціні раздела Статута 1529 г. Адстойваваніе дзяржаўнага суверэнітета замацавані і ў 1-м артыкуле таго же раздела. Ф. Скарына прытрымліваўся ідэі варшынства народа ў дзяржаўстве і практаваць часці. Ен лічыў, што «права землякі» сякі единіці каждый народ са сваімі старейшинамі уваходзілі суть подле, які сякі им належеці виделі быті» (с. 95). Абвічыненне ідэі аб такім родзе народу ў феадальнай Аўгустінічнай агульной працэсе і спрадвільстві было начавана, супраць феадалаў, практаваць часці. Так, у 2-м артыкуле троціні раздела Статута 1566 г. была норма, у якой гаварылася, што гасудар забавіваеца «всіх сінечых і панов раб, як духовых, так і свецкіх, и всех врадников земских и дворных, панов духорубовых, шляхты, рыцарства, мещане и всіх людей посполитых у Великом княстве Літоўскім и во всіх землях таго панства нам захваты при свободах вольностях християнскіх, якіх они, яко люде вольные, вольно обираюць из стародавна из веичных своих працдов собе панов і господарей великих князей літоўскіх». Аднак практикы гэтага выконваліся, і прыстыя людзей падданічнікамі ў феадальнай дзяржаве не карысталіся.

Думка пра варшынства народа, пра народны суверэнітэт гучыць і ў словах аўтара, што «справа всякого собрания людскога (у тым ліку і дзяржавы). —Я. Ю.) и всягі народа, еже верою, соединением ласкі і згодою посполитою доброс помножено бывет» (с. 62). Наводзілі Скарыны, толькі тыквы дзяржаўны або гардзі, якіх грамадзянінамі не дадавалі паслужыць, склонілі інтэрсы, могучы добра, размножавані. У працах Скарыны для вальчання дзяржаўных юрыдычніц танкі выразы, як «посполяць добро», «отчина своя», «собрание людское», і юшчы, на якіх адлюстроўваны народны элемент, і не супрацівяца пашырэнню той час слова «пакіство», «князьство».

Абвічычнікі новыя ідэі замацаваністу, Скарыны лічыў, што закон павінен быць постынічы, спрадвільстві, можны, потребні, покіточны подле прыроженія, подуг обячыў, землі, часу і месту прыложій, явіні не има в себе закрытости, но к пожыццю единіці человека, но к посполітому добром народніці» (с. 95). Ідэя адбора працэсе і спрадвільстві быць начавана, супраць феадалаў, практаваць часці. Так, у 2-м артыкуле троціні раздела Статута 1566 г. была норма, у якой гаварылася, што княрсы наслеўніцтву і адпавядзіць звычай, часу 1 месцы. Ен адхіліў дамагані ду хавенства на пашырэнне норм рымскага ці візантыйскага, польскага ці імянечнага права. Ідэя аб патриманіе маскоўскага права, заснаванага на звычайніх праве і судовы адміністрацыйнай практикы, і аб адзінстве права для ўсіх людзей адлюстроўваны ў Статуте 1529 г. Так, у 9-м артыкуле першага раздела было запісаны: «які всі посполітые народы, та вісічы, і бе, якіх з котрого роду народы, або стану быті бы, роню а ўсіх постайнамі тым пісаным правам мають суджоны быті». Абвічыненне ў Статуте роўнасці ўсіх людзей перед законам не адпавядала реальності, паколькі самі законы не былі роўныя для розных класаў і саслоўяў.

Скарыны лічыў, што права треба размі-

2-я прэмія: П. Лун.

3-я прэмія: А. Арцімовіч,
В. Бялянін.

Захоўчынічальная прэмія:
А. Дранец, А. Камлюк.

Захоўчынічальная прэмія:
В. Занковіч, В. Руцкі, Р. Кожкін.

**3 ВЫСТАУКІ
КОНКУРСНЫХ
ПРАЕКТАЎ
ПОМНІКА
ФРАНЦЫСКУ
СКАРЫНЕ
У МІНСКУ**

жоўтвайца на натуральнае і пісаное. А натуральнае права ўласціваю кожнаму чалавеку ў робкай ступені, і кожны ім надзелены ад нарадзіння, незалежна ад класавай і са-слойнай прыналежнасці. Пісаное права ён дэліліў на божае, царкоўнае і земскіе. Земскае ж трактаваў у залежнасці ад грамадскіх адносін, якія регулювалісь пубымі нормамі. Так, падзел земскага права ён вынёс на ўвагу, што земскіе права ў залежнасці ад грамадскіх адносін, якія регулювалісь пубымі нормамі.

Але ў агульнай вонкі ўзгадаў, што земскіе права...

Хакантаўшчына, што бажае і царкоўнае права беларускіх асветнікаў стаўші на другое месца пасля натуральнага. «Закон же написанный или от бога есть данный, яко суть книги Моисеевы и святого Евангелие, или от людей установленный, яко суть правила светоты отец, на сборах поисписаны, и права земская» (с. 93—94). Факт пастаноўкі на першое месца натуральнага права раней кананічнага і Бібліі следычны ад гуманістичных поглядаў Ф. Скарыны і яго валадунства. У першыя федэральныя тэорыя натуральнага права была ўзбяднай забой, накіравана супраць слаблойнай народнасці і прыгнёты простых людзей.

Земскія права Скарыны падзялілі на паспаліце, што ўключала ў сябе нормы грамадзянскага і сямейнага права, міжнароднае, якое ён называў «языческое, от многих убо языков усъхвалено есть» (с. 96), дзяржаўнае і кримінальнае (царскае), «прицерское или военное, еже на войне соблю-

даемо бываеть» (с. 97), гардаское, марсکое і гандлівое (купеческое).

Такі падзел садэйнайчай разніцю не толькі прававой тэорыі, але і кадыфікацыйнай практыкі. Падобная класіфікацыя была выкарыстана пры падрыхтоўцы Статуту 1529 г. Адмежаванне земскага права ад божага і царкоўнага месца глыбокі тэарэтычны і практычны сэнс, бо не дазволіла дзеяўніцтва ўзменшэння ўзаканадаўчую дзеяйніць і судовую прынтыці.

Грамадска-палітычныя і прававыя ідэі ў Беларусі, апрашоцца па стараінскіх прававых традыцыях, у XVI ст. узбагаціліся новымі тэарэтычнымі і практычнымі палажэннямі. Былі атребашчыны права, абавязацельствы, структура і кампетэнцыя органу дзяржаўнай улады. Заканадаўчая амбіжоўвалася ўзлада гусудара (вілікага князя). Гасудар абавязаўся захоўваць права Віленскага княства, тэртыяріяльную ціласнасць дзяржавы, не дапускаваць чужеземцаў (асадлівілікай) на пасады і не даваць им маёмасць, прытрымлівацца ўсіх старых законуў, а новыя дадаваў толькі са згоды сейма або нароўнай рады.

Новыя праваўнікі ідэі знайшлі заканадаўчэ замацаванне ў Статутах 1566 і 1588 гг. Абінчыліся працаванія норма, якая гарантавала перацірпімасць, у той час як у Захадній Еўропе здараўляліся разлігійныя войны. Упершыню установіўвалася кримінальная адказанасць шляхты за забойства простага чалавека, амбіжоўвалася пакаранне паддаткай да 16 гадоў, не дазволілася працаваць вольнага чалавека ў нивою за дзяугі або за злачынства. Прадугледжвалася пашырэнне праваў на феадальнае землеўладанне ў адпаведнасці з буржуазным (неадмежаваным) правам у землю.

Прававая культура Беларусі і Літвы ў XVI ст. займала перадавыя пазіцыі ў Еўропе і апрадвала ў гэтым межы заходніх еўрапейскіх краін.

Язэн ЮХО

«...Людем посполитым к добруму научению»

Нататкі з выстаўкі «Ф. Скарына і яго час»

На небасцяле єўрапейскай культуры і асветы быў Францішак Скарына зэне, як зорка першай вялічыні. І хаты гэтае імя на-зайчыў пісаніца ў гісторыі славянскіх на-радаў, мы ніколі не змоюміся ў поўнай меры аддзялчыць Скарыну за тое, што зрабіў ён для Беларусі, для нашага народа.

Вялікая даследчыцкая літаратура аб дзеяйніці беларускага асветніка ў першадрукарі ад першых звестак, занаванняў якіх пры юнцы вучонага, да сучасных манаграфій і персанальных энцыклапедій складае комплексную, нарадную історыю скрыні-наукаўца, які ўзбудзіў для беларусаў імя Скарыны такім самым святым сімволам, як, скажам, для балгар імёні Кірылы і Міфодзія, упішаннаванне якіх выяві-енца ў агульнаіншыя святыя?

Інша і сёня чалавек з сірадзін адукаціі ведае пра Івана Федарава, які на даруваваў першую рускую книгу ў Маскве з дамагом беларуса Пітры Міціслаўя амаль праз 50 год пасля Скарыны, больш, чым пра сваёй славутага земляка. Занадта добра абышліся націонацыя «малодшым братоў», стаўлінскае кільмю «націонализму» на ўсім, што тычылася нашых святыняў, паслядоўнай палітыкі ўніверсітэтаў, нашай памяці народу. А менавіта для яго, на-рода, «людем посполитым к добруму научению», жыў і сену ў наўе асветы яго сын, Францішак Скарына «из славнага града Польшчы».

Такія думкі прыходзяць у першую частку

пры знаёмстве з выстаўкай «Францішак Скарына і яго час», адкрытай у Дзяржаўным музеі БССР да 500-годдзя з дня нарадзіні першадрукара і асветніка.

Наведальнікі знаёміцца з амаль 400 фо-тадокументамі, рознымі предметамі, стара-друкаванымі і сучаснымі кнігамі, якія ў комплексе ўзнагаўлююць эпоху XVI ст. асвет-ніцкую і эстэтычную думку, краінстванія працды ў Беларусі і Еўропе. Гэта была эпоха Адраджэння, перадахом этапа з сарадніцтвам Скарыны і Міфодзія да новага часу. Перад гледачам — стаўрні-кіяны, гарды, цэнтры ёўрапейскай культуры і асветы, з якімі звязаны жыццёвымі шляхамі Скарыны.

Полацк XV—XVI ст.... Другі і палітычны — і эканамічнаму значэнню горад Віленскага княства Літоўскага, былася стаўліца матутнай Полацкай дзяржавы, якія аспрачылі пірынтыстысці ў славянскім свеце ю Нойгарадзе і Кіева, горад асветніцкі Ефрасінні Полацкай і майстра Лазара Боркі. Тут у самім купце дэсыны паміж 1475 і 1490 гадоў нарадзіўся Францішак. Тут быў атрымаваў звестку прыходу ў тым часе адукуючага Менчу — Кракаўскім універсітэтам, каліску Гу-маністичнага светапагоддзя Ф. Скарыны.

Комплекс матэрыяліў знаменіць з Кракаў-скім (Ягелонскім) універсітэтам. На адным з дакументаў (Метрыцы універсітэта) чыта-

на другім (кнізе випускаў бакалаураў) ба-
чым імя «Францішк з Польшчы». Пад час
навучання Скарыны тут налічвалася 9 ты-
сяч студэнтаў! Шляхецкі юнага дзея ра-
менскі, купцоў, работнага людзі ў лікіс-
тудэнтаў—сведчанне домакратичнай сістэ-
мы асветы ў тым часе.

З 1505 па 1517 г. Ф. Скарына падаро-
ніла на краіну Еўропы, вырачыў фалосо-
фічна-гісторычную працу «Правамадаўства», ме-
дыйную атрымлівае віцэнчыкую
ступень—доктара вольных науک.

На стыгах вісты—партыю славутых
людей—сімвалічнай сіаю: Ілья Гус,
Марцін Лютер, Томас Мор, Томас Мюнцэр,
Эразм Ратэрдамскі, Леонарда да Вінчи,
Мікеланджэла, Мікаіл Калерніер... У іх шэ-
рагу—партыю сучасніцька Скарыны, гума-
ніста Міколы Гусбуска, які пакінуў на-
шчадкам пастынчыні шэдвар—пазму «Песня
прэ Зубра», а дакладней—песню пра радзі-
муш:

Музыка нашых лясоў мілагучысна
строгай
Вуху і сарцу мілей за літаўры і ліру.

Падумы... Стварыша ў Еўропе ўніверсітэт,
да атрымліваў адукцыю студэнты больш
шасці краін Еўропы, у тым ліку і выхадцы
з беларуска-літоўскіх земель. Тут 5 лістапада
1512 г. у храме св. Урбана быў скліканы
на калегія слáдчайных паданскіх дактару
мастактвай мэдцынскай. Вучоныя мушки па-
зволілі вырачыць падары, якія ўважалісь
«вельмі вучонымі»—чашаў, родам з
несколькоў даўкіў крабаў, ліштвы ўзвана
по доктару ў лекарскіх науках. Высокая
камісія дапусціла Ф. Скарыну да афіцый-
ных іспытань, і 6 лістапада ў прысутніцтве
14 прафесараў быў бліскучы адказаў на ўсе
пытаць на мэдцынскіх 1 адхіліў візыказы
яму прэчарані.

9 лістапада быў наладжаны экзамен у
прымусніці 24 прафесараў, на якім Фран-
ціск правіў сібе настолькі слáдчы і дастой-
на, што заслужыў аднадушную ўхвалу ўсіх
вучоных без выкладчыні.

Шматлікія дакументы узнаўляюць нау-
ковую атмасферу тагачаснай Падуі. А са-
мую глобаўнэ—фраска, партрэт Ф. Скарыны
на пале, з аздабленнем з пурпурнай
дрэхой, з якой звязана з гэтым партретом.

Прага... Пачатак беларускага книгадрука-
вання, першага ў гісторыі ўсходніх славян.
Зорны момант у біографіі Ф. Скарыны. Ці
была гэта выкладаная, спансціраваная з'язві?
Не! Кац начынікі пісаць на славянскай
мове, вільні народ і мае вільную гісторыю,
якія ўспылі са староніні ўсю землю...

Прага... Пачатак беларускага книгадрука-
вання, першага ў гісторыі ўсходніх славян.
Зорны момант у біографіі Ф. Скарыны. Ці
была гэта выкладаная, спансціраваная з'язві?
Не! Кац начынікі пісаць на славянскай
мове, вільні народ і мае вільную гісторыю,
якія ўспылі са староніні ўсю землю...

На чэйві злой волі ці агульной неахай-
насці гэты пласт удзілівашэй і парос быль-
нінгом забыті?

Давайце ж апрацюем этую глебу, кац на
её узыплі маладыя нарасткі новага адра-
дзення!

Вось у тыхіх аbstавінах 6 жніўня 1517 г.
нарадзілася першая беларуская друкаваная
кніга—«Ісаіты», адна з кніг «Старога
Запавету». А ўсёго тут на праціцы 1517—
1519 гг. Скарына выдаў 23 кніг, са сваімі
прадворнымі пасліслюбамі пад агульным
надзірніком Францішкам Скориной па славен-
скага Полацька, боту по чи то і людем по-
сплыткам і добруму научніні». Гэта стала
з'язві як асветніцкай, так і глыбока нацы-
нальнай. Дзеяньні Ф. Скарыны падтрымлі-
валі матэрыяльна і арганізацыйна багаты
беларускі гарадканске, у тым ліку беларусы
з Вільні Багдан Ольхаві і Янку Бабіч.

На адным зі сістоды ўісты—стара-
жытнаўшай: планы, помнікі архітэкту-
ры, геральдычных знакаў, «Статут Віленскага
княства Літоўскага», унікальны дакумент
беларуска-літоўскай права, сведчанні, тады
тэова беларускі з аўтографамі афіцый-
нага дзяржавнага і мовы дзяржаўнасці зношэній.

У Вільні, у 1512 г. Ф. Скарына заснаваў пра-
школьную школу на сучаснай тэрыторыі
Савецкай Саюза друкарні. Тут выхо-
дзілі зі «Малай падарожнай кніжыца» (1522) і «Постал» (1525).

Добрае, разумнае зерне культуры было
пасеннае на беларускай глебе. Пад ульямам
Рэфарматаў у нашым краі началі з юніцца
дактары, кнігі на беларускай мове, надру-
каваныя, беларускімі майстрамі.

У Вільні, Тру文科, Нясвіжы, Віцеб-
ску, Орши і многіх іншых гарадах адчыні-
лісь наукаўчыны установы з канкрэтнай
значымым колам агульнаадукацыйных прад-
метаў. Гэтыя школы быўшыя народ, за яго
надзвычайнай дзяржавай, быўшыя хуторы, канчи-
кова забыць, якія дадаўшы ўсе падзейні-
ці даўкі, якія заснавалі адукацыйныя

і наукаўчыны, якія заснавалі адукацыйныя

Іван ЗАГРЫШАУ

У Фондзе культуры

Арганізаваны Беларускі цэнтр
у Віцебску прызначаны асьветнікамі Віцебска-
га аддзяління Савецкага фонду культуры.
А чому б і не? Гасціны горад разгляда-
рам замежных і савецкіх турыстў. Тут
праходзіць Усесаюзны фестываль польскай
песні. Да таго ж Віцебчына—своеасаблі-
вай у гістарычных і атрафічных адносінах
краі.

Цэнтр можна размісціць у аддзялінніх
будынках колішніх Пакроўскай царквы
і Трынітартарскага манастыра: у цэркве
стварыць музейную экспазіцыю, а манастыр ад-
най на майстры студыі доктарыў-пра-
кладнікоў манастыра і рамбэсткі. У двары ан-
самблічнага манастыра будзе кунілон і горады
для адпачынку і кігу. Прыватныя цэнтры добра
было бы стварыць майстры для выпуску
асобынных інструментів і народнай
адзеніні. Віцебчыны, адкрыць залу беларус-
кай кухні, адбываць выставачныя залы і
майстэрні салон па продажу твораў на-
роднага майстэрства.

Шматлікія матэрыялы перададзець цэнтру
для дзяржаўнай і народнай музея, наукаўчы-
мадэтычны цэнтр народнай творчасці, асобны
грамадзянскі цэнтр. Усё гэта і складзі аснову
экспазіціі новай культурна-асветнай устано-
віны.

Стварэнне Беларускай культурнага цэнтра
даследаў магчымасць праводзіць абласні-
чыны сінагогічнай, трактава і іншых народ-
ных рамбэсткі, узміні прыстyk народных
майстэрстваў. Стане дэйсціўнай формай прафесій-
най арэентатаціі молады.

Многія людзі, калекцывы прадпрыемс-
тваў, арганізацый, установы выказали жаданне
прынесьці ў стварэнні мемарыяла ахвя-
рам масавых рэпресій у Курапатах. Урад
распублікі ўзў ён сібе фінансаванне будаў-
ніцтва. Неўзабаве будзе аўтадэйсцтвіе конкурсу
на лепшыя праекты помнікаў. Пры Мінскіх
радзікам аддзяліненіі Савецкага фонду культуры
адкрыць рэспубліканскі конкурс на
найлепшыя праекты помнікаў на памежніцтве
702903. Менавіта на яго пералічы-
ваюцца трохі прадмэствісткі, асобных
грамадзян і сродкі, заробленыя на субот-
ках у Курапатах.

«Мінлае 1 сучаснае Беларусь»—такую
назву атрымаў лекторый, арганізацый та-
варыствам «Веды» БССР, Беларускім фон-
дам культуры і ЦК ЛКСМБ. Уздзельнікі
лекторыя з захапленнем слухалі расказы

пра зараджэнне і рассяянне славянскіх
племён, пра фарміраванне іх мовы, пра
беларускі землі ў часы Кіеўскай Русі. Вя-
лікага княства Літоўскага і Рэчы Паспалі-
тай, пра фарміраванне беларускага народ-
насці...

Сродкі, сабраныя ад продажу білетаў на
лекторый, пералічаны на раҳунак нумар
702 Беларускага фонду культуры і пойдуть
на будаванне ў Мінску помніка вілікаму
асветніку Ф. Скарыне.

Летась пры Гродзенскім абласнім аддзялі-
ненні Савецкага фонду культуры было ство-
рена культурна-асветніца таварыства імя
Адама Міцкевіча. Яго галоўная мэта—папу-
лярызацыя сірэднях грамадзян поль-
скай нацыянальнасці роднай мовы, захаван-
не і развіціе нацыянальных традыцый, пра-
гнанія аднім із едніц еднасці беларускага і польска-
га народа.

І вось на абласнім рады загучалі пера-
дачы па-польску. У 22 школах вобласці дзе-
ць вычуваюць польскую мову. А ў Воранёў-
скай, Палецкай і Пашковіцкай васьмы-
годжых школынікі алаводзіваюць мовай на гурт-
ках і на фруктавых вакцах.

С зёлінай наукаўчальнай асада ў Беларус-
кім дзяржаўным універсітэце імя У. І. Лені-
на і ў Гродзенскім універсітэце імя Я. К. Напа-
лы па начыніці адукацыйнага манастыра настайшай
на спечыльнях: рускай мовай і літаратур-
ы і польскай мові і літаратурі беларускай
мові і літаратурі польскай мові і літара-
турі. Міністэрства народнай адукацыі БССР
западзяе добраахвонне вычыненне ў
агуламадучынных школах, пачынаючы з
другога класа, польскай мовы як сістэ-
тычнага курсу.

Група аўтартурантаў з Гродзенскімі бу-
даўніцтвам вычуваюць польскую мову на універсітэ-
тапах ПНР.

Урачыства прайшоц адкрыць вернісажу
«Дары Беларускага фонду культуры». У
распубліканскім Доме работнікі мастацтваў
прыпілі вядомыя жывапісы, графікі,
скульптуры, кіраўнікі і супрацоўнікі фонду.

Розныя па стыле, па мастацкіх напрам-
ках творы беларускіх мастакоў папоўні-
ваюць выставачныя залы мастацкіх музей і кар-
цінных галерэй. На жаль, распубліканскі фон-
д кінтульстуры пакуль не мае свайгі выста-
вачнай залы.

На адкрыцьці вернісажу мітрапаліт Мінск-
і Беларускі Філарэт перадаў фонду карцін-
кі фонду культуры італіянскага мастака канца
XVI ст.

Многіх чытачоў цікавіць пытанне аб прыбытках і выданках Беларускага фонду культуры.

На 2 жніўня 1989 года, на рахунку Фонду было 1020156 рублёў. 970573 з іх артыманы ад прымасламі прыпісаны да фонду — Бабруйскай гарадской фабрыкі Мінскага фабрыкі мастихін вырабу, а таксама да калегіяту «Сініцына»—10013 рублёў прыбытак ад розных мерапрыемстваў выставак, аукцыёнаў, добрачынных вечароў і канцэртаў. 36672 рубль — прыбылі, якія Фонд не указначыў на юкую мэту яны накіраваны.

Частка грошай ужо размеркавана: калегіяту «Чырвона сцяг» Валожынскага раёна на будаўніцтва школы маастцтваў—200000 рублёў; Тэатру драмы і камедыі эксперыментальнага тэатральнага аб'яднання г. Минска—4000; на выданні зборніка «Шкільныя літаратурныя музы»—3000; на складаныю «Немай»—2200—на выданні складаныю «БелСД»—4000; на падраздзяленні матылі М. Багдановича—1500; на тэхнічныя маасці ССРС. Акадэмія мастацтваў БССР. Беларускі фонд науки і творчества. Саюз мастакоў распіслюні, а таксама Мінскай і Беларускай епархіі.

Вядомыя маістры вынаходнія маастцтва, адказуючы на пытанні ўзеленінай вечара, іх толькі гаварыў пра сваё жыццё і творчасць, але і развязаў аб гісторыі развиція нашай дзяржавы і яе шматнацыянальнай культуры.

Своеасаблівую атмасферу стварылі на вечары выступленіі харовых капелькаванія. Гуслі народныі і царкоўныі мелоды.

Собраныя сродкі пералічылі на рахунак № 702 Беларускага фонду культуры — на святкаванне 500-годдзя Францыска Скарыны.

У школе — аддзяленні: музыкі, харографіі, выяўленчага і прыкладнога маастцтва. Як наведаўшы 250 відзімкаў Укамітата народнага культурнага аддзялення 16 выкладчыкамі, якія водзяць занятиі маастцтвеннай і сцэнічнай піктографіі, практыкуюць відзімкі, паказваюць чарнобілную сцэну.

Так, зроблена шмат. На ініцыятыве актыўісткаў маскоўскага таварыства створана нарада ўзеленінай беларускай школы, да ѹбіюло Ф. Скарыны выхітчоўка выстаўка, календары і плакаты. На Літоўскім радыё разудаўшы 2 з сараднікамі з эмасігадамі школах налагоджала. Школа мae музычныя інструменты, наглядныя дапамонікі, у тым ліку гіпсавыя злепкі, зробленыя ў Ленінградскай майстэрні пры Акадэміі маастцтваў ССРС. Аднак непрытасаваная памішкіні размешчанае, размешчанае даляка ёзантральнай сідзібы, стрымлівае разшыўшы школу. Там у міні вырашылі ўзвесці новы будынок коштам 9200 тысяч рублёў. Гэта дазволіць, акрамя паліпшэння эстэтычнага выхавання наукоўнікаў, стварыць на базе школы Рэспубліканскі цэнтр эстэтычнага выхавання сельскага насельніцтва. У гаспадарыў уводзіцца пасада намесніка старшыні налагоджання на культуру

і эстэтычнаму выхаванню насельніцтва. Ноўныя кіраўнікі будзе адказваць за дзейнасць савета з такой жа называй. Савет будзе падпрадактаваны, акрамя школы маастцтваў. 5 сельскіх дамоў культуры, 9 бібліятэк, галерэяў скультптуры і жывага маастцтва. Савет будзе адказваць за паддзялочную дзяяльніцтву 5 школамі для дзіцячыні. На базе школы музычнай і танцу чыдачышчы пакашана камора на інтерах, сценцы і гурткі па эстэтычнаму выхаванні дарослых, а ў будучыні — і вытворчы участак па выпуску маастацкіх вырабаў для афармлення і добрудзянскагаўстаноў культуры і народнай асветы. А выдзелены Беларускім фондам культуры грошы мы ў часі верненія.

Калі нашы чытачоў запісаніцаў лёс іншых выданак Фонду культуры, мы авазавамі расказамі пра гэта.

Дзяржаўны вечар Ільі Глазунова адбыўся ў Дзяржаўным акаадемічным вілінім тэатральным інстытуце (БелСД)—4000; на падраздзяленні матылі М. Багдановича—1500; на тэхнічныя абргутаванні захаванні вытокаў ракі Неман (Управлінне культуры Мінабліўскімі) —5000; на набыццё асвяленія для музея беларускай культуры ў ПНР (таварыству «Радзіма»)—5000; на будаўніцтва помінка С. Палачкіна—30000; на правядзенне мерапрыемстваў Фонду —9513; на распрацоўку комплекснай схемы архітэктурных помінкаў ВССР—10000; на будаўніцтва помінка Ф. Скарыне, К. Каліноўскому, В. Ванчыну, А. Пушкіну, на помінкі ўзеленінам абароны Марітвіа і ахвярамі сталінскіх розрэзі—20000 рублёў.

Можна вынікліць адзінствене, чаму на будаўніцтва сельскай школы выдадзены такія сродкі. Наші калегі зцэнтруцца на піратыўніцтве з піратамі доктарамі энзімачных наукаў. С. П. Шарадзім.

Калегіяту «Чырвона сцяг»—гаспадарка эксперыментальная, —сказаў Міхал Сімёнавіч, мы спрабуем вырашыць, акрамя вытворчысці, сацыяльныя пытанні—з улікам перспектывы. Адной з тых спроўт было адкрыцце 3 гадзін пазней школы маастцтваў.

Своеасаблівую атмасферу стварылі на вечары выступленіі харовых капелькаванія. Гуслі народныі і царкоўныі мелоды.

Собраныя сродкі пералічылі на рахунак № 702 Беларускага фонду культуры — на святкаванне 500-годдзя Францыска Скарыны.

Упершыню ў Беларускім фонды культуры сустрыліся прастадзінкі таварыстваў беларускай культуры: Масквы, Ленінграда, Эстоніі, Беларусі, а таксама пытулам трамаўскай сцэнічнай, амбэрважаўскай піктографіі, відзімкі, паказваюць прафесійныя.

Так, зроблена шмат. На ініцыятыве актыўісткаў маскоўскага таварыства створана нарада ўзеленінай беларускай школы, да ѹбіюло Ф. Скарыны выхітчоўка выстаўка, календары і плакаты. На Літоўскім радыё разудаўшы 2 з сараднікамі з эмасігадамі школах налагоджала. Школа мae музычныя інструменты, наглядныя дапамонікі, у тым ліку гіпсавыя злепкі, зробленыя ў Ленінградскай майстэрні пры Акадэміі маастцтваў ССРС. Аднак непрытасаваная памішкіні размешчанае, размешчанае даляка ёзантральнай сідзібы, стрымлівае разшыўшы школу. Там у міні вырашылі ўзвесці новы будынок коштам 9200 тысяч рублёў. Гэта дазволіць, акрамя паліпшэння эстэтычнага выхавання наукоўнікаў, стварыць на базе школы Рэспубліканскі цэнтр эстэтычнага выхавання сельскага насельніцтва. У гаспадарыў уводзіцца пасада намесніка старшыні налагоджання на культуру

і эстэтычнаму выхаванню насельніцтва. Ноўныя кіраўнікі будзе адказваць за дзейнасць савета з такой жа называй. Савет будзе падпрадактаваны, акрамя школы маастцтваў. 5 сельскіх дамоў культуры, 9 бібліятэк, галерэяў скультптуры і жывага маастцтва. Савет будзе адказваць за паддзялочную дзяяльніцтву 5 школамі для дзіцячыні. На базе школы музычнай і танцу чыдачышчы пакашана камора на інтерах, сценцы і гурткі па эстэтычнаму выхаванні дарослых, а ў будучыні — і вытворчы участак па выпуску маастацкіх вырабаў для афармлення і добрудзянскагаўстаноў культуры і народнай асветы. А выдзелены Беларускім фондам культуры грошы мы ў часі верненія.

Калегіяту «Чырвона сцяг»—гаспадарка эксперыментальная, —сказаў Міхал Сімёнавіч, мы спрабуем вырашыць, акрамя вытворчысці, сацыяльныя пытанні—з уліком перспектывы. Адной з тых спроўт было адкрыцце 3 гадзін пазней школы маастцтваў.

Своеасаблівую атмасферу стварылі на вечары выступленіі харовых капелькаванія. Гуслі народныі і царкоўныі мелоды.

Собраныя сродкі пералічылі на рахунак № 702 Беларускага фонду культуры — на святкаванне 500-годдзя Францыска Скарыны.

Упершыню ў Беларускім фонды культуры сустрыліся прастадзінкі таварыстваў беларускай культуры: Масквы, Ленінграда, Эстоніі, Беларусі, а таксама пытулам трамаўскай сцэнічнай, амбэрважаўскай піктографіі, відзімкі, паказваюць прафесійныя.

Так, зроблена шмат. На ініцыятыве актыўісткаў маскоўскага таварыства створана нарада ўзеленінай беларускай школы, да ѹбіюло Ф. Скарыны выхітчоўка выстаўка, календары і плакаты. На Літоўскім радыё разудаўшы 2 з сараднікамі з эмасігадамі школах налагоджала. Школа мae музычныя інструменты, наглядныя дапамонікі, у тым ліку гіпсавыя злепкі, зробленыя ў Ленінградскай майстэрні пры Акадэміі маастцтваў ССРС. Аднак непрытасаваная памішкіні размешчанае, размешчанае даляка ёзантральнай сідзібы, стрымлівае разшыўшы школу. Там у міні вырашылі ўзвесці новы будынок коштам 9200 тысяч рублёў. Гэта дазволіць, акрамя паліпшэння эстэтычнага выхавання наукоўнікаў, стварыць на базе школы Рэспубліканскі цэнтр эстэтычнага выхавання сельскага насельніцтва. У гаспадарыў уводзіцца пасада намесніка старшыні налагоджання на культуру

і эстэтычнаму выхаванню насельніцтва. Ноўныя кіраўнікі будзе адказваць за дзейнасць савета з такой жа называй. Савет будзе падпрадактаваны, акрамя школы маастцтваў. 5 сельскіх дамоў культуры, 9 бібліятэк, галерэяў скультптуры і жывага маастцтва. Савет будзе адказваць за паддзялочную дзяяльніцтву 5 школамі для дзіцячыні. На базе школы музычнай і танцу чыдачышчы пакашана камора на інтерах, сценцы і гурткі па эстэтычнаму выхаванні дарослых, а ў будучыні — і вытворчы участак па выпуску маастацкіх вырабаў для афармлення і добрудзянскагаўстаноў культуры і народнай асветы. А выдзелены Беларускім фондам культуры грошы мы ў часі верненія.

Калегіяту «Чырвона сцяг»—гаспадарка эксперыментальная, —сказаў Міхал Сімёнавіч, мы спрабуем вырашыць, акрамя вытворчысці, сацыяльныя пытанні—з уліком перспектывы. Адной з тых спроўт было адкрыцце 3 гадзін пазней школы маастцтваў.

Своеасаблівую атмасферу стварылі на вечары выступленіі харовых капелькаванія. Гуслі народныі і царкоўныі мелоды.

Собраныя сродкі пералічылі на рахунак № 702 Беларускага фонду культуры — на святкаванне 500-годдзя Францыска Скарыны.

Супрацоўнік Беларускага фонду культуры паддымыл гасцям «Буквар». Анатолія Клыши, плацінкі з заміямі беларускіх пеесень, назамэйлі з экспазіцыі Беларускага нацыянальнага музея народнай архітэктуры і побыту ў вёсцы Строчыцы.

сур'ёзныя недаходы па выкарыстанні на глядзінай агтациі, фарміраванню правильных адносін да гісторыка-культурнай спадчыны, папулярызацыі занадтаўштваў ахове 1 выкарыстанні помінкаў, а таксама із задач Таварыства. З 18 універсітэту і 68 фальклорыстычнай музейнай экспазіцыі Таварыства.

Супрацоўнік Беларускага фонду культуры паддымыл гасцям «Буквар». Анатолія Клыши, плацінкі з заміямі беларускіх пеесень, назамэйлі з экспазіцыі Беларускага нацыянальнага музея народнай архітэктуры і побыту ў вёсцы Строчыцы.

Жыццё Таварыства аховы помнікаў гісторыі і культуры

У арганізаціях Таварыства падведзеныныкі рэспубліканската гляжды-конкурсу наглядных агтациі, прысвечаныя 45-годдзю наявінення Беларусі да імемца фантастычных захопнікаў. І агліады работы народных універсітэтаў і фальклорысту, ведаў по помінках і піратысту.

Найбліжэй арганізаціяў агліад-конкурсу прыходзіцца на Магілёўскім абласным, Брестскім, Мінскім, Барысавым гарадскіх, Гродзенскім, Дзярляўскім, Слонімскім, Бялыніцкім, Выхаскім, Асіповіцкім, Шкловскім раёнах аздзіненнях Таварыства.

У большасці раёных і гарадскіх аддзяленні, піарвичных арганізацій, што ўзеленінай, із асноўных па наўчальных установах, аховы памінкаў, паказваюць архітэктурныя помінкі, агліады, аформленія кітапамі з планамі работ, фотадзімкамі, пістрычнымі даведкамі і картамі-схемамі размяшчэнняў помінкаў, інфармацыйныя матрыцыламі, лістоўкамі, плакатамі, выдаваныя аздыненіем Таварыства.

У работе некаторых саветаў і піарвичных арганізацій у ходзе конкурсу выяўлены

У рэспубліканскім савецце Таварыства адбылася нарада аддзяленіяў саракратароў абласных і Мінскага гарадскога аддзяленій, на якай адным з асноўных было пытанне аб пераходзе арганізацій, што ўзеленінай, на памінкі і піратысту. У некаторых абласных саветах праведзены семінары па пытаннях аховы помнікаў, абрары аддзяленіяў Таварыства.

Узеленінай піратысту разнабудоўніцца. У некаторых абласных саветах піратысту разнабудоўніцца. У некаторых абласных саветах праведзены семінары па пытаннях аховы помнікаў, абрары аддзяленіяў Таварыства.

Сярод книг прававой культуры

Статут Вялікага княства Літоўскага 1588. Тысты. Даведнік. Каментары. Мінск. Беларуская Савецкая энцыклапедія

дня 16.08.1989 г. якія дзейнічаюць у Беларусі з 1989 года. Установлены ў 1989 г. па рашэнні Учыннага савета Беларусі.

Статут 1588 г. Вялікага княства Літоўскага—адзін з самых выдатных помінкаў сучаснай беларускай нацыянальнай піратысткай.

Статут 1588 г. Вялікага княства Літоўскага—адзін з самых выдатных помінкаў сучаснай беларускай нацыянальнай піратысткай.

помінка права, як Законы Ману, Законы Хамурапі, Законы 12 табліц. Кодэкс Юстынія, «Рускай Праўдай». Аднак да апошніх часу гэтыя зборы закону быў выдадзены толькі колі гісторыкі і прававеды.

Сёмын ж, выдадзены Беларускай Савецкай энцыклапедіяй ім. Петrusi Brojki, ён быў намінаваны піратыстамі, познаймыўся з прававымі сасновымі пытаннямі, якія дзейнічаюць у Беларусі з 1989 года. У савецкіх саветах і піратысткай з прававымі сасновымі пытаннямі, якія дзейнічаюць у Беларусі з 1989 года. У савецкіх саветах і піратысткай з прававымі сасновымі пытаннямі, якія дзейнічаюць у Беларусі з 1989 года.

820 ўзыскавальчычных артыкулаў па самых розных пытаннях грамадскага і дзяржаўнага права. Ва ўводных анализуючы наўкавым даследаваннем сацыяльно-гістарычныя умовы, што спрыялі ўзіненню Статута 1588 г., сацыяльно-палітычныя аbstыненцы жыцця, філософскія і грамадска-палітычныя думкі Беларусі таго часу, характеристычнага аспекту, культуры, кнігадрукарства, разніце пра-вавай тэорыі і практикі ў Статуте.

У звароце да чытчыца даўніца лімузінныі праўліца, якім кіраваўся выдаўцы пры публікацыі закона скончыў:

Статут 1588 г.— не толькі помнік праваў культуры. Ен дазволіў улічваць наўгародскіх наўчоўнікоў вопыт каліфікацыі і сістэматызацыі права.

Систематyzация права, на аснове якой ствараўся Статут, грунтавалася на новых прынцыпах, характэрных для пераходнай эпохи ад сацыялізму да новага часу і пачатку фарміравання буржуазных адносін. Эта відомасць амбэкспланаванне ўлады ў новых абставінствах, у выніку чаго занакандаўчая ўлада замоўчалаўся за сіламі, вынаўчычай—за вілімі кізметам і рабамі, судовай—за галоўнымі суддамі і мюніципальнымі судамі; абыянчычнай—домінантнай супернатройнай наступнай адраджэнчычнай царкоўнай, на-малітвеннай, адзінства правы для ўсіх дзіржаваных і ўсіх пайнарыйных людзей (хан-сама право прызнаўвалася неаднолькуюю правадзядомнасцю для розных сацыяльных груп насынціцтва); прыярэтыт пісанага права. Юрдычычнае замацаванне розных ільнот і прывілеяў для пануючай саслоўі і асобных груп феадалу наўпрыядавала агульнымі прынцыпамі адзінства права. Гэты прывілеі не складалі выключэнне з сістэме права, а з'яўляліся як саставнай часткай, што было характэрна для усяго феадальнага права. У той час як панаму супернатройныя кізметы феадальных нормы, Статут у той час як абыянчычнай ненагоры нормы, выніканыя распрацоўкімі імі Рэформарыі і гуманізму. Знаменства з усімі наўзанікамі knowna вельмі цікавае і кантошоўна для сучаснага чытчыча, асабіўна нашай распуштыні.

Гісторычнае значэнне Статута ў тым, што ён быў складаны на беларускай мове і беларуская лінгвістика лягала ў яго аснову. Статут быў зразумелы большасці насынціцтва, у той час як у Захоўдній Еўропе карысталіся рымскімі правамі, напісанымі на латыні. Сучаснікі гараніралі мовай Статута. Так, Лéй Сапега, былы паданцы Віленскага княства Літоўскага, адзін з арганізатаў літоўскай трубынулы, пад кіраўніцтвам якога быў складаны Статут 1588 г., у звароце да ўсіх саслоўяў пісаў: «Так, кожный юбильнай годаст ёсць нағанені, котрый волюстю се фарліць і прав своих уметі і розуметі не хочеть, котрым правам усю волюстю свою обваронавае масть. А если котрому народу настыді праў своих не уметі, потоў нам, которые не обучим якім языком,

але своим власным права списаныя маєм и каждого часу, чого нам патрэба ю отпору крывае, ведат можем».

Надзвычай цікавыя прававыя нормы, што замаўчалаў суворыны права Віленскага княства Літоўскага, яго адасобленасць у складзе Рэмы Паспалітай. Так, артыкул I III раздзела абавязаваў гасудара захоўваць тытуларную адасобленасць Віленскага княства Літоўскага, не змяншаючи яго сувэрэнітэту. Артыкул 4 абавязаваў вірастын Віленскага княства Літоўскагу зямель, раней яго адабраным. Забаранялася даўніца чужеземцам, у тым ліку і палізамі, пасады, гас-ровыя зямлі і земельнадзялі (раздзел III, артыкул 4).

Вірастын зрабіў вынік, што Статут абавязаў адзінства права. Усе адзінства яго, у тым ліку і гасудар, пазнаны былі дзеяніем у нормах права: «тую вадзуду і волюсту у руках сноў маэм, а права самі себе творы, якіх наўбійчык можем волюстю свое во всем постераляем, бо не толькі сусед а сплондый наша ѿблічатель в отынне, але і сам гаспадар пан наш жадное звінштвы над намін зажицца не можеть, одно толькі, коліку ўмо права допуштае». Аб шырокіх правах грамадзян сведчаньне артыкулаў 1, 2, 21, 18 раздзела I 2, 3, 10, 15, 46 III раздзела. Для саўчага часу быў прагра-сунуны і нормы, якіх абыянчылі прызуміць неіснаваніем (раздзел IV, артыкул 3), установіўшыя канкрэтную адзінства чалавека (раздзел XII, артыкул 1), вынікаючы ад криміналнай адзінства паддактвой да 16 гадоў (раздзел XIV, артыкул 1).

Вароў падкресліў высокі асасны ўроўень падыгрыві і мастакашна афірмлення. Сустрэчаны ён і з супрэсійнай палажэнні. Так, на стар 8 чытчыца: «Літоўская арыстакратыя пры падтымкі Польскім аўтосьціла вілім кізмет літоўскім і карапелем польскім Кіргімonta Кейстутічы (1432—1440)». Кіргімонт Кейстутічы не абыянчыл і не малі агавінцы, карапел Польшчы, бо ў 1432 г. яшчэ быў хвінь Ягайла-Уладзіслаў II—перысы з дынастыі Ягелёнаў. Відомо, што пасля яго смerci ў 1434 г. карапел Польшчы быў абыянчэнны сын Ягайлы-Уладзіславу III—Варенічнік.

На стар 9 змянчаныя наўкавыя не даказаныя звесткі, быцьмі «дробнам і сарадня щылчы» выступалі за «абяднанне з Польшчай». На самай справе ў часы галоўной дзейнічалі аіншай тэлізіянцы забіскічычнай незалежнасці Літоўскага княства, яго сун-рэзістэнці.

Еси памылка і на стар 16. Не мог у 1563 г. «піліхін Юрый Гардзін» абыянчычнай скажаючыя скажаю, што яна прыўсюла Статут 1566 г.

Выданне Статута Віленскага княства Літоўскага 1588 г.—змены ўнікальны разніцы беларускай нацыянальнай культуры. Вучоны-гісторыкі і кірысты, шырокімі калі чытчычоў арытмалі кантошоўні пададуна.

Аляксандар АБРАМОВІЧ

Праходзяць стагоддзі, як дні

Янка Сілакоў. Веча славян-
скіх балад. Мінск, Мастацкая літаратура,
1988, 263 с.

Само дыханне часу—бурнага, неспакойнага, таго, што нарадзіка нарадзі і разам з тымі кропыні многія сымалы і ўліёны, адразу наўнайне груды, на падножнічкі, скажылісь ўсе, распачиначыў новую эру з гісторыі чалавецтва, бы—Уладзімір Ільі Лес-ні. Старат і тантык, мыслінец, ягоныя землі, янычыкі чалавек, абыянчылі верай у перамогу, у трумф снаў ідэй.

Пройдзены гады, і гісторыя паспрабуе дапаўніць аভектыўнасць яе на ту, што адбылося ў наўстрычніку 1917 г. Вызвіцельца, што адб'яўніцася гэтыя не та праста дзеянца, аднак, іншім б—а ў наў дзені ужо і паліярным—аіншым не былі. Цэнтральная фігура застанецца ренейшай. І нам, какузы словаўмі Уладзіміра Манюковскага, якіх «дугаў бы пад Ленінскім чызцікі, как пльынь у рэвлюцыйных дзеяніях».

Чытчыца Ленін «спасіцца ў Смольні», дае яго чынароўні Савет». Спасіцца тады, дзе ён так патрэбны ў гэты гісторычны визначальны момант.

На вуліцы Шырокай—кроki, кроki,
На вуліцы Шырокай—пльынь вода,
На вуліцы Шырокай—вока на воку:
На вуліцы Шырокай мак таўкъи
шпікі.

Балада «Дасвесьце», якой адкрываеца книга Янкі Сілакоў «Веча славянскіх балад» у сваім другім, дадоўненым выданні... Балада, на час звязаная з ХХ стагоддзем, пачыналася і першае выданне кінгі 1973 г. Крытыка тады была аднадушная ў сваіх ацэнках—гэта з'яўляўся ў гісторыі беларускай пісьменності.

Прайшло яшчэ некалькі гадоў, і ў другім начальні з'яўліліся новыя балады, падзеленыя на падзелы, рэнешы, што ўжо былі складаны аднімі думкамі пачынала сягат дзеяніем, вынаўчычнай пісарэнні ў паверхні ўсёх новыя і новыя фантасіі. Пачатковы межжэ зборніка пашыралася. «Веча...»—пра-рэнешы, абыянчылі стадленіе да матэрыйлу, прасцясінне яго, каб засталося най-больш значнае... Разам з тым ён ўышаў у іншыя—шырныя аўтарскія задумы. Здзене-ц, якім наводчына славянскай народнай культуры, што падзялена наўнайне і наўнайне, абыянчылі пададуна.

Дадарожжа ў мінусе пачынае меч-ніці з нашаў стагоддзям. Крок за крокам заглядзіча пазы на гісторыю. Перад конкінм, што бяра яго кнігу ў рукі, самі стагоддзі—такія розныя і непадобныя між сабой, але найчасцей піскуць, як кутальнічныя ды. З аднаго боку—адбываючы раскошнае асеванненне найбольш значнага, іс-тнага. З другога ж—вопыт, кабыты за

добу гады, кандысценцы ў рамках менавіта гэтага, а на іншага дня, які набліжаецца па значнине сваіму да самога стагоддзя. А паколькі жаўні балады вымагаюць асвісанні ці нечага рамантичнага—узвышшынага, які паскучыў напруженай барацьбай добра да злом, у гэтым змаганні, на жаль, даўніка не збяўшы перамагалі спрэвайдзілісъ.

Разам з тым на фоне ўзімку гэты гада звадзіла-карывакінага, жорсткага, альтыгуманага языка бывшы змаганні асобы чалавека, пастаўшчыцу на фэйсбукі.

Македонская балада «Пытнані»—паяц-дзяжніне гэтыя думкі. Здзене-ц ворагі з македонія Коцы Маркўскага, прымуша-ющыя звычай сэвічы наўсяду: «Гут—Гра-цыя, мы на вікі!». Даўчынік у адзені змененася: «Я—македонец, мужчын...» Забылі Коцы Маркўскага...

І рагам рашуча ўспыхія
На ваде маленкіх хлапчук:
— Я—Таша, Маркўскі, бандыты,
Я—македонец, мужчын...

Калі чытаеш польскую баладу «Мічы», падзея якія, як і «Пытнані», адбываюцца таксама ў ХХ стагоддзі, бачыш чалавече зілічных хлопчыкаў, палікі нацыянальных чылічы, палікі нацыянальных хлопчыкаў, якіх фашысты расстрэльвалі разам з 300 школьнікамі, сказаў забойцам: «Стра-ляйне, я і зараў виду ўрок».

Гуманізм і жорсткасць, чалавечнасць і лютасць, вясікарнасць і подадзасць—на суцькеніні такіх паліярных паніянніц падбудаваныя згаданыя балады. Вядома, пры жаднай нешта падобнай пазіт муз узімку і з гісторыі іншых народу, у яких таксама было шмат трагічнага. Але ён, які какузы не расплемеши, вылучае толькі саме істотнае. Даўчынік у тады патрабавалівым стадлені ды фантастычнай матэрыйлу, скруплёзнымі адборам і прымыкаючымі і самой книгі, і пазыні як аўтара.

Дзеяніства шыскі балад, якія склалі «Вечы...»,—пагадзіліся, не так і шмат. Можна было адзінчыць і кулы болысі скожыць, якія хораша ўпісаліся б у аўтарскую задуму. Але Сілакоў вылучаючы патрабавальнасць, абыянчылі стадленіе да матэрыйлу, прасцясінне яго, каб засталося най-больш значнае... Разам з тым ён ўышаў у іншыя—шырныя аўтарскія задумы. Здзене-ц, якім наводчына славянскай народнай культуры, што падзялена наўнайне і наўнайне, абыянчылі пададуна.

гэты для Сілакова не шештазаўшы дастаўшася і апрабаваны. Аўтар смела пашырае рамкі, выкарыстоўвае розныя формы. У кнізе прачытаць баладу-ханку і баладу-плач, ёсць балады-правомові і балада-легенды.

У парадайнай з першым выданнем «Вечы...» у книзе больш стала балада, звернутыя ў сваю даунію. Гэта апраудана, бычесця даляек мінущых часоў заставіла народу пакулы, што ёні заслаўшы на якую-тамініцу за сиюю пачаткам. За глыбінёй ён — значыць вітраць нашу памежную падзеяльнасць бездукобасны. Гэтага ачишчэнія і адбывацца ў «Вечы...». Праз напластанні падзеі вышыну падзяя на тры зерні, з якіх вырасла потым драва славинскай супольнасці, единасці, пачыналася агульнасць лёсау і паміненію разных народу.

Пакутавынш цірністым быў шлях назнані на самім у сабе, шмат зібралася каміні і па дарозе, што вала да ведаю, балада азбуку, «Ліропрас», як вышыненіе падзеі азітах на сваіх творах. Сілак, якіра пра то, як якіча ў IX стагоддзе славуты быт гардзянскіх Кіралей і Міфофей ствараў для народу азбуку з вераю ў будучасі азасці. Кірала быў запрошаны на свое асабіны дыспут у Рым, дзе меліся амбэр кавказъ яго тварэнне. Але які жэ ўзроўнік, калі «азар парамагаля яго. Не сплюснава, а злюсніц і шаленствам. Не мудрасцю слематоў. Не галавою, не разумом перамагалі, а нағамі...»

Балада хрысціянінам «Ахвяравані» такса-ма пераносіц насы ў IX стагоддзе. І даўеша на ардынтарна падзеі — узвядзенне хрысціянства на Русі — пададзена пазамён жы ў крыху нечаканым асценсіем. Сілаку, зда-валася, на гэты раз бірэ выпадак не зусім адметны. Здараіцца падзеі і куды больш значны, што былі звязаны з даляек не прости прыездам пераходу ад язычніці да хрысціянскіх вераў. Іх толькі не толькі дзець. Ужо яко, што небо не падымае чалавечых ахвэр, гаворыць гэта яго большую тугоносць. Адбываючыся нечаканы ў якіясь часы, величы зінамы падаўрат у відомасці людзей.

А позіры паста сягая даляе... VII стагоддзе... Балада дублеть «Задзек». VI стагоддзе балада антаг «Вайна»... У стагоддзе — зноў балада антаг «Чарата»...

Колькі слёў і гора... Прастора не вершица, як маглі выйсьць, слязывы, змягчачыся — часам у яніроўні, дубтай барабаце — за сваё права якыць пад небам, заставацца са сабім самі, прац вікія пранесі незаплімленым гонар, пачуць, якія які ў душы. Са-ма ж душа зусімі прагнана спрадвідавіцца, узаемаразуменіні спагаты і ханкі.

Балада ханкіні — такі падзаталов. Сілаку даў твору «Вадаспад». Якак прастаўшы на падзеі, якія падзеі, пакулы на ўсіх словы, як слаудчыца, спляцітача аны ў гонкі, квінцы буект, што перадае неістотнасць, прытажкоў пачуць двух маладых людзей з такога даляката для нас! І стагоддзя, калі сутрацілі аны вада-

спада, каб нарашце выказаць адно аднаму тое, што даўно ўжо жыло ў глыбіні душы:

Яны цалявалісі ўп'яня
Мік пірскай, праменія, раслін,
І пырскі навокал ханкіні.
Нібы дыменты, раслі.

У гэтай, як і ў перавалкай большасці сілакоўскіх балад, асноўную сасновую нагрузку нісціць завіральны рады. Здаваіцца, бал, пазамён ўсё сказаны. Але, каб пазытычы на малонасі духоўнай і эмансіяціўнай еднасці захаханы быў яшча больш выразны, а сама пачуць ўзысьліла на недаследованы ўзысьліла, з ялчыні ў балады яшчэ выраз — гары-веліканы. Пірскі, што вісіцца на яго, якія ўсе падзеі, вісіцца. Ею пада-ча, бо мокія абінцы а зуседній гарой.

Вобразная плюёненасць, што блізкая да фальклорнай, і гэта наяде баладе яшча большую пераканальнасць і ѹжыцьцяўць. Адушаўленне гары-веліканы — адушаўленне самога ханкіні.

А зараз, чаюючы азменай,

Ен толык іншыненіа ўздахай
І плякай, жымы і каменны.
Што звеку воск та не какхай.

Кінга «Вече славінскіх балад» — цілас-най і на самой задуме, і на яе вышыяніні. Яны ўзбраілі ў сябе подыхі близкіх і даляек стагоддзяў, і гэтага ўзражанне цімантен-ца праславінскай баладай «Пінатак», дзе-як якія ѿбываючы ў I стагоддзі. Можна было пачынаць і більші ранні час, сігніту-шы ў думках наўят на перыяд да нашай эры. Правда, гэта ўжо прынамсіца Галоўкін, што паз, думкасць, якія заславілі книгі, аднаківасці самай задумы. Пінатак з найбольш вядомай падзеі сучаснасці, з якой існуе ў XX стагоддзе, і закон-чытавіць пасык пінатак.

Славінскі род ачига толькі заваёўвае права на якічы. Чалавек, які нарадзіўся, паўстае сам-насам з таімі вілякім, неабсяжкім, затадкавым, вібным і адначасова гэтак драматычным светама: «Наперадзе ў яго пакулы было ўзбяд — радиць і нянгода, воіні ў віселі, выпрабаваніні і насладода». Само жыцце было наперадзе ў ютаты немуяці, якога вітаюць і трыны, і дрэны, і краскі, і сонечныя проміні. Правда, пазад дадае: «І янич ўсё те, пра што расказана ў ётай книгі...» Такое ўздадлэнне спарадыў ужо драматычнай. Пініне, бо Сілаку і так сказаў усё. Тым самым заключнай балада «Разві-тание» — падзугнаны гаворкү, ставчы апошнюю кронікі...

Баладе ж, дагэдзя стагоддзе,
Мы зноў вітаемся ў якіх час.
Дзе наяд галавомы у нас.
Ік радиць, сонна светла хорадзь...

Хоча, засціна, не могуць не звязаны і новай балады Яні Сілакова, якія таксама ўпінчыца ў «Вечы...». Аднак наўшта прападзіцца — што будзе з даляек? Ужо сёня ён у нашай пазамён кніга, якія можа пазадзіросці любая высокаразвітая літа-ратура. Гэтаму застаецца толькі парада-вацца

Алесь МАРЦІНОВІЧ

Рэзюме

скій язык с грэческага, т. е. с языка ори-гінала, перавод осуществил **Анатоль Калышка**.

К 50-летию Ф. Скорины публикуется статья **Язэпа Юхо** «*Скорына и правовая культура Белоруссии*».

Завершается номер рецензиями на новые книги, информации о работе Белорусского фонда культуры и Общества охраны памятников истории и культуры Белоруссии.

SUMMARY

The issue is opened with the article of the well-known Byelorussian artist, People's Artist of the USSR, Mikhail Savitsky "The way to renovation of motherland", where the author thinks of the role of cultural heritage and historic memory in the revival of national selfconsciousness of the Byelorussian people.

Under the heading "**People, History, Culture**" there is a number of articles, where the authors express the views of principle importance on some aspects of historical road of the Byelorussian people. **Юрій Смирнов** and **Нікалаі Стасікевіч** in статье «*Цена істини*» analyze processes of nationally-cultural construction of the BSSR in 20—30-e years, proposed modern scientific view on the struggle with the so called "national-democracy" and "national-deviation". The history of the Emblem "Pogonya" (Chase) has already been being for several years in the centre of acute polemics. **Anatolij Titov**, using the facts, in the article "In the shadow of the double-headed eagle" demonstrates the influence of this Emblem on the national selfconsciousness of the Byelorussian people in the XVIII and XX centuries. **Sergej Matutin** sharply puts the question of the necessity of complex study of all the problems, connected with the history and culture of Byelorussia. His article is headed "Whether there exists the science of Byelorussia?" **Edward Zagorulski** is the author of the article "Krasiedenie vcheri i segodnya", e. **Геннадий Кохановский** — "Old Museums".

In the rubric "«Возназада с чытателем»" published are works, which are due to different reasons known not to the wide circles of readers, are published. The publicistic performances by **Yanka Kupala**, according to the expression of the author of the Introduction **Vadim Krutalevich**, "help to understand as a whole full of drama and ordeals life and creative activity of the great national poet". The poem "To my Grandmother" of the remarkable Byelorussian poetess **Larisa Geniush** is published for the first time. In the centre of succinct, full of high lirism, talk with the past is the image of a simple woman with big and noble heart. In Vilnius on December 8, 1934 **Adam Stankiewicz** read the essay "Professor Bronislaw Epimach-Shapiro. From his life and work". Today we propose this scientific work to our readers.

Современная белорусская историческая проза представлена в номере рассказом **Владимира Орлова** «*Рандзік на маневрах*». Сего дня научный труд предлагается читателю.

Современная белорусская историческая проза представлена в номере рассказом **Владимира Чемерко**.

В руслі «Службы предков» печатаются отрывки из летописи «*Повесть о Веселіи Полоцкім*» в переводе и с предисловием **Вячаслава Чемерко**.

Владимір Мехов в эссе «*Письмы Павлины Медведі*» высказывает гипотезу относительно истории написания Янкі Купалы стихотворения «*Сіліось дзвініве*».

С этого номера редакция начинает публикацию крупнейшего памятника мировой культуры — «*Новога Запета*». На белорус-

represented in the issue with the story by Vladimir Orlov "Rendez-vous during the manoeuvres".

Under the heading "Silhouettes of Ancestors" the extracts from the chronicles "Story about Vseslav the Polotsky", translated by the author of the introduction Viacheslav Chemeritsky, are published.

Vladimir Melov in the essay "Letters of Pavlina Medelka" expresses the hypothesis connected with the history of writing by Yanka Kupala of the poem "The girl had a dream".

Beginning with this issue the editorial board starts to publish one of the greatest monuments of the world culture — "New Commandment". The translation from the original Greek into Byelorussian was done by Anatoly Klishka.

To the 500-th anniversary of F. Skorina the article by Yazep Yoho "Skorina and legal culture in Byelorussia" is published.

The issue ends with the review of new books, information about the work of Byelorussian Fund of Culture and Society of Protecting Monuments of History and Culture of Byelorussia.

**BIALORUSKIE
TOWARZYSTWO HISTORYCZNE**
15-449 Białystok, ul. Proletariacka 11
NIP 542-19-52-602, REGON 050293606
tel. 085 74-46 111

Да артыкула «У цені двухгаловага арла».

1. Ротны сцяг Беларускай гусарской харугвы. 1776—1783 гг.
2. Галауны ўбор палкоўніка Беларускага гусарскага палка.
3. Галауны ўбор (ківер) ніжніх чыноў Гродзенскага лейб-гвардыі гусарскага палка. 1824—1825 гг.
4. Шыны абяднаных гербай княстуў беларускіх (Полацкага, Віцебскага, Мінскага). 1857 г.
5. Шыны абяднаных гербай княстуў і абласцей Паўночна-Захоўнай Раёлі (Вялікага княства Літоўскага, Самагіція, Белаціцкай вобласці). 1857 г.

Здымкі на стар. 6, 7, 43—з гасцёўні Уладзіслава Галубка.

Вонкладка С. Рымкінавай.

Мастакі рэдактар
У. Я. КРУКОўСКІ.

Рукапісы рэдакцый не рецензуюцца і не вяртаюцца.
Адрес рэдакцыі: 220020, Мінск, Стараежоўская, 5. Тэл. 34-24-54.

Задаванні ў набор 22.10.86. Пісаніны па дру-
гам: 08.12.87, 17.03.88. Формат ТОХ100*140.
Друк асветлены. Ум. луцк. арк. 5.95. Ум. фарб.
абл. 6.75. Улік-выйд. арк. 8.41. Тыраж 9058
эз. Зак. 443. Цана 60 т.

«НАСЛЕДНИЕ»
(на белорусском языке)

